AVRUPA MEYDAN OKUYOR

SERVAN-SCHREIBER'E SOSYALİST CEVAP

ERNEST MANDEL

bilgi yayınevi

BİLGİ YAYINLARI
BİLGİ DİZİSİ : 12

Birinci Basım
Temmuz 1974

BİLGİ YAYINEVİ
Tunalı Hilmi Cad. 84
Tel: 178930 - 178019
Kavaklıdere - Ankara

Babıâli Cad. 19/2
Telf: 22 52 01
Cağaloğlu - İstanbul

ERNEST MANDEL

Avrupa Meydan Okuyor

Türkçesi : Tunç Tayanç

BİLGİ YAYINEVİ

kapak düzeni : fahri karagözoğlu

Ernest Mandel'in bu eserinin Türkçesi Bilgi Yayınevi'nin eserin orijinalini yayınlayan **Europäische Verlagsanstalt** (Frankfurt/M) ile yaptığı özel anlaşmaya dayanılarak yayınlanmıştır.

BİLGİ BASIMEVİ — ANKARA

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 7

BÖLÜM BİR
AVRUPA VE AMERİKA 9

BÖLÜM İKİ
SERMAYENİN ULUSLARARASI TEMERKÜZÜ 21

BÖLÜM ÜÇ
AMERİKAN FİRMALARININ GÖRECE ÜSTÜNLÜKLERİ ... 33

BÖLÜM DÖRT
SERMAYENİN AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU'NDA İÇ İÇE GİRMESİ 49

BÖLÜM BEŞ
GÜNÜMÜZDE ULUSAL DEVLET 63

BÖLÜM ALTI
İNGİLTERE'NİN ORTAK PAZAR'A GİRİŞİ 77

BÖLÜM YEDİ
DÜNYA PAZARININ BÖLÜNMESİ ... 91

BÖLÜM SEKİZ
ULUSLARARASI PARA BUNALIMI 105

BÖLÜM DOKUZ
ULUSLARÜSTÜ KURUMLARIN GELECEĞİ ... 123

BÖLÜM ON
İŞÇİ SINIFI VE EMPERYALİSTLERARASI REKABET 139

BÖLÜM ONBİR
SOSYALİST ALMAŞIK 153

KAYNAKÇA 175

İnsanlık tarihinde hiç bir ülke, Amerika Birleşik Devletleri'nin İkinci Dünya Savaşı sonundaki evrensel gücü ile karşılaştırılamaz. Hiç bir güç de mutlak üstünlüğünü bu denli çabuk yitirmemiştir. 'Amerikan Yüzyılı' on yıl bile sürmemiştir.

Kıta Çini'nde Chiang Kai-shek rejiminin yıkılışından, Rusların Amerikan nükleer tekeline son vermelerinden bu yana, bunun nasıl olduğunu kendi kendilerine sormaktan geri kalmamıştır Amerikalılar. Amerika Birleşik Devletleri'nin egemenliğinin göreli çöküşünün nedenleri, tarihi, devletlerin ve toplumların kökeninin, yükselişinin ve yıkılışının nesnel yasalar tarafından belirlendiği görüşünden yargılanmadığından, çoğu Amerikalı uzman ve siyaset adamı için bir sır olarak kalmıştır.Bilmeceyi, nükleer silâhların sırlarını ve Çin'de iktidarı 'kızıllar'a veren 'komünist ajanlar'la ya da bazı yeni 'sınırlar'la yeniden canlandırılması gereken öncü ruhun yitirilmesiyle açıklamayı tercih etmektedirler. Ama, ne dualar, ne de karşılaştırmalı ulusal psikoloji üzerine *a prori* düşünceler, teknolojik, ekonomik ve askerî karışıklıklar ile son 20 yıl içinde dünya ölçeğinde ortaya çıkan sosyal devrimler tarafından biçimlendirilen karmaşık yumağı çözemez. Sadece, bu olgulardan her birinin tek tek çözülmesi, Amerika'nın dünya egemenliğinin aşınmasını açıklayabilir.

Bu incelemenin özgün taslağı Aralık 1967 sonunda bitmiş

ve Almanca basımı Mart 1968'de yayınlanmıştır.* İki ay sonra, Fransa'da devrimci bir ayaklanma olmuştur. Bu ayaklanma, son bölümde öngörüldüğü üzere, büyük girişimlerin, ekonominin ve tüm olarak burjuva toplumunun otoriter yapısına karşı bir ayaklanmanın kaçınılmazlığını onaylamıştır. Bu kitabı, Fransa'da olanların ışığı altında düzeltmek için bir neden görülmemiş, sadece olayların çözümlememize uyan yönlerine ağırlık veren birkaç not eklenmiştir. 1969'un ilk yarısında ortaya çıkan, sermayenin uluslararası temerküzü, bunun ortaya çıkardığı sorunlar ve iç çelişkileriyle ilgili bir dizi olgu da aynı biçimde ele alınmışlardır.

Konuyla ilgili veriler o denli hızlı çoğalmaktadırlar ki, bu incelemenin yılda iki-üç kez gözden geçirilmesi gerekir. Ağustos 1969'da frankın devalüasyonunun, burada Gaulle'cülük üzerine yapılan çözümlemeyi doğruladığını; birkaç ay sonra Alman markının değerinin yükseltilmesinin -ki, etkisi itibariyle doların gizli bir devalüasyonudur- en güçlü Avrupalı kapitalist ekonomi ile Amerika Birleşik Devletleri arasında değişen ilişkilerin yeni ve çarpıcı bir ifadesi olduğunu söylemek yeter. Böylece, en son olaylar, sadece bu kitabın savlarını doğrulamışlardır.

Ocak 1970

E. M.

* *Die EWG und die Konkurrenz Europa-Amerika*, Europaeische Verlagsanstalt, Frankfurt am Main. Ancak, elinizdeki çeviri *Europe vs. America, Contradictions of Imperialism*, Monthly Review Press, New York and London, 1972'nin İngilizce baskısından yapılmıştır. Bunun nedeni, Almanca baskısında yer almayan çizelge ve bölümlere İngilizce baskıda yer verilmiş olması ve daha yeni bir tarihte yayınlandığından yazarın görüşlerini daha iyi yansıttığının düşünülmesidir. Almanca baskıdan ancak karşılaştırmalar yapmak için yararlanılmıştır.

-çn-

BÖLÜM BİR

AVRUPA VE AMERİKA

Amerika'nın gücünün aşınmasıyle ilgili ortak bir payda aradığımızda, çok basite indirgemekten sakınsak da, Amerika Birleşik Devletleri'nin, yüzyıldır yararlandığı eşitsiz gelişme yasasının kurbanı olduğunu söyleyebiliriz.

Amerikan kapitalizmi, feodal ve yarı-feodal kalıntılar tarafından engellenmeden, en ileri teknolojiyi[1] uygulayacak göreli

[1] Amerikan işçilerinin, uzun bir süre kimseye ait olmayan topraklar üzerinde bağımsız çiftçiler olma olanakları olduğundan, böylece proleterleşmeden kaçabilmelerinden ötürü, ücretleri, Avrupalı işçilerin ücretlerinden yüksek olmuştur her zaman. Amerikan sanayii, uluslararası alanda rekabet edebilmek istiyorsa, üstün teknolojiyle emeğin verimliliğini (Marksist terminolojiye göre «göreli artık değerin üretimi»dir bu) yükselterek katlanabilirdi bu yüksek ücretlere ancak. En iyi ücreti alan işçilerin, çiftçi ya da zanaatkâr olmak üzere devamlı olarak sınır boylarına gitmeleri, zamanla Amerikan proleteryasına, sınıf bilincinin doğmasını yavaşlatıcı bir nitelik kazandırmıştır. Ayrıca, «Amerika Birleşik Devletleri'nin bir tarihi olmadığı» için kendi devrimci gelenekleri yoktur; başka bir deyişle, toplumu ve ekonomiyi feodalizmin kalıntılarından kurtaracak büyük bir burjuva devrimine gereksinme olmamıştır. Amerikan proleteryasının belli niteliklerini yorumlamak için ilk girişimleri Engels'in Bayan Wishnewetsky'ye 3 Haziran 1886'da yazdığı mektup (Marks/Engels, *Selected Correspondence*, Martin Lawrence, London, 1934, ss. 448-49) ile Sorge'a yazdığı 6 Ocak 1892 tarihli mektupta bulmak mümkündür. Marks da *Wages, Price. and Profit*'de Amerika'daki

emek darlığı ile geniş «serbest toprak» yedeklerinin zorlaması sonucu, 1870'lere doğru, İç Savaşın sonunda başlayan görece kısa bir süre içinde, İngiltere ile arasında var olan sanayi açığını kapayabilmiştir. Özellikle rakiplerinden üstün olan ham madde kaynaklarının desteklediği yüksek verimliliği, İngiltere, Almanya, Japonya, Fransa ve İtalya gibi emperyalist güçlerle (Birinci Dünya Savaşından önce Avusturya-Macaristan ile Rusya'nın önemleri yok denecek kadardı) arasındaki uluslararası rekabette üstünlük sağlamıştır.[2]

Dünya demir üretiminin gelişimi bu değişmenin iyi bir göstergesidir. İngiltere, 1880'de dünya ham çelik çıktısının yarısını üretir, dünya demir ihracatının % 80'ini sağlardı. 1893 yılında, Almanya aldı birinci sırayı ve 1908-1913 yılları arasında İngiltere'nin üretiminin iki katını üretti. Buna karşın, 19. yüzyılın son on yılının başında, Amerika, öndegelen ülkeler arasına girmiş; 1900'lerde dünya pazarlarının ana ihracatçısı olmuştur. Amerika'nın

yüksek ücretlerin kökeni üzerinde yorumda bulunmuştur. Konuyla ilgili olarak W. E. Rappard'ın *The Secret of American Prosperity*, Greenberg, New York, 1955 (Fransızcadan çevrilmiştir) adlı kitabında liberal yazarlarla ilgili yararlı bir kaynakça vardır. Amerikan tarihinde 'sınır'ın rolüne ya da, daha özel olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nde 'tarihin yokluğu'na dikkatleri ilk çeken *Introduction to the Philosophy of History* ile Hegel olmuştur. Troçki, *Europe and America* (1943'de Dördüncü Enternasyonal tarafından yayınlanmıştır) da, Amerika'daki Avrupalı göçmenlerin, genellikle 16. ve 19. yüzyıllardaki devrimler boyunca baskıdan kaçmaya çalışan Avrupalıların en zeki, sağlıklı ve etken unsurları olduğuna değinerek, daha ileri bir yorum getirmiştir. Böylece, belli bir anlamda, Avrupa 'tarihi' Amerika'da 'tarihin yokluğu'nu, dört yüzyıl için, diyalektik olarak belirlemiştir.

[2] Hayatî önemi olan ham maddelere gelince, Amerika Birleşik Devletleri kendi kendine yeten tek emperyalist güçtü. Özellikle petrol kaynakları, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri'ndeki üretimin ve ulaşım ağının çok genişlemesi, bu kendi kendine yeterliliği sona erdirmişse de, 1871 ve 1945 yılları arasındaki rakiplerinin petrol kaynakları ile karşılaştırılmayacak kadar iyiydi gene de. Günümüzde, Amerika Birleşik Devletleri ithalâta giderek daha çok bağımlı olmaktadır; özellikle Latin Amerika'dan yapılan ithalâta ve iki ham maddeye: Demir cevheri ve petrol.

1913 yılı üretimi, dünya çelik üretiminin % 40'ını oluşturmuştur; bu, Fransa, İngiltere ve Almanya'nın toplam üretimlerinden çoktur. 1927'de Avrupa'nın tüm üretimini aşmış; 1949'da ise, yaklaşık olarak % 50 çoğunu üretir duruma gelmiştir.

İki dünya savaşı, Amerika Birleşik Devletleri'nin başlıca rakiplerinin zayıflamaları ile sonuçlanmıştır. Yukarıda özetlenen süreç 1945 yılında doruğuna ulaşmış; Almanya, Japonya, İngiltere, Fransa ve İtalya bağımsız birer askerî ve ekonomik güç olmaktan çıkmışlardır.

Bununla birlikte, üç nedenden ötürü, Amerika Birleşik Devletleri mutlak üstünlüğünü pekiştirememiştir:

1. Birinci Dünya Savaşı sonrasında büyük bir ulus dünya emperyalist sisteminden ayrılmıştır. Uluslararası ihtilâlci hareketin 1923'den sonraki sapmalarına, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'ndeki karşı tepkiye ve bürokratlaşmaya karşın Ekim Devrimi'nin ekonomik gelişimi sürdürülmüştür. Bu, son çözümlemede, Sovyetler Birliği'nin, İkinci Dünya Savaşı boyunca Alman emperyalizminin saldırılarına karşı başarı ile direnmesini açıklayan hızlı bir ekonomik kalkınmaya, çok ileri bir sanayiin yaratılmasına olanak sağlamıştır.

Sovyetler Birliği'nin, savaşın sonunda, inanılmayacak kadar zayıfladığı, yoksullaştığı[3] doğrudur; gene de askerî kapasitesi, ondan da çok siyasal etkisi, galip Batılılar tarafından, Amerika'nın, bir güç olarak Sovyetleri aradan çıkartacağına inanıldığından, gereğinden çok övülmüştür[4]. Tersine, sonuç 'soğuk Savaş' olmuş;

[3] Resmi Sovyet istatistiklerine göre (*The National Economy of the USSR Statistics Information*, Foreign Languages Press, Moscow, 1957) 1945'deki çelik üretimi %35, petrol üretimi %40, bakır üretimi %50 daha azdır 1940'dakinden. Çimento, traktör ve dokuma çıktısı ise 1930, hatta 1928 düzeyinin altına düşmüştür.

[4] Sonraki çözümlemeler, Japon savaşının sonunda, hemen ülkelerine dönmeleri için Amerikan birlikleri arasında yapılan kışkırtmaların oynadığı role gereken önemi vermemişlerdir (bkz. Harry S. Truman, *Year of Decision*, Doubleday, New York, 1955, ss. 506-10).

etki alanlarına bölünmüş bir dünya, Doğu Blokunun geniş ekonomik ve askerî büyümesine yol açmıştır. Sovyetler Birliği'nin nükleer silâhları geliştirmesi, Amerika'nın dünya hegemonyası düşünü küllemiştir sonunda.

2. İkinci Dünya Savaşı boyunca eski sömürge imparatorluklarının çöküşüne tanık olunmuş; o zamana değin kapitalist emperyalizmin ana kurbanlarından olan az gelişmiş ülkelerin halkları arasındaki şiddetli ihtilâlci hareketler onu izlemiştir. Önceleri, bu hareketlerin, esas olarak Batı Avrupa'ya, daha küçük ölçekte de Japonya'ya yöneltildiği, Amerika'nın ise bundan yararlı çıkacağı düşünülmüştür. Başka bir deyişle, bu eski sömürgelerde, biçimsel olarak bağımsız, gerçekte yarı-sömürge durumundaki Latin Amerika devletlerinde uyguladığına benzer bir ekonomik egemenlik kurmaya olanak sağlanacağı sanılmıştır.

Küba büyük bir dönüm noktası olmuştur. Amerikan emperyalizmine sürekli devrim içinde pratik bir ders verilmiştir. Yani, gelişen bir ülkenin, emperyalist sermayenin siyasal ve ekonomik hegemonyasından kurtulması yolundaki herhangi bir kitle hareketinin, emperyalist dünya sisteminden kopma, sosyalist bir ekonomi kurmaya başlama eğilimini açıkça göstermiştir. Başka hiç bir biçimde gerçek bir anti-emperyalist kurtuluş mümkün değildir. Bu deney, Amerikan burjuvazisini, dünya stratejisinde köklü değişiklikler yapmaya zorlamıştır. Bundan böyle, dış politikasının amacı başka bir Küba'yı önlemek, sosyalist olabilecek herhangi bir ihtilâli ortadan kaldırmak için askerî darbeleri desteklemek (Brezilya, Arjantin, Endonezya, Gana) ya da müdahalede bulunmak (Vietnam, Dominik Cumhuriyeti) olmuştur. Bu, uluslararası ölçekte, Avrupa'nın, sömürge ihtilâline karşı Amerika'nın bir 'geri' cephesi olarak ortaya çıkmasına yol açan stratejik değişmelere neden olmuştur. Böylece, 'geri'nin Sovyetler Birliği'ne karşı bir yumuşama politikası ile korunması gerekmiştir; bu da, Amerika Birleşik Devletleri iktidarının üstün olduğu alanda bir başka küçülme demektir.

3. Bu iki kutup ile –Doğu Bloku ve sömürge ihtilâli– karşı-

laşan Amerika'nın dünya stratejisi, sonunda, Batı Avrupa ile Japonya'nın yeniden onarılmasına, ekonomik güçlerinin desteklenmesine zorlanmıştır. Batı Almanya ile Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden doğmalarının Soğuk Savaşın ürünü olduğu söylenegelir; bu yadsınamaz. Amerika Birleşik Devletleri'nin, 1947-8'de, Avrupalı ve Japon rakiplerini, bu ülkelerin kapitalist kampı çökertecekleri korkusu ile yeniden kurmaya karar verdiği açıktır.[5]

Bununla birlikte, Batı Avrupa ve Japon kapitalizminin yeniden ayakları üzerine basması ile sonuçlanan sürecin *sadece* Soğuk Savaşın, yani Amerika'nın müttefiklerini siyasal ve askerî yönden desteklemesi yolundaki baskının kaçınılmaz bir ürünü olmadığına, Amerikan kapitalizminin niteliğinden ileri gelen *ekonomik zorunlulukların* da bir sonucu olduğuna dikkat edilmelidir. Burada, Amerika Birleşik Devletleri'nin kendisine uygulanan eşitsiz gelişme yasasının etkilerini açıkça görebiliriz.

İkinci Dünya Savaşından ve birinci savaş-sonrası döneminin bitiminden sonra, Amerikan ekonomisi, 'olağan koşullar'[6] altında

[5] Stalin'ci komünist partilerin, Avrupa'yı Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasal uydusu ve ekonomik kölesi yapacağı gerekçesiyle Marshall Planı'na ve Avrupa'nın bütünleşmesine karşı çıkmaları tamamen yanlış olmuştur (bkz. E.Bregel, *Steuern, Anleihen und Inflation im Dienste des Imperialismus*, Verlag die Wirtschaft, Berlin, 1955, s. 182 ve sonrası). Tam tersi oldu oysa. Marshall Planı ve Avrupa'nın ekonomik bütünleşmesi çeşitli Avrupalı emperyalist güçlerin gelişmesinde yeni bir çağın başlangıcını belirledi. Amerika Birleşik Devletleri'ne artan bağımsızlıkları için nesnel koşulları yarattılar; bu bağımsızlıklarını dünya emperyalist ittifakı dışında aramadıkları doğruysa da (Gaulle'cü Fransa da istisna değildir), bu, Amerika Birleşik Devletleri tarafından önlendiklerinden değil, sınıfsal çıkarların Atlantik İttifakını istemesindendir. Japonya'ya gelince, Amerika Birleşik Devletleri, 1946'da ekonominin 'yeniden düzenlenmesi' için zorlamaya başlamıştı, politikası çelişkilerle dolu olsa da...Amerikan kapitalist grupları arasındaki farklılıklar için bkz. T.A.Bisson, *Zaibatsu Dissolution in Japan*, Berkeley, 1954, s. 42.

[6] *Marxsist Economic Theory* (Monthly Review, New York, 1968) adlı kitabımda 1949, 1953, 1957 ve 1960 resesyonlarına yol açan savaş - sonrası

yatırım yapmanın ekonomik olmaktan çıktığı, sabit olarak artan üretken kapasite fazlasıyle, artan bir sermaye fazlası tarafından nitelenmiştir, yapısal olarak. Savaş boyunca işsizliğin ortadan kalkması sonucu kâr oranındaki düşüş ile, aşırı ücret artışları, giderek, artık değer oranındaki düşme de, aynı biçimde tipiktirler.

Bu sermaye fazlası orta sınıfların elinde değil, Amerikan ekonomisine egemen olan oligopolcü şirketlerin, 'korporasyonlar'-ın elinde yoğunlaşmıştı.[7] Bu, büyük miktarda sermaye ihracı yapılmasının beklenmesini gerektiren bir durumdu; ancak, ham madde üretenler dışında kalan büyük korporasyonlar için Üçüncü Dünya'ya büyük ölçekte sermaye ihracı çekici değildi. Pazarlar sınırlıydı, pahalı tesislere yapılan yatırımların amortizasyonu politik ve sosyal bakımdan güvence altına alınmamıştı. Büyük Amerikan şirketlerinin Batı Avrupa, Kanada ve Japonya'ya bu denli büyük sermaye ihraç etmelerinin nedenidir bu. Bu miktar 1965'de 50 milyar dolara, 1967'de 60 milyar dolara ulaşmıştır; oysa 1949'da

devresine değinmiştim. Bu devrelerin artan sıklığının, savaş öncesi ile karşılaştırılması teknolojik yeniliklerin etkisini gösterir.

7 Amerikan Hükümetinin resmî tahminlerine göre 200 büyük Amerikan şirketinin katma değer rakamları 1947'de %30 iken, 1958'de %38 ve 1963'de %41 olmuştur; yeni sermaye harcamalarına katkıları ise 1963 toplamının %46'sıdır (*USA Statistical Abstract 1968*, s 731). 1964 yılında, Gardner C. Means aynı komite önünde, imalât sanayiindeki 100 büyük şirketin tüm anonim şirketlerin sabit sermaye değerlerinin (arazi, bina ve teçhizat) %50'-sini ellerinde bulundurduklarına tanıklık etmiştir (*New York Times*, 2 Haziran 1964). *Hearings before the Subcommittee on Antitrust and Monopoly of the Committee of the Judiciary* (88. Kongre, 2. Oturum)'ye göre, 100 büyük Amerikan şirketi tüm Amerikan şirketlerinin toplam aktif değerleri içindeki paylarını 1947'den 1962'ye %41,3 den %49'a yükseltmişlerdir. Paul Huvelin (*Les investissements étrangers en Europe*, ed. P.Uri, Editions Dunod, Paris, 1967, s. 138) de Amerika'da araştırmaya harcanan paranın %88'-inin 200 büyük korporasyon tarafından yatırıldığını söylemektedir. Batı Almanya'da, 1000'den çok işçi çalıştıran fabrikalar toplam sanayi işgücünün 1952'de %38,8'ini, 1966'da ise %40,6'sını oluşturmaktadırlar.

sadece 7.2 milyar dolardı.[8] Bu da, 1950 yılında Amerikan şirketlerinin kârlarının sadece % 10'unu oluşturan dış yatırım getirilerinin neden 1964'de gayrısafî kârlarının % 24'ünü oluşturduğunu açıklar.[9] Amerikan sermayesinin bu büyük aktarımına Amerikan teknolojisi ve 'know-how'ı da eşlik etmişlerdir. Savaş sonrasının çökmüş ya da eskimiş Avrupa sanayileri böylece en ileri biçimde yeniden kurulmuşlardır. Bu, özellikle hızlı bir gelişme gösteren sanayi dalları (dayanıklı tüketim malları, kimyasal maddeler, plastik maddeler, sentetik maddeler ve bir ölçüde de makine sanayii) ile, şimdi Avrupa'daki makinenin ortalama yaşının Amerika'daki benzeri makinenin yaşının yarısından az olduğu demir-çelik sanayiindeki durumdur. 1960'ların başına kadar, Batı Avrupa ve Japon ekonomilerinin Amerikan ekonomisinden daha hızlı genişlemesine neden olan etkenler bu eğilimi artırmışlardır.[10]

[8] *Survey of Current Business*, August 1964, s. 10. 1967 yılına ilişkin rakamlar yazar tarafından hesaplanmış, 1965 rakamları ise Niels Grosse'un yayınladıklarından alınmıştır ('Amerikanische Direktinvestitionen in Europa', *Europa Archiv*, I, 1967 içinde). 1955-60 arasında yılda ortalama 2.8 milyar dolar özel kapitalistler ve korporasyonlar tarafından az gelişmiş ülkelere, yılda ortalama 2.7 milyar dolar ise öteki emperyalist ülkelere ihraç edilmiştir. 1961-6 arasında denge kesinlikle bozulmuştur: az gelişmiş ülkelere ihraç edilen özel sermaye yılda ortalama 2.3 milyar dolar, emperyalist ülkelere ihraç edilen özel sermaye yılda ortalama 4.2 milyar dolar. Sadece Amerikan özel sermayesi ele alınırsa, emperyalist ülkelere gidenin az gelişmiş ülkelere gidenden, 1955-60 döneminde, hemen hemen iki kat; 1961-6'da ise üç kat çok olduğu görülür (bu rakamlar Michael Barratt Brown'ın Alman. Suhrkamp' Ansiklopedisi için yazdığı 'The Structure of the World Economy' adlı makalesinden alınmışlardır).

[9] Harry Magdoff, 'Problems of United States Capitalism' '*The Socialist Register*, 1965 ed. Ralph Miliband-John Saville, Monthly Review, New York, 1965 içinde. Son on yıl içinde yılda ortalama 300 milyon sterlin ihraç eden İngiltere'de, daha küçük ölçekte, benzer bir süreç ortaya çıkmıştır. 1964 sonunda kişilerin ve şirketlerin dış yatırımları 9.5 milyar sterline çıkmıştır; bu 25 milyar dolara eşittir.

[10] Batı Almanya, Fransa, İtalya ve başka ülkelerdeki 'ekonomik mucize'nin nedenleri için bkz. yazarın 'The Economics of Neo-Capitalism', *The*

Çizelge 1

Ham Demir Üretimi (milyon ton)

	1929	1946	1953	1966	1967
ABD	57.3	61.0	101.3	124.7	118.1
Altılar	35.6	11.8	39.7	85.0	90,0
İngiltere	9.8	12.9	17.9	24.7	24.2
Japonya	3.8	2.0	9.8	47.4	62.1

Benzer ekonomik nedenler Batı Avrupa ile Japonya'nın dünya pazarlarına heyecan verici bir biçimde yeniden girişini de açıklar. 1947 yılında, uluslararası ticaret içinde Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nin payı % 27 iken, Batı Avrupa'nın payı % 34'ün altına düşmüştür. 1965'de ise bu pay % 40'ın üstüne çıkmıştır; Kuzey Amerika'nın payı ise sadece % 18'dir. Bu rakamların önemi, aynı dönem içinde Japonya ile Doğu Bloku'nun dünya ticareti içindeki paylarının önemli ölçüde arttığı düşünülürse daha iyi anlaşılacaktır. Örneğin, Japonya'nın payı 1947'de % 1 iken, 1955'de % 2, 1965'de ise % 4.5 olmuştur. Batı Avrupa, bazı önemli sanayi dallarında, Amerika Birleşik Devletleriyle arasında İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan açığı hızla kapayabilmiş; bazı durumlarda, Amerika Birleşik Devletleri karşısındaki durumunda göreli gelişmeler sağlamıştır.

Socialist Register,1965 ed. Ralph Miliband-John Saville, Monthly Review, New York, 1964 içinde ve Theodor Prager, *Wirtschaftswunder oderkeines?*, Europa Verlag, Vienna, 1963.

Çizelge 2

Araba Üretimi (milyon adet)

	1937	1950	1955	1966	1967
ABD	3.9	6.7	7.9	8.6	7.4
Altılar	0.5	0.6	1.5	6.1	5.7
İngiltere	0.4	0.5	0.9	1.6	1.5
Japonya*	0.1	–	0.1*	2.2	3.1

* Japonya'nın üretim rakamına kamyonlar da dahildir.
* 1956

Daha da çarpıcı olan, genişleyen sektörlerin tipik bir örneği olan plastik maddelerde görülendir.

Çizelge 3

Plastik Maddeler Üretimi (bin ton)

	1955	1965
ABD	1,744.2	5,217.8
Batı Almanya	355.2	1,953.2
Altılar	595.5	3,893.0
İngiltere	323.4	973.0
Japonya	101.0	1,603.0

Çizelge 4

Plastik Maddeler İhracatı (bin ton)

	1955	1965
ABD	131.6	535.4
Batı Almanya	78.8	686.2
Altılar	132.8	1,529.8
İngiltere	85.6	338.8
Japonya	5.4	253.9

Çizelge 5

Kauçuk ve Plastik Maddeler İmalâtında Kullanılan Makinelerin İhracatı (milyon dolar)

	1954	1958	1962
ABD	21.3	30.8	55.0
Batı Almanya	7.9	23.9	66.7
İngiltere	7.5	16.4	34.5

Bu rakamların önemi çok abartılmamalıdır. Dış ticaret, Japon ve Batı Avrupa ekonomilerindeki kadar önemli değildir. Amerikan ekonomisi için ve hâlâ mal ile hizmet üretiminde Batı Avrupa ile Amerika Birleşik Devletleri'ni ayıran önemli bir açık vardır. 1965 yılında Avrupa'nın tüm kapitalist devletlerinin gayrısafî üretimi Amerika Birleşik Devletleri'nin üretiminin sadece % 70'i idi. Amerika Birleşik Devletleri'nin 1945'deki mutlak üstünlüğünü yitirdiği kuşkusuzdur; gene de göreli üstünlüğünü yitirmemiştir daha.

Bunun böyle olduğunu son yılların ekonomik, askerî ve siyasal gelişmeleri gösterir. Amerika Birleşik Devletleriyle Batı Avrupa arasındaki ilişkilerin gidişini belirleyenin Amerika Birleşik Devletleri'nin mutlak üstünlüğünü yitirmesiyle göreli gelişimini pekiştirmesi arasındaki diyalektik ilişki olduğu kesindir. Bu diyalektiğin anlaşılması bu ilişkinin de anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Ne bu diyalektiğin, ne de Amerika'nın ekonomik üstünlüğünün nedenlerinin karşılaştırmalı ulusal psikoloji ya da 'öncü ruhu' ile açıklanamayacağı açıktır.

BÖLÜM İKİ

SERMAYENİN ULUSLARARASI TEMERKÜZÜ

Yeni sanayi devrimi, dayanıklı tüketim malları üretimindeki büyük açığı kapatmak için artan gereksinmelerin baskısı, yavaş yavaş yeniden ortaya çıkan silâh sanayileri, Batı Avrupa'nın ekonomik can damarına[1] sınırdaş az gelişmiş alanlardaki hızlı sanayileşme, 1950 ve 1964 yılları arasında, Avrupa ekonomisinin hızlı genişlemesinin gerisinde yatan güçlerdi. Bu etkenlerin hepsi iç pazarın hızla genişlemesine ve sanayi malları ihracatının artmasına yol açmışlardır. Japonya da, birkaç yıllık bir gecikmeyle, benzer bir gelişme göstermiştir. Amerikan ekonomisi, Doğu Bloku gibi, çalışmak ve bu gelişmeden geri kalmamak zorunda kalmıştır. Böylece, bugünkü dünya ekonomisi, her ulusu, hızla artan uluslararası ticaret içindeki payını, artırmak bir yana, korumak için bile sert bir uğraşıya zorlayan, acımasız bir rekabet içinde buldu dünya pazarlarını.

Keskinleşen bu uluslararası rekabetin mantıkî sonucu, sermayenin artan ölçüde uluslararası temerküzü ve merkezileşme-

[1] Bu can damarı iki üçgenden oluşur: Paris-Amsterdam-Münih; Paris-Münih-Cenova. Ortak Pazar'ın gerçek az gelişmiş alanları (örneğin, Orta ve Güney İtalya, Güneybatı Fransa vb.) bu üçgenlerin dışında kalır; daha geniş olarak da Kuzey ve Güney Avrupa'nın az gelişmiş alanlarının dışarda kalmaları gibi.

siydi. Dünya ekonomisinin çerçevesi içinde kapitalist üretimin genel eğilimlerine egemen olan özel biçimler açık seçik belirirler. Tarihin gösterdiği, sermayenin uluslararasında sınırlı hareketliliği varsayımından hareketle, Marks, dünya pazarları için tek bir ortalama kâr oranı olmadığını, yan yana sayısız ortalama oranların var olduğunu ortaya koymuştur. Bu, başka şeyler yanında, teknolojik bakımdan gelişmiş ülkelerin, az gelişmiş ülkelerle yaptıkları ticaretten, artık kâr elde etmelerini kolaylaştırmıştır.[2]

Marks, Ricardo'nun ve onun karşılaştırmalı üstünlükler yasasının tersine, sermayenin sınırlı hareketliliğinin mutlak bir yasa olmadığını anlamıştır. Sermaye, büyük kapitalist imparatorluklarda yatırılanla karşılaştırıldığında daha az miktarda olsa da, sınırları geçmektedir. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, klasik emperyalizm çağında, sermaye, esas olarak, büyük güçlere bağımlı olan sömürgelere ve yarı-sömürgelere akıyordu. Bu, dünya çapında, çok özel bir işbölümüne yol açmıştır. O tarihlerde, kesinlikle sömürge ya da yarı-sömürge oldukları söylenemeyen ülkelere önemli miktarda sermaye yatırılmışsa da, Üçüncü Dünya, emperyalist ülkeler için ham madde ve gıda maddeleri üretiminde ihtisaslaşmıştır. Örneğin, Rusya'da Fransız ve Belçika yatırımları, Avusturya-Macaristan'da Alman yatırımı, Amerika Birleşik Devletleri'nde özellikle İngiliz yatırımı vb.[3] Bu sermaye de, sadece demiryollarını, limanları, ham madde kaynaklarını ve yabancı şirketlerin stoklarındaki pasif yatırımları (–portföy yatırımı–

[2] *Kapital*, Cilt 1, Bölüm 20. Marks'ın üretken ve yoğun emek ile daha az üretken ve yoğun emeğin değişiminin ürünü olarak gördüğü bu artık kârlar sadece bitmiş maddelerle ham maddelerin geleneksel değişimi değil, makine ve ulaşım araçları ile hafif sanayi ürünlerinin değişimi, hattâ teknolojik olarak daha az gelişmiş bir sanayiin ürünleriyle değişimi sonucunu doğurabilir. Bu, son 20 yılki uluslararası sermaye akımlarını anlamanın anahtarıdır.

[3] Profesör A.J.Brown'ın *Introduction to the World Economy*, Allen and Unwin, London, 1966, s. 110'a göre 19. yüzyıl sonundaki Amerikan sermayesinin %4-5 kadarı yabancılarındır.

özellikle Amerika Birleşik Devletleri'ndeki İngiliz sermayesinin yatırımlarında görülen tipik bir yatırım biçimidir) finanse etmek için kullanılmıyordu. Önemli imalât sanayileri, özellikle Rus demir-çelik sanayiini de yaratıyordu. Bununla birlikte, dışarıda yatırılan toplam sermayenin sadece küçük bir bölümünü kapsıyordu ve, haklı olarak, sermayenin uluslararası hareketinin ikincil bir olgusu olarak görülüyordu sadece.

İki dünya savaşı arasında Amerikan sermayesinin Alman ekonomisine yoğun bir biçimde aktarımı en yıkıcı etkilerini 1929-33 ekonomik bunalımında bulur. O sıralar, sanayideki dolaysız yatırımlara değil, kamu kesimine açılan kredilere ve kısa-dönem yatırımlara yönelikse de, *Opel*'in *General Motors* tarafından alınışı gibi önemli sanayi şirketlerinin el değiştirmeleri de görülmüştür.[4]

Sermayenin uluslararası merkezileşmesi ve temerküzü eğiliminin hızlanması İkinci Dünya Savaşı'ndan sonradır; bu sürecin konusu da artık az gelişmiş ülkeler değil, ileri sanayi ülkeleridir.[5] Süreci, bir bütün olarak tamamıyle anlamak için aldığı çeşitli biçimler dikkatle ayrılmalıdırlar:

(a) 'Ulusal' bir sanayiin yabancı bir ülke sermayesi lehine yabancılaşmaya katlandığı durumlar vardır. Bu, ulusal burjuvaziye, devlet gücünü, yabancı bir güce karşı, kendi çıkarlarını koruma olanağını artık vermeyen, güçler arası dengenin mantıkî bir sonucudur. Bu süreç, kısmen, Batı Almanya ve Japonya'da 1945'den sonra gelişmeye başlamış, sonra kesilmiştir.[6] Kesilmezse, bir zamanların bağımsız emperyalist gücü bir yarı-sömürgeye dönüştürülebilir; örneğin, Brezilya ya da Yunanistan gibi.

[4] İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Avrupa'daki Amerikan yatırımları için bkz. F.A. Southard, *American Industry in Europe*, Houghton Mifflin, Boston, 1931.

[5] Kıta Avrupa'nın Nazi emperyalizmi tarafından ele geçirilmesinden hemen sonra, ele geçirilen birçok ülkedeki önemli üretim araçlarını kendine mal etmeye başlamıştır Alman sermayesi; bu süreç, ancak Almanya'nın askerî yenilgisiyle tersine dönmüştür.

[6] Uygun siyasal koşullar altında kendine mal etmenin iyi bir örneği Ham-

(b) Eğer süreç, başlangıç aşamasında durdurulursa, ekonominin sadece belirli sektörleri yabancı denetimine girerler. Durum, yabancı sermaye sızması olarak tanımlanabilir. Bu, politik ve ekonomik ilişkilerde niteliksel bir değişimin olmadığı aşamadır. Her ne kadar, Amerika Birleşik Devletleri sermayesince denetlenen sektörlerin –petrol, bilgisayar, bazen petro-kimya, telekomünikasyon ve uçak– stratejik önemi toplam sermaye çıktısı içindeki görece küçük payının çok ötesindeyse de, çoğu Avrupa ekonomilerindeki Amerikan sermayesinin sızmasındaki durumlardır.[7] Böylece,

burg-Harburg'daki *Phoenix -AG*'nin Amerikan *Firestone* konsorsiyumu tarafından yutulmasıdır. 1964 yılı sonunda Alman Federal Bankası, Batı Alman ekonomisindeki toplam yabancı sermayeyi 3 milyar dolar olarak tahmin etmiştir -ki, tarım dışı sanayilere yatırılan tüm sermayenin %15'inden biraz daha çoktur. Bu rakam, Milletler Cemiyeti'nin, 1931 ortasında, tüm Amlanya'daki yabancı yatırımların değerini 6 milyar Reichsmark olarak hesaplayan tahmini ile karşılaştırılmalıdır. Bununla birlikte, motor sanayii, büro makineleri sanayii ve petrol sanayiinde oran daha da yüksektir ve yabancı sahipli sermayenin yaklaşık olarak yarısı Amerikalıların ellerindedir. Ayrıca, Federal Cumhuriyet, Fransa'daki *Machines Bull* ile *General Elctric*'in birleşmesine benzer durumlara tanık olmuştur: *Cuba Imperial* radyo-televizyon şirketi *General Electric* tarafından, büyük bir deterjan imalâtçısı olan *Reiwerke* Amerikan firması *Procter and Gamble* tarafından satın alınmışlardır. Kısa bir süre sonra, Amerikan *Gilette* tröstü ünlü *Braun -AG*' yi satın almıştır; bugün de bu yüksek kaliteli elektrik donanımı imalâtçısının %85 hissesine sahiptir. Bu işlem 200 milyon DM'a mal olmuştur.

İtalyan Endüstri ve Emek Ulusal Konseyi'nin yayınladığı yeni bir incelemede, İtalyan sanayiinin %14'ünün yabancı sahipliğinde olduğu tahmin edilmiştir. İtalya'daki yabancı yatırımların 1/3 i, İtalyan sanayi sermayesinin %5.7'sini kontrol eden Amerikalıların sahipliğindedir. Her dört büyük İtalyan şirketinden biri yabancı sahipliğinde, her sekiz şirketten biri de Amerikan sahipliğindedir.

[7] Ortak Pazar'daki Amerikan yatırımları üzerine, bu sonuçları destekleyen bir dizi makale Francesco Magistrelli ve Guglielmo Ragozzino tarafından yayınlanmıştır (*Problemi del Socialismo*, November-December 1965, July-August 1966). Amerikan şirketleri ya da filyalleri tarafından Ortak Pazar'a yatırılan yıllık miktar 1958'de 228 milyon dolarken, 1965'de 908 milyon dolara çıkmıştır. Bu sekiz yılın toplam yatırım tutarı 5 milyar dolardır. 1958-1966 arasında Batı Avrupa'daki toplam Amerikan yatırımı, özel yatırımlar

Avrupa Ekonomik Topluluğu Komisyonu'nca yapılan bir incelemenin gösterdiği üzere, 1965'de Ortak Pazar bilgisayar üretiminin % 80'i, motor sanayiinin % 24'ü, sentetik kauçuk sanayiinin % 15'i ve petro-kimya üretiminin % 10'u Amerikan sermayesine bağımlı şirketlerin yönetimi altındadır.[8] Sermaye bakımından İsviçre gibi zengin bir ülkede bile Amerikan yatırımı artmıştır: 1950'de 25 milyon dolar, 1963'de 670 milyon dolar, 1964'de 948 milyon dolar, 1965'de 1116 milyon dolar ve 1966'da 1210 milyon dolar. İsviçre'deki Amerikan sermayesine bağımlı şirketlerin sayısı İkinci Dünya Savaşı öncesinde yaklaşık olarak 50 iken, 1955'de 400'e yaklaşmış, 1966 sonunda 640'a çıkmıştır.[9] İngiltere,

dahil, 7,5 milyar dolar olarak tahmin edilmiştir. İsviçre Bankası *Union de Banques Suisses*'in Yönetim Kurulu Başkanı, 1966 yılında Avrupa'daki Amerikan yatırımlarının toplam değerini, %69'u dolaysız yatırım, %16'sı hisse senedi ya da tahvil, %15'i banka depozitosu olmak üzere 17,5 milyar dolar olarak hesaplamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Avrupa yatırımları 17,8 milyar dolardır; ancak, bunun sadece %32'si özel yatırımdır (bkz. John Meynaud Dusan Sidjanski, *L'Europe des Affaires*, Editions Payot, Paris, 1967, s. 75). 1958-1963 arasında üç binden çok Amerikan şirketi ya Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda filyaller kurmuşlar ya da zaten mevcut firmaların denetimini ellerine almışlardır.

[8] Yabancı firmaların, yurtiçi sermayenin önemli katılması olmadan bir ülkede kurulmaları durumunda, Avrupa rekabeti de ulusal sanayilerin 'yabancılaşması'na yol açabilir. Bu eğilim, Ortak Pazar'da, özellikle hafif sanayide belirgindir. Bu duruma, Meynaud ve Sidjanski (Op. cit., ss. 20, 25) gıda, giyim ve dokuma sanayilerinden örnekler verirler.

Ortak Pazar'daki gayrisafî sermaye birikimi içinde dolaysız Amerikan yatırımlarının payı 1958'de %4,5 iken, 1964'de %6,3 olmuş; İtalya ve Benelux ülkelerinde %10'a ulaşmıştır. Amerikan sermayesine bağımlı şirketlerin imalât sanayiindeki yıllık yatırımlar içindeki payı İngiltere'de 916'dır (Fernand Braun, *Les investissements étrangers en Europe*, ed. Pierre Uri, *et. al.*, Editions Dunod, Paris, 1967, s. 189 içinde; Niels Grosse, 'Amerikanische Direktinvestitionen in Europa', *Europa Archiv, I* 1967 içinde; Meynaud ve Sidjanski, Op.cit.).

[9] *Le Monde*, 30 April 1968. Raffineries du Rhône, Stoffel -St Gallen, La Schape Cenevre (dokuma), Buren and Universal -Cenevre (saat) gibi İsviçre şirketleri son yıllarda Amerikan şirketleri tarafından yutulmuşlardır.

Almanya ve Fransa'daki tüm Amerika Birleşik Devletleri dolaysız yatırımlarının % 40'ının üç dev korporasyona, *General Motors*, *Ford* ve *Standard Oil of New Jersey* (Esso)'e ait olduğunu belirtmek ilginç olacaktır.

(c) Bir sanayi ülkesine, bir ülke sermayesinin egemen olduğu bir sızma yerine, çeşitli ülkelerin sermayesi tarafından, bunlardan birinin hegemonyası olmaksızın kurulan ya da yutulan şirketlerin sayısı artıyorsa, bir ya da daha çok ulusal ekonomiye egemen olan tek bir emperyalist güçle değil, yeni bir olgu ile karşılaşırız: Sermayenin uluslararası iç içe girmesi.

(d) Son olarak, sermaye temerküzü ve merkezileşmesi 'ulusal sermaye' ile sınırlandırılabilir, yani ekonomi literatüründe tanımlanan klasik biçimde meydana gelir.

Yukarıda ileri sürdüğümüz üzere, birinci varsayımı, hiç olmazsa, sanayileşmiş ülkelerden hiç biri Amerikan Sermayesi tarafından toptan satın alınmadığından, Batı Avrupa'yı ilgilendirdiği ölçüde bir yana bırakabiliriz.[10] Fakat, şimdiki keskin uluslararası rekabet nedeniyle sermayenin temerküzü ve merkezileşmesi, hiç olmazsa Batı Avrupa'da, yukarıda değinilen öteki

[10] Bunun bir istisnası olduğu doğrudur: Kanada; tarım dışı üretim araçlarının mutlak olarak büyük bölümünün sahipliğinin Amerika Birleşik Devletleri'nin eline düştüğü modern bir sanayi toplumudur (bkz. A.E. Safarian, *Foreign Ownership of Canadian Industry*, McGraw-Hill, Toronto, 1966). İspanya'nın durumu da ilginçtir. Son on yıl içinde, yabancı sermayenin bir oyun alanı olmuş, ancak Amerikan, Fransız, İngiliz, Batı Alman ve hattâ Japon çıkarlarını birbirine karşı oynayan usta bir politikayla büyük güçlerden herhangi birinin egemenliğini engellemiştir. Son beş yıl içinde İspanya'da yapılan toplam yatırım yaklaşık olarak bir milyar dolar olmuş, bunun 1/4'i ile 1/3 kadarı toprağa ya da taşınmaz mallara yatırılmıştır. Üç yüz büyük Amerikan şirketinden 173'ünün İspanyol sermayesiyle ortaklıkları vardır. İspanya'da (Arturo Lopez Munoz-José Garcia Delgado, *Crecimiento y crisis del capitalismo español*, Cuadernos Para el Dialogo, Madrid, 1968, ss. 165-7, 170-7). Bilbao'da bir petrol rafinerisi yapımı için yapılan yeni bir plan rakip beş konsorsiyumun, Fransız-İngiliz, İngiliz-İspanyol, İspanyol-Amerikan, İspanyol-İtalyan-İspanyol-Amerikan ortaya çıkmasını öngörmektedir (Financial Times, 29 July 1968).

üç biçimde olur. Ana korporasyonları kapsayan üç örnekle bu gösterilebilir.

Machines Bull (Fransız) ve *Olivetti* (İtalyan)'nin bilgisayar bölümünün Amerikan *General Electric* tröstünce yutulması, Amerika'nın üstünlüğündeki sermayenin uluslararası temerküzüne bir örnektir.

İki dev Avrupa fotoğraf şirketinin, *Gevaert* (Belçika) ve *Agfa* (Batı Almanya) birleşmesi ya da *Hoogovens Ijmuiden* (Hollanda) ile *Dortmund Hörder Hütten Union* (Batı Almanya) arasındaki yeni çelik kombinası, herhangi bir ülkenin egemenliği olmaksızın sermayenin uluslararası iç içe girmesine örnektirler.

İki büyük İtalya kimya tröstünün, *Edison* ile *Montecatini*'nin birleşmesi, devlet tröstü *ENİ*'nin kimya bölümünün de sonradan bu birleşmeye katılması; üç Fransız çelik şirketinin, *de Wendel, Sidélor* ve *Mosselane de Sidérurgie*'nin birleşmeleri; Batı Almanya'daki *Thyssen* ile *Hüttenwerke Oberhausen*'in birleşmesi, bir başka dev Batı Alman şirketi olan *Mannesmann* ile sonradan işbirliği anlaşması yapmaları, uluslararası rekabetin baskısıyle ulusal düzeydeki sermayenin temerküzü olayının örnekleridir hep.

Amerikan iktisatçıları, iş adamları ve politikacıları sermayenin temerküzünün birinci ve ikinci biçimleri arasındaki farklılıkları çok uluslu korporasyonları öne sürerek gizlemeye çalışırlar. Baran ve Sweezy, *Monopoly Capital*'de David E. Lilienthal'e yüklerler 'çok uluslu korporasyon' deyiminin ilk kullanımını.[11] Amerikan *IBM* tröstünün Avrupa'daki başkanı Jacques Maisonrouge, Brüksel'de yaptığı son bir konuşmada, çok uluslu korporasyonların çok uluslu sermaye ile faaliyet göstermeleri gerektiğini, ancak çeşitli ülkelerdeki bağımlı şirketlerinin yönetimini o ülkelerin yurttaşlarına bırakmaları isteğini belirtmiştir.[12]

Burada kullanılan çok ulusluluk kavramı biçimseldir. *IBM, Standard Oil of New Jersey, General Motors* hisse senetleri çoğu

[11] Paul A. Baran-Paul M. Sweezy, *Monopoly Capital*, Monthly Review New York, 1966, s. 193.

[12] *L'Echo de la Bourse* (Brussels), 11 October 1966.

ülkelerde borsalarda kote edildiğinden, kendilerine bağımlı şirketler dünyanın büyük bölümünü kapsadığından (örneğin, Standard Oil ürünlerini yüzden çok ülkede satar, bunların 52'sindeki 175 bağımlı şirketi denetler) çok uluslu olabilirler. Bu bağımlı şirketlerin, bazen de dışarıdan gelen kârların büyük çoğunluğu, şirketin faaliyet gösterdiği ülkenin yurttaşlarınca yönetilir; bu, çoğu oligopolcü Amerikan tröstlerinin durumuna uymaz.[13] Fakat, tüm korporasyonların, tamamen Amerikan özel malî organlarınca (bu durumda, geride *Morgans* olarak *Watson* ailesi, *Rockefeller* ve *du Pont de Nemours* grubu) denetlendiğine en ufak bir kuşku yoktur.[14]

Avrupa burjuvazisinin, başlıca üretken fabrikaların denetiminin, Atlantik ötesinde mi, berisinde mi olduğu sorusu ile ciddî olarak ilgilendiğini söylemeye gerek yoktur. İş dünyasında ahlâkî ya da ulusal düşüncelere yer olduğundan değil, sermayenin biriktiği yerin ana vatan almasındandır bu. Çek sadece kokusuz olmakla kalmaz, ulusal sınırlarla çevrilmemiştir de...

İnsan aya gitse de Atlantik ötesi hâlâ uzaktır. Öte kıyıdan denetlenen sermaye bir günden ötekine devalüe edilebilir, zorla alınabilir. Avrupalı kapitalistlerin yatırdıkları sermayenin yarısı

[13] Örnekler *Socony Mobil Oil, National Cash Register, Singer Sewing Machines ve Burroughs*'u kapsar. Kârlar içinde denizaşırı katkının %30-50 arasında olduğu şirketler *Eastman Kodak, Caterpillar Tractor, International Horvester, Corn Products, Minnesota Mining and Manufacturing* (3M) dir. *Bayer* (işlerinin %62'si), *Hōchst, Philips, British Oxygen* vb. Avrupa korporasyonları da kârlarının büyük bölümünü dışardaki yatırımlarından sağlamakta zorluk çekmezler.

[14] Profesör Jacques Houssiaux, *L'entreprise et l'économie au XX e siecle*, ed. F.Bloch-Laîne ve François Perroux, Presse Universitaire de France, Paris, 1966, Vol. I, ss. 291-328'de 'çok uluslu korporasyon' kavramının ayrıntılı bir çözümlemesini yapmıştır. Gene de, biz, gerçeklerin bu çözümlemeden daha açık olduğuna ve *IBM, General Motors* gibi korporasyonlar ile daha merkezileşmiş *du Pont de Nemours* türündekilerin, son çözümlemede, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 'belirleyici' malî çıkarlarca, en azından ekonomik stratejiye ilişkin önemli kararlarda denetlendikleri inancındayız.

öte yanda olsa böylece gerçek bir uluslararası 'risk dağılımı'nı kurmuş bulunsalar Avrupa milliyetçiliği (küçük Avrupa içi milliyetçilik dışında) unutulabilir. Ne yazık ki, çok uluslu luğun Amerikan kavramı, onlar için şanssız bir biçimde, tam karşılığını bulamamıştır.

Batı Avrupa kapitalistleri için Batı Avrupa'da yatırılan sermayenin kaybı ana sermayenin kaybı demektir hâlâ, eğer tamamen yıkımları değilse. Bundan ötürü, sermayelerini emniyete almak ve savunmak için kendilerinin olan bir devlet gücüne gereksinmeleri vardır; bu sermayeyi, devletlerini denetim altında tutabilmek için denetlemeleri, bir gereksinmedir. Sonuç, içgüdüleri, yaşayabilmeleri için Atlantik ötesi dostları tarafından üretim araçlarının aşırı ölçüde denetlenmesine karşı çıkmalarını belirler.

'Süper emperyalizm' hâlâ ufkun ötesindedir. Bundan ötürü, Batı Avrupa kapitalizminin belirleyici tabakaları, sermayenin uluslararası temerküzünde görülen üç biçime kayıtsız değildir; bu, doğal olarak, kaderini Amerikan şirketine bağlayan, 'Atlantik Birliği' ideolojisine ekonomik bağını açıklayan belli grupların varlığını dışarda bırakmaz. Bu belirleyici tabaka, 'sermayenin ulusal temerküzü' ve 'sermayenin uluslararası iç içe girmesi' arasındaki seçimle karşılaşarak, dünya pazarlarında; ilk planda, Amerika Birleşik Devletleri sermayesine, muhtemelen yarın da Japon sermayesine, karşı rekabet yeteneğini artırma hesaplarına göre davranacaktır.

Uluslararası rekabet, sermayenin uluslararası temerküzünün gerisinde yatan temel itici güçtür. Ulusal bir pazarı denetleyen oligopolcü tröstlerin, kendi pazarlarının tekelci yapısını yıkmadan yurtiçinde yatıramayacakları aşırı tekelci kârlardan ötürü, geniş bir sermaye fazlaları vardır. Bundan ötürü, üç dürtüyle uluslararası yayılmaya yönlendirilirler.

Birinci amaç, faaliyetlerinin ölçeğini genişleterek yurtiçi bir rakibi ortadan kaldırmak, hâlâ ülkelerinde aleyhlerine olan getirileri değiştirebilecek güce erişebilmek için dünya ölçeğinde yeterli güce kavuşmaktır. *General Electric*'in Avrupa'daki bilgi-

sayar dalının, *Machines Bull* ve *Olivetti* bilgisayarlarını alarak genişlemesi, sadece *IBM* ile rekabet için gerekli bir davranıştı.

İkinci amaç, yabancı şirketlerle etkili bir rekabetin tek yolu olarak, içerde yapılması mümkün olmayan faaliyetlerin uluslararası boyutlarda yapılmasını sağlamaktadır. Örneğin, *Péchiney* Fransa'da 450.000 ton aluminyum üretir. Fransız pazarındaki ana rakipleri *ALCAO* (ABD), bir milyon ton üretim), *ALCAN* (Kanada, bir milyon ton üretim), *Reynolds* ve *Kaiser* (ikisi de ABD, 800.000 ton üretim) ile rekabet edemez; bundan ötürü, Amerika Birleşik Devletleri'nde, Batı Almanya'da ve Japonya'da fabrikalar kurmaya çalışır.

Üçüncü amaç, yabancı bir rakibi, uluslararası pazardaki tekelci yapıyı bozmasını önlemek ya da öteki yabancı rakiplere karşı savunma sağlamak üzere yutmak olabilir. *Agfa-Gevaert* birleşmesi, *Fiat-Citroen* birliği bu amaca uyarlar.

Bundan ötürü, Stephen Hymer, uluslararası sermaye bareketlerinin sadece kârlılık ve faiz oranlarındaki farklılıklara karşı bir tepki olarak oluştuğunu ileri süren marjinalci kurama, sermayenin, çok olduğu ülkelerden kıt olduğu ülkelere gittiğini söyleyerek saldırırken yerden göğe kadar haklıydı. Ayrıca, 'oligopolcü strateji'nin etkilerini ve 'dünya ölçeğinde kârları en çok kılmak' girişimlerini önemserken de haklıydı.[16] Fakat, değişen ulusal ücret oranlarının, petrolün ve ham maddelerin maliyetlerinin ve bu 'en çok kılma' üzerinde yerel verimliliğin etkilerinin, başka bir deyişle, çeşitli ülkelerdeki kârlılık oranlarının farklılığını küçümserken haksızdı. Gerçekten bu, belirleyici önemi olan bir etken değil, tekelci stratejide hâlâ önemli rol oynayan bir etkendir.[17]

[16] Stephen Hymer, 'Direct Foreign Investment and International Oligopoly' (Yale'de Haziran 1965'de tamamlanan, Sorbonne Hukuk Fakültesi'nde 1968 yılında yapılan bir seminerde tartışılan bir makale).

[17] Teknolejik gelişmenin ve kârlılıkla çalışabilecek en küçük tesisin ölçeğinin sermaye temerküzü üzerindeki etkilerinin ayrıntıları için Dördüncü Bölümün başlangıcına bakınız.

BÖLÜM ÜÇ

AMERİKAN FİRMALARININ GÖRECE ÜSTÜNLÜKLERİ

Amerika Birleşik Devletleri, uluslararası rekabette, hâlâ Batı Avrupa'dan görece üstündür. Bu, yüksek ücretlere karşın, daha düşük birim maliyetlerle üretebilme yeteneğini yansıtır. Amerika'daki yüksek verimliliğin iki nedeni vardır: Ölçek (hepsinden çok sermaye miktarının ölçeği) ve teknolojik ilerilik.

Amerikan ve Avrupa sanayilerinin ölçek farklılıkları, Amerikan tröstlerinin ölçek ekonomilerinin kökeni üzerine çok şey yazılmıştır. Örneğin UNICE (= *Union des Industries de la Communauté Européenne* = Avrupa Topluluğu Sanayi Birliği) tarafından hazırlanan bir rapordan alınan aşağıdaki istatistiklere bir göz atalım:

1964'de, kapitalist dünyadaki yüz büyük şirketin 65'i Amerikan, 18'i Avrupa Ekonomik Topluluğu, 11'i İngiliz ve 5'i Japon kökenlidir.

Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndaki en büyük motor imalâtçısı (*Volkswagen*) en büyük Amerikan otomobil imalâtçısının ürettiği otomobil sayısının sadece 1/5'ini yapar. Oysa, Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndaki otomobil üretimi Amerika Birleşik Devletleri'nin üretiminin % 70'ine ulaşmıştır.

Yirmi büyük Amerikan korporasyonunun ciroları toplamı,

hemen hemen Batı Almanya'nın gayrı safî millî hasılasına eşittir; en büyük beş Amerikan korporasyonunun ciroları toplamı ise İtalya'nın gayrı safî millî hasılası kadardır.

Kapitalist dünyadaki 500 büyük firma arasında, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun en büyük firması olan *Philips* 33.'dür ancak. En büyük Alman şirketi olan *Volkswagen* 34.; en büyük Fransız şirketi olan *Rhône-Pounlenc* 44. ve en büyük Belçika şirketi olan *Petrofina* 140.'dır.

General Motors'un cirosu en büyük onüç Alman şirketinin toplam cirosuna eşittir.[1]

Amerikan firmalarının Avrupa firmalarından sadece daha büyük olduklarına değil, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki sermaye temerküzünün de Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndakinden çok daha hızlı olduğuna, Avrupa Ekonomik Topluluğu işverenlerinin verilerine göre, değinmek gerekir. 1954-1958 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan birleşme sayısı 4400'dür; Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun ilk dört yılında ise (1958-1962) bin kadar birleşme olmuştur.[2]

Amerikan tekellerinin çok büyük ölçekte olmaları, kâr oranlarının yüksek olmasına, kâr miktarlarının büyüklüğüne, ve, bunlardan ötürü, daha çok kendi kendilerini finanse edebilmelerine yol açmaktadır. Avrupa şirketleri, Amerikan şirketlerinden daha çok borçlu durumdadırlar; bu da kâr oranları arasındaki açığı artırmaktadır.

Doğal olarak, alıntılar yapılan yayınlar ve benzerleri, UNICE'nin ve öteki işveren federasyonlarının belli amaçları doğrultusunda düzenlenmişlerdir. Amaç, 'Avrupa milliyetçiliği'ni özendirmek değil, Roma Anlaşması'nın sermayenin ve ekonomik

[1] 1950 yılında yapılmış bir karşılaştırma için bkz. Joe S. Bain, *International Differences in Industrial Structure*, Yale University Press, New Haven, 1966.

[2] İngiltere'deki birleşmelerde son yıllarda büyük bir artış olmuşsa da (*The Times*, 29 January 1969), bu artışla ilgili olarak Amerikan bankalarının İngiltere'deki rolleri de artmıştır (*Financial Times*, 4 June 1968).

gücün temerküzünü önleyen maddelerinin bir yana bırakılmasını ya da ortadan kaldırılmasını sağlamaktadır. Bu da pazarın denetimi anlamına gelebilecektir.[3]

Büyük Sermaye, Avrupa Ekonomik Topluluğu Komisyonu'na, bu maddelerin en büyük kısıtlanmalarla uygulanması ya da hiç uygulanmaması için sürekli baskı yapmaktadır. Avrupa Ekonomik Topluluğu yetkililerinin bu baskılara uzun bir süre dayanamayacaklarında kuşku yoktur.

Amerikan firmalarının geniş malî kaynakları, yüksek kâr oranları, kendi kendini finanse etme kapasiteleri, para pazarına giriş üstünlükleri ve pahalı çağdaş tesisleri satın alma yetenekleri sonucu elde ettikleri büyük avantajı gösteren en iyi örnek kimya sanayiidir. Araştırma yapmanın çok önemli olduğu ve Avrupa'da başarı ile yürütülen (hiç olmazsa Batı Almanya ve İngiltere'de) bir sanayi olduğu halde, Amerikan firmaları, Doğu Bloku dahil, dünya ticaretinin % 41'ini tekelleri altına almışlardır; Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun payı ise, sadece % 20,5'dur. Ayrıca, Amerikan firmalarının bu sektörde 880.000 kişi istihdam etmelerine karşılık, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda bir milyon kişi istihdam edilmektedir. Böylece, her Amerikalı iş verenin malî cirosu Avrupalı rakibinin cirosundan 2.25 kat çok olmaktadır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda kimya sanayiine yapılan araştırma ve geliştirme harcamalarının, Amerikalıların bu alana harcadıkları miktarın 1/3'ine bile ulaşmadığı bir gerçektir. Net kâra gelince; ana Amerikan tröstlerinin cirolarının % 8'i, belli başlı Avrupalı rakiplerinin cirolarının ise sadece % 4'ü kadardır. Amerikan kimya sanayiinin 1965 yılındaki net yatırımlarının

[3] Roma Anlaşması'nın 86. maddesi, pazardaki ayrıcalıklı durumlarını *kötüye kullanan* firmalara karşı, sadece bu kötüye kullanma üye Devletler arasındaki ticareti etkiliyorsa, yaptırımlar belirlemektedir. Öte yanda, Anlaşma'nın Avrupa Kömür ve Çelik Birliği'ni kuran 66. maddesi, gerçek rekabeti önleyebilecek, Kömür ve Çelik Birliği'nin amaçları ile çelişen sosyo-ekonomik sonuçlar doğurabilecek tüm davranışlara, herhangi bir şirketin pazara egemen olmasına karşı yaptırımlar koymuştur.

% 25'inin ülke dışında olduğunu; bu yatırımların bu alana yapılan İngiliz ve Alman yatırımlarının *tümünden* büyük olduğunu belirtmek ilginç olacaktır.

Amerikan girişimlerinin ölçek büyüklükleri ve malî güçleri, son yıllarda ulaştıkları teknolojik düzeyin gerisinde yatan en önemli etkenlerdir. Avrupalı rakiplerinden çok daha yüksek araştırma ve geliştirme harcamalarına katlanabilmektedirler. Ancak, bu, Amerikalıların teknoloji alanında liderliği ele geçirmelerinin tek nedeni değildir. İki etkenin daha önemli rolü vardır: Amerika'nın dev askerî harcamaları ve en seçkin Avrupalı bilim adamlarının Amerika Birleşik Devletleri'ne göçü.

Amerika Birleşik Devletleri'nde egemen olan sürekli silâh ekonomisi, 1940'dan bu yana Amerikan kapitalizmindeki birçok değişikliğin nedeni olmuştur.[4]

Geçmişte, emperyalistler arasındaki rekabet süresince olanların tersine, *kapitalist olmayan* bir blokla sürekli silâh rekabetinin önemli sonuçlarından biri Sovyetler Birliği'nin silâh ekonomisine yatırılan sermayeden en çok kullanımı almaya zorlanma-

[4] Silâhlanma yarışının Amerikan ekonomisi üzerindeki etkilerine ilişkin çok yayın vardır. Bunlardan bazıları aşağıdadır: Fred J. Cook, 'Juggernaut, the Warfare State', *The Nation*, özel sayı, 20 October 1961; C. Wright Mills, *The Power Elite* (Bölüm 9), Oxford University Press, New York, 1956; P. A. Baran-Paul M. Sweezy, *Monopoly Capital* (Bölüm 7), Monthly Review, New York, 1966; Theodor Prager, *Wirtschaftswunder oder keines?* (Bölüm 8), Europa Verlag, Vienna, 1963; Fritz Vilmar, *Rüstung und Abrüstung im Spaetkapitalismus*, Europaeische Verlagsanstalt, Frankfurt/M., 1965; Michael Kidron, *Western Capitalism since the War*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1968.

Troçki'nin, Amerika Birleşik Devletleri'nin askerileşmesine ilişkin, ortaya çıkış tarihine kadar, bir tahminde bulunmuş olduğunu burada belirtmek gerekir. 18 Ocak 1926'da yaptığı bir konuşmada şunları söylemiştir: 'Eğer Amerika Birleşik Devletleri önümüzdeki onbeş yıl içinde gelişmeye devam ederse, bunu Avrupa'nın zararına yapacaktır...İlerlemesini durduran engellerle karşılaşırsa ne olacaktır? Amerikan militarizminde sınırsız bir döngü olacaktır, çünkü engellenen ekonomik güçler çıkış yolunu

mış olmasıdır. Bilimsel buluşlar, teknolojik devrim ve sınaî yenilikler, bu ülkede, hemen hemen uyumlaştırılmışlardır.[5]

Kapitalist olmayan bir güçle devamlı silâh yarışının sonucu, önceki tekniklere yatırılan sermayenin yeterince kullanılıp kullanılmadığına aldırmaksızın, Amerikan kapitalizmi kendi varlığını sürdürmek için, bir teknik gelişme oranını korumak zorunda bırakılmıştır. Sermayenin en çok kullanımı (ya da, başka deyişle, özel mülkiyetin ve özel kârın sürekli varlığına karşın, silâh ekonomisine yatırılan sermayenin maliyetinin artan sosyalizasyonu) sorunundan bu artan soyutlanma, sanayiin sivil sektör diye adlandırılan kesimini, tüm olarak da kapitalist ekonomiyi asla aşmamıştır. Askerî kullanımda birkaç yıldır başta gelmekle birlikte, barışçı amaçlarla kullanımında hâlâ üçüncü sırada yer alan nükleer enerji, yatırılmış sermayenin tamamen değerlendirilmesi sorununun Amerika'daki teknik gelişmeyi ne kadar büyük bir

bulmaya çalışacaklar ve bulacaklardır.' Bu militarizm 1940'da, Troçki'nin konuşmasından ondört yıl sonra, 1928-33 ekonomik bunalımının ve koruyuculuğa dönüşün Amerikan emperyalizminin 'barışçı' yayılmasına yüklediği kayıtlamalardan sonra gelişmiştir. Bu tarihte, Amerika Birleşik Devletleri'nin sahip olduğu 'barışçı' ünün, Troçki'nin tahmininin ne denli esinleyici ve dikkate değer olduğunu değerlendirmek için hatırlanması gerekir. Kapitalist ülkelerde, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde en küçük bir emperyalist eğilim olmadığını ileri sürerek emperyalizmin Marksist kuramının yanlışlığını 'gösteren' ciddî bir burjuva iktisatçısının, Josef Schumpeter'in büyük yanlışı ile karşılaştırılmalıdır bu. (Josef Schumpeter, *Imperialism and Social Classes*, Basil Blackwell, Oxford, 1951).

[5] *'Hemen hemen* uyumlaştırılmıştır' diyoruz. İdeal bir sosyalist toplum modelinde tam uyumlaştırma olacaktır. Fakat, Sovyet ekonomisi, Lenin'in söylemiş olacağı üzere, bürokratik olarak çarpıtılmış ya da, Troçki ya da Oskar Lange'nin deyimiyle, yozlaştırılmış olduğundan böyle ideal bir model değildir. Bunlar, ideal bir modelde bulunmayacak olan çelişkilerin kaynağıdırlar. Böylece, gerek Stalin zamanında, gerek bugün planlama sistemi ve Sovyet sanayiinin yönetimi, fabrika yöneticilerini, teknolojik yenileşmeyi *yavaşlatacak* maddî çıkarlar sağlamaya itmektedir. Sovyet iktisatçıları bu olgunun farkındadırlar (bkz. E. Mandel, 'Le réforme de la planification soviétique et ses implications', *Les Temps Modernes*, June 1965).

ölçüde geciktirdiğine çok iyi bir örnektir. Askerî araştırmanın ve sürekli silâh ekonomisinin yan ürünleri olan bilimsel buluşlar ve teknik gelişme, özellikle kimya ve elektronik sanayilerinde, sivil ekonomiye de yarar sağlamak zorundadırlar.

Jean-Jacques Servan-Schreiber, bilimsel buluşlar ve sınaî kullanımı arasındaki açığı gösteren aşağıdaki çizelgeyi yayınlamıştır:[6]

Fotoğraf için 122 yıl (1727-1839)
Telefon için 56 yıl (1829-1876)
Radyo için 35 yıl (1867-1902)
Radar için 15 yıl (1925-1940)
Atom bombası için 6 yıl (1939-1945)
Transistor için 5 yıl (1948-1953)
Entegre devreler için 3 yıl (1958-1961)

Ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki sürekli silâh ekonomisi, devleti, araştırma ve geliştirme faaliyetlerini finanse etmek için daha büyük katkılar yapmaya itmektedir. *Patronat Français* dergisi bu katkının Amerika Birleşik Devletleri'nde %64, Batı Almanya'da % 40, Belçika'da % 37 ve Hollanda'da % 3 olduğunu tahmin etmiştir. Elbette ki, devlet katkıları, nükleer silâhlar yapan iki Batı Avrupa ülkesinde, İngiltere ve Fransa'da önemli ölçüde yüksektir; sırasıyle % 64 ve % 69.[7]

Böylece, Amerikan tekelleri Avrupalı rakipleri üzerinde iki avantaj elde etmektedirler: zengin olduklarından araştırmaya daha çok harcamaktadırlar ve bu araştırmalar için daha çok devlet yardımı almaktadırlar. Bu olgu, bilgisayar, laser ve bilimsel âletler –ki, sonuncusu belki de bilgisayar sanayiindeki teknolojik açıktan daha da önemlidir– gibi alanlarda teknolojik üstünlüğü ellerine geçirmelerinin nedenidir.

Nisan 1967'de yapılan *National Conference on Social Welfare*

[6] Jean - Jacques Servan - Schreiber, *Les Défi American*, Editions Deneol, Paris, 1967.

[7] *Patronat Français*, November 1965.

(= Sosyal Refah Ulusal Konferansı) de Profesör Titmuss ve Lord Bowden bilim adamlarının Amerika Birleşik Devletleri'ne göçlerine ilişkin endişelerini belirtmişlerdir.[8] Titmuss 1949'dan bu yana 100.000 dolayında doktorun, bilim adamı ve teknisyenin Amerika Birleşik Devletleri'ne göç ettiğini tahmin etmiştir; bu, Amerika Birleşik Devletleri'nin eğitim giderlerinde dört milyar dolar tasarruf ve dış âlem için aynı miktar kayıp demektir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki doktor sayısındaki yıllık artışın yaklaşık % 20'si dışarda öğrenim görmüş doktorlardan ileri gelmektedir.[9] Son yıllarda, sadece İngiltere, doktor, mühendis ve teknologların % 10'unu Amerika Birleşik Devletleri'ne kaptırmıştır. Avrupa Ekonomik Topluluğu Komisyonu üye ülkelerin kaybını % 15 olarak tahmin etmiştir. Bu rakamlar, eğitim giderlerindeki tasarrufa araştırmadaki artışın değerinin de eklenmesi gerektiğinden Amerika'nın gerçek kazancını ve Avrupa'nın gerçek kaybını olduğundan daha küçük gösterirler.[10] Bu göçün nedenleri,

[8] Lord Bowden, 'Inflation scientifique et fuite des cervaux', *Les Temps Modernes*, May-June 1968.

[9] Batı Avrupalı bilim adamlarının, doktorların ve yüksek teknisyenlerin Amerika Birleşik Devletleri'ne akımı 'eğitim sermayesi'nin uluslararasında merkezileşmesinin tümünü oluşturmaz kuşkusuz. Aynı zamanda -'giderme' denilebilirse eğer- Afrika ve Asyalıların da Batı Avrupa'ya, özellikle Fransa ve İngiltere'ye akını söz konusudur. İngiltere'de, *National Health Service* (Ulusal Sağlık Hizmeti) deki görevleri, giderek artan sayıda Hintli, Afrikalı ve Batı Hindistanlı doktorlar almaktadırlar. *Commonwealth*den gelen hastabakıcıların sayısı daha da çoktur. Bu arada, İngiliz doktorların artan bir bölümü de Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmişlerdir. Aşırı yoksul bir ülke olan Togo'dan Fransa'ya gelen doktor sayısı, Fransa'dan Togo'ya gönderilenlerden çoktur.

[10] Baran ve Sweezy'ye göre (Op.cit., ss. 102-3) malî olmayan korporasyonların araştırma ve geliştirme harcamaları, 1953 ve 1962 yılları arasında, 3.5 milyar dolardan 12 milyar dolara çıkmıştır. Bu rakamlar, makine ve teçhizata yapılan harcamalarla karşılaştırılacak olursa, aynı süre içinde %15'den %37'ye çıktığı görülür. Ayrıca, bu rakamlara, son on yıl içinde yılda 3.4 ile 5 milyar dolar dolayında olan kamu kesimi harcamaları da eklenmelidir. Böylece, araştırmaya yapılan toplam harcamalar, makine ve teçhi-

Amerika'nın bilim adamları, doktorlar ve teknisyenlere sağladığı çalışma koşullarının iyi olması ve yüksek ücretlerdir.[11] Fakat, bu olgunun rasyoneli kârın, sermayenin ve servetin temerküzü olayının tipik bir sürecine yöneltir. Amerika Birleşik Devletleri, başka ülkelerin 'eğitim sermayesi'ni alarak kendi sermayesinden tasarruf etmekte; böylece, yeni okullaia yatıracağı sermayeyi yeni laboratuvarları, araştırma merkezlerini finanse etmekte kullanabilmektedir. Bu, Amerikan ekonomisinde teknolojik liderliği artırmakta, Amerikan iş âlemine artık bir kâr sağlamakta, araştırma faaliyetlerinde çalışanlara daha yüksek ücretler ödenmesini kolaylaştırmakta, giderek Batı Avrupalı bilim adamlarının göçünde yeni artışlara ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 'eğitim sermayesi'nde yeni tasarruflara yol açmaktadır.

İstatistikler bu durumu göstermektedirler. 1962'de, Amerika Birleşik Devletleri'nde, araştırma için, birey başına 93.7 dolar harcanırken, İngiltere'de 33.5 dolar, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda ise sadece 20 dolar harcanmaktaydı. Aynı yıl, Amerika Birleşik Devletleri'nde araştırma faaliyetlerinde çalışanlar binde 10.4'ünü oluşturuyordu toplam çalışanların; bu oran İngiltere'de 6.1 ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda 4'den azdı. 1965'de, Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan araştırma ve geliştirme harcamaları 134 milyar dolardı; Batı Avrupa'da (İngiltere, İsveç ve İsviçre dahil) ise sadece 5.8 milyar dolardı. Elbette ki, bu istatistikler, belli bir ihtiyatla yorumlanmalıdır. Avrupa'da malzeme

zata yapılan harcamaların yarısını bulur. İktisatçılar için, teknik gelişmenin, Amerika Birleşik Devletleri'nin gayri safî millî hasılasının son altı yılda yaklaşık %50 oranında (sabit fiyatlarla) artmasında sahip olduğu payı bulmak mantıksız değildir.

[11] Amerika'nın en tanınmış 'harika çocuk'u William Douglas 'beyin göçü'nü ruhun madde üzerindeki zaferine bir örnek olarak göstermiştir yakınlarda. Bununla birlikte, bilim adamlarının Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmelerinin ana nedeninin yüksek ücretler olduğunu da belirtmiştir. Böylece, Amerikan sisteminin bu idealist savunucusunun bilim adamlarının ruhunun para cüzdanı olduğunu düşündüğü söylenebilir!

ve emek daha ucuz olduğundan bir doların satın alma gücü Amerika Birleşik Devletleri'ndeki satın alma gücünden yüksektir. Niceliksel farklılık, araştırmaya yapılan harcamalar gayrı safî millî hasıla ile ilişkilendirildiğinde açıklık kazanmaktadır: Amerika Birleşik Devletleri'nde 1963-4'de gayrı safî millî hasılanın % 3.3'üydü, Avrupa'da ise ortalama % 1.5'i... Ayrıca, Avrupa sanayiindeki Amerikan sermayesine bağımlı şirketlerin sayısı sadece teknolojik açığı artırır, çünkü büyük Amerikan korporasyonları, ana şirket için araştırma harcamalarından aslan payını almak eğilimindedirler.

Teknolojinin gelişmesinde Avrupa ile Amerika arasında artan bu açık, basitçe, sanayilerin ölçeğindeki eşitsizliğe bağlanamazlar. İki etken birbirini etkiler; Amerikan firmalarının uluslararası rekabette kazandıkları avantajı çoğaltırlar. Daha ileri teknolojilerinin bir sonucu olarak servetleri daha çok olan Amerikan şirketlerinin, sermayelerinin görece az bir bölümünü ücret ve maaşlara, daha büyük bir bölümünü ise makine ve teçhizat ile laboratuvarlara harcama olanağı veren sermayelerinin organik bileşiminde[12] tamamen başka bir aşamaya ulaştıkları hatırlanırsa, bu olgu daha bir açıklık kazanır. Sonuç, Avrupa firmalarının zararlı, Amerikan firmalarının ise kârlı çıktığı sermayenin uluslararası merkezîleşmesinin bir başka kısır döngüsüdür.

Bu kısır döngü, Amerikan şirketlerinin Amerikan tekno-

[12] Marksist iktisat kuramında sermayenin organik bileşimi sabit sermaye, yani ürünün değerine giden ham maddelerin, makine ve techizatın vb. değeri ile bu ürünü üretmek için harcanan toplam sermaye, başka bir deyişle, üretimde istihdam edilen işgücüne yapılan ödeme -ki, sabit değer dışında değişken değeri oluşturur- arasındaki ilişkidir. Rekabet aracılığı ile, yüksek bir organik bileşimi olan sermaye düşük organik bileşimi olan sermayeden daha çok pay alır artık değerden (bkz. Claude Evain, *Les investissements étrangers en Europe* içinde, ed. Pierre Uri, *et.al.*, Editions Dunod, Paris, 1967, s. 248de bir Fransız sanayicisinin, Amerikalı rakibinin kendinden dört kat çok sermaye kullandığını, buna karşılık 40 kat daha çok kâr ettiğine ilişkin sözlerini aktarır).

lojik tekelinden doğan artık kârlarını[13] gösterir ve Avrupa'daki Amerikan şirketlerinin neden kendi ülkelerinden ve Batı Avrupa şirketlerinden daha çok kâr ettiklerini açıklar.[14] Ayrıca, Amerikan şirketlerinin Avrupa'da genişlemelerini finanse etmek için, Avrupa sermaye piyasasından neden bu kadar kolaylıkla yeterli fon sağladıklarını da açıklar. 1962 yılından 1966'ya kadar, Amerikan korporasyonlarının dalları Avrupa'da 22.5 milyar dolarlık yatırım yapmışlardır. Bu yatırımın finansmanı ise şöyledir: 2.2 milyar doları yerel kendi kendini finansman, 5.5 milyar doları aşınma, 9 milyar dolar da Avrupa sermaye piyasasından borç ya da Avrupa bankalarından alınan kredilerle. Bundan ötürü, Amerikan kapitalistleri, yatırım sermayesinin sadece 1/4 'inden biraz çoğunu sağlamışlardır. Ford'un Avrupa'daki bağımlı şir-

13 Servan-Schreiber'e göre bilgisayarlara yapılan lisans ve patent ödemeleri imalâtlarının cirosunun %15'inden çoktur. *OECD Observer*'ın April 1968 sayısına göre, Amerika Birleşik Devletleri dünyadaki patent haklarının %50'den çoğunu, İngiltere %13'ünü ve Batı Almanya % 8 'ini almaktadırlar.

14 Baran ve Sweezy (op.cit., ss. 198 ve sonrası) başka Amerikan sanayicileri arasında yapılan bir araştırmayı aşağıdaki gibi özetleyen *US News and World Report* (1 June 1964) de yayınlanan özel bir rapordan aktarma yaparlar: «Dışardaki kâr oranları Amerika'daki benzer faaliyetlerin kâr oranlarından daha yüksektir genellikle. Çoğu firmalar, 'dışarda Amerika'dakinin iki katı' kadar bir kâr oranı belirtmişlerdir.» Benzeri bir rapor *Business Week*, 20 April 1963'de vardır. Hür Berlin Üniversitesinde bir master tezi hazırlayan Heinz-Dieter Meier Avrupa ve Amerika rekabeti üzerine Servan-Schreiber'in ve benim yaptığımız analizleri karşılaştırmıştır. Topladığı ampirik veriler bunu doğrulamaktadır. 1960 yılında, 35 büyük korporasyonun Amerika Birleşik Devletleri'ndeki faaliyetlerinden elde ettikleri kâr oranı %9.2 iken, dış ülkelerdeki faaliyetlerden elde ettikleri kâr oranı %14.2'dir. Amerikan Ticaret Bakanlığı'na göre, Avrupa'daki Amerikan yatırımlarının net kâr oranları 1955'de %19 iken, 1964'de %13'e düşmüştür; gene de 1960'ların ortasına kadar Amerika Birleşik Devletleri'ndeki imalât sanayiindeki net kâr oranlarından önemli ölçüde yüksektir (1955'de %15, 1959'da %10 ve 1962'de %12).

ketlerinin tümü, gerçekte yatırımlarının tümünü Avrupa sermayesi ile finanse etmeyi başarmışlardır.[15]

Avrupalı yöneticiler ve bankacılar, Avrupa Ekonomik Topluluğu yetkilileri ve ulusal hükûmetler, hepsi bu durumun tamamen farkındadırlar. Yoğunlaşan uluslararası rekabeti göğüsleyebilmek için büyük şirketler kurmanın kendileri için ne kadar önemli olduğunu bilmektedirler. Meslek kuruluşları, ulusal ve uluslararası işveren birlikleri, iktisatçılar, politikacılar, bankalar ve Avrupa Ekonomik Topluluğu yetkilileri, hepsi, sanayicilere, birleşmeleri için yalvarmaktadırlar. Fakat şu soru ortadadır: Ulusal düzeydeki birleşmeler büyük Amerikan korporasyonları ile karşılaştırılabilir devler ortaya çıkarabilir mi? Açık nedenlerden ötürü, iktisat mantığı 'hayır' diye cevaplar bu soruyu.

'Avrupa şirketleri' lehine kapitalist çevrelerin görüşlerinin halka geçerli gösterilmesini beceren *Amerika Meydan Okuyor*'da, Jean-Jacques Servan-Schreiber 'teknolojik açığın, yöneticilik açığındaki kadar teknolojik bir açık olmadığını' göstermek amacıyle, eski Amerikan Savunma Bakanı Robert McNamara'dan aktarma yapmaktadır. «Beyin göçü» demektedir McNamara, «biz burada, Amerika Birleşik Devletleri'nde en ileri teknolojiye sahip olduğumuzdan değil, daha modern ve etkili yönetimimiz olduğundan ortaya çıkıyor».[16] Gene de, bu savda sayısız çelişki vardır; Servan-Schreiber'in kendi kitabı bile tezini çürütecek rakamları sağlamaktadır.

[15] Bkz. Paul Einzig, *Foreign Dollar Loans in Europe*, St. Martin's, New York, 1965. Avrupa bonolarının toplamı 1963'de 346 milyon dolarken, 1966'da 1.4 milyar dolara, 1967'de 1.86 milyar dolara ve 1968'in ilk yarısında 1.66 milyar dolara çıkmıştır.

[16] Servan-Schreiber, *op.cit.*, ss. 40,75,76,83,158. Amerikan bilgisayar uzmanı John Diebold, McNamara'nın görüşlerini destekler, fakat Avrupa'nın, her şeyden önce, delikli kart analizinde orta dereceli personel açığına değinerek «yönetim» sorununu belirtir. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise 156.000 kişi vardır; 1970'de 470.000 kişi olacaktır (*Le Monde*, 15/16 October 1967).

Üçüncü sanayi devriminin eşiğindeki belli başlı buluşların çoğunun Amerikalı değil de, Avrupalı bilim adamları tarafından yapılmış olmaları önemlidir. Bu, sadece atomun parçalanması için geçerli değildir. İlk delikli kart sistemi ve bilginin mekanik işlenmesine Avrupa'da, İkinci Dünya Savaşı ortasında Almanya'da başlanmıştır. Avrupa'da beyin sıkıntısı yoktur. Avrupa sınaî yeniliklerde de Amerika Birleşik Devletleri'nin gerisinde değildi asla. İngiltere, sanayide nükleer enerjiyi Amerika'dan önce kullandı; Avrupa şirketleri, 1953'de, elektronik bilgisayar yapan iki Amerikan, iki İngiliz, bir Fransız ve bir Batı Alman şirketi varken, Amerikalılarla aynı zamanda bilgisayar satmaya başladılar. 1967 yılında, *Westinghouse Corporation*, 1970'lerde önemli ölçüde satış olanağı gösteren Dounreay tipi reaktör yapımı için İngiliz bilim adamlarını kendine çekmeye çalıştı. Bu da Amerika'nın bu alanda önder olmadığının bir başka kanıtıdır.[17] Batı Almanya'nın, ilki 1968'de Arjantin'e olmak üzere nükleer enerji santralleri satmaya başladığını; on yıl içinde kitle üretimine geçecek reaktörlerin 1980'lerde altın yumurtlayan tavuklar olmaya aday olduklarını belirtmeliyiz. Batı Almanya ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki rekabet, gelecek yıllarda, bu alanda yoğunlaşacaktır.[18] Bilimsel âletler yapımında bile Amerikan liderliği önemlidir (1965'de belli başlı kapitalist ülkelerin toplam çıktısının % 65'i). 1960-1965 arasında yıllık artış hızı Batı Almanya'da % 12.4, Japonya'da, % 13.8, İngiltere'de % 23.5, İsveç'de % 34.5 ve Amerika Birleşik Devletleri'nde sadece % 6.5 olmuştur. 1966 yılında Amerika'nın belli başlı yedi rakibinin, Almanya, Japonya, İngiltere, İsveç, Fransa, İtalya ve Belçika'nın toplam ihracatı Amerika Birleşik Devletleri ihracatını aşmıştır.

Amerikan şirketlerinin bilgisayar sanayiindeki liderlikleri büyük sermaye kaynaklarıyle yüksek kârlarının bir ürünüdür.

[17] *The Economist*, 18 November 1967; *The Sunday Times*, 19 November 1967.

[18] *L'Echo de la Bourse* (Brussel), 13/14 October 1968; 27 August 1969.

Bu durum, kesinlikle öncü teknolojiyi gerektiren büyük riskleri göze almalarını kolaylaştırmaktadır. *IBM*, yatırımının kâr getirip getirmeyeceğinden emin olmadan son tip bilgisayar yapımına dört yılda beş milyar dolar harcayacaktır. Hangi Avrupa şirketi böyle bir riske katlanabilir? Amerikan laboratuvarları, geri kalsalar bile, patent, fikir ve teknologlar satın alabilirler.[19] Daha da yardım gerekirse silâh imalâtının devletçe garantili kârları vardır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin üstünlüğü, Marx'ın yüzyıl önce açıkladığı yasalardan, rekabet, birikim ve sermayenin temerküzü yasalarından başka bazı belirsiz 'manevî' güçlerle açıklanamaz. Eğer 'buluş açığı'ndan söz etmek yanlış değilse, Batı Avrupa kapitalizminin teknik ve entellektüel araçlara sahip olduğu açıksa da, bu açık sadece sınaî yeniliklerde liderliği kavrayacak malî kaynaklara çok az sahip olunmasındandır.[20]

[19] Yeniliklerin ve teknik buluşların önemli bir bölümü, Amerika Birleşik Devletleri'nde küçük ölçekli girişimlerde yapılmaktadır hâlâ. Rosa Luxemburg'un elli yıl önce açıkladığı üzere, sınama tahtası olarak davranmaktadırlar. Ancak, başarı garanti edildiğinde, bu şirketleri tekelci korporasyonlar satın almaktadırlar. Hollandalı Profesör Kistemaker, ültrasantrifujun babası, özellikle bilimsel âletler alanında, bu küçük işlerin, Amerika Birleşik Devletleri'nin gelişiminde oynadıkları önemli role değinmektedir (*Het Parool*, 30 November 1968).

[20] Klaus-Heinrich Standke'nin *Europe Archiv*, no. 16, 1967'deki Avrupa ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki 'teknolojik açığı' enine boyuna dikkate alan makalesinde konuya ilişkin ayrıntılı bir kaynakça vardır. Ayrıca bkz. C. Freeman ve A. Young, *The Research and Development Effort in Western Europe, North America and the Soviet Union*, OECD, Paris, 1965.

BÖLÜM DÖRT

SERMAYENİN AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU'NDA İÇ İÇE GİRMESİ

Rekabet sermayeyi merkezileşmeye zorlar. Avrupalı sanayiciler Marks'ın öngördüğü gibi davranmaktadırlar.[1] Avrupa'da sermayenin iç içe girmesi lehindeki baskı, onun ulusal düzeyde merkezileşmesinden çok daha ağır basmaktadır.

Sanayiin belli sektörleri, kârlı bir üretim için öyle yoğun

[1] «Rekabet, bu gibi üretim alanlarında, birbirlerinin rakibi olan sermayelerin sayılarıyla doğru orantılı, büyüklükleriyle ters orantılı bir etki durumuna sahip bulunur. Rekabet, daima, sermayeleri kısmen galibin eline geçen kısmen yok olan, daha küçük boydaki birçok kapitalistin ortadan kalkmasıyla son bulur. Bu bir yana bırakıldığında, kapitalist üretimle birlikte tamamiyle yeni bir güç teşekkül eder; bu yeni güç, ilk zamanlarında, birikimin mütevazi bir yardımcısı olarak, gizlice işin içine giren, toplumun yüzeyinde şu ya da bu büyüklükte kitleler halinde dağılmış bulunan paraları görünmeyen iplerle bireysel ya da ortaklık şeklinde birleşmiş kapitalistlerin ellerine geçer, fakat çok geçmeden rekabet savaşının yeni ve korkunç bir silâhı haline gelen, ve nihayet sermayelerin santralizasyonunu sağlayan muazzam bir toplumsal mekanizmaya dönüşen kredi sistemidir.

«Kapitalist üretim ve birikim ne ölçüde gelişirlerse, her ikisi de santralizasyonun en güçlü manivelaları olan rekabet ve kredi sistemi de o ölçüde gelişirler» (*Capital*, Lawrence and Wishart, London, 1965, vol. 1, s. 636; yukardaki çeviri *Kapital*, Birinci Cilt, Beşinci Kitap, çev: Mehmet Selik, Sol Yayınları, Ankara, Nisan 1967, s. 31'den alınmıştır -çn).

bir yatırım isterler ki, Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkelerinin her birinde o sektörde faaliyet gösteren şirketler birlikte bile onu sağlayamazlar. Böyle durumlarda, üretim yapmak için uluslararası finansman zorunludur.

Süpersonik araçları, uzay incelemeleri ve uzay telekomünikasyonu ile havacılık sanayii bunun üç klasik örneğini oluşturur. Birinci durumda, sadece bir Fransız-İngiliz projesi olan *Concorde*'un, Rusya ve Amerika'daki benzer girişimlere karşı durma umudu vardır. İkinci ve üçüncü durumlarda, ELDO ve ESRO projeleri, yalnız Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun değil, tüm Batı Avrupa'nın kapitalist güçlerinin birleştirilmiş kaynaklarına gerek gösterdi.[2] Nükleer enerjinin barışçı amaçlar için üretiminin de, sonunda ulusal düzeyde ekonomik olmayacağı; bunun için de Avrupa finansmanının gerekeceği muhtemel görünmektedir.

Nükeleer enerjideki gelişme, yeni üretim güçlerinin özel mülkiyet koşullarını nasıl yardığını göstermektedir: Devlet yardımına ve devlet finansmanına baş vurmadan, sadece özel sermayeye dayalı bir nükleer sanayiini hiç bir kapitalist ülke kuramazdı. Aynı şey havacılık ve uzay sanayileri için de geçerlidir. Hepsi, üretken güçlerin gelişmesinin sadece özel mülkiyeti değil, ulusal devletin olanaklarını da aştığı daha genel formüle uyarlar. Devlet parası ve uluslararası finansman olmadan, Avrupa, süpersonik uçakları ya da uyduları yapamaz.

[2] ELDO projesi bir Avrupa roketi, *Avrupa I*'i yapacaktır. İngiltere birinci aşamayı, Fransa ikinciyi ve Batı Almanya da üçüncü aşamayı yapacaklardır. İtalya, bir deneysel uydudan sorumlu olacak; Belçika sistemin kontrolu ve Hollanda da uzun dönem değerlendirmesini üstlenecektir. ESRO projesi ise, telekomünikasyon için kullanılacak olan bir uyduyu yörüngeye oturtmaya dönüktür. On ülke tarafından desteklenen ve aşağıdaki gibi finanse edilen *European Space Research Organization* (=Avrupa Uzay Araştırmaları Örgütü) tarafından finanse edilecektir (bkz. *The Times*, 8 May 1967). İngiltere %25, Batı Almanya %22.56, Fransa %19.14, İtalya %11.17, İsveç %5.17, Belçika %4.42, Hollanda %4.24, İsviçre %3.43 ve Danimarka %2.21. *The Times*'ın listesinde yer almayan onuncu ülke İspanya, payı da %2.26'dır. Şimdilik gerek ELDO, gerek ESRO bir bunalım içindedirler.

Avrupa'daki teknolojik gelişme, kârlı bir üretim için uluslararası sermaye iç içe girmesinin *mutlak* bir ön koşul olduğu durumların sayısını artıracaktır. Bunu bir yana bırakırsak, şimdiki konumuz, yeterli büyüklükteki sanayilerin kuruluşunun mutlak olarak değil, göreli olarak sermayenin uluslararası olmasına bağlılığı ile ilgilidir.

Kuramsal olaıak, Batı Almanya, Fransa ve İtalya, bu üç ülkenin her birinde büyük rekabetçi bilgisayar sanayileri kurmak için yeterli sermayeyi sağlayabilirler. Bu varsayım iki nedenden ötürü gerçekçi değildir. Birincisi, riskleri yaymak ilkesine karşıdır; beklenen kârın karşılayabileceğinden daha çok sermaye bir sanayi sektörüne yatırılmış olacaktır. İkincisi, benzer üç firma yoğun üretim fazlasına yol açacaktır. Böyle benzer üç firma için Avrupa ya da dünya pazarında yeterli alıcı yoktur. Bundan ötürü, sermayenin iç içe girmesine *görece* gerek vardır: Büyüklüğü belli bir pazarda, sayıları durmadan artan sanayi kollarında, kârlı çalışan şirketlerin sayıları sınırlıdır. Bu nedenle, bu sektörlerde dört ya da beş büyük şirkete Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde yer yoktur. Servan-Schreiber elektronik sanayiindeki son gelişmeleri, entegre devreleri örnek olarak vermektedir. Şu sırada Avrupa pazarı, bu tür parçaların sadece 250.000'ini emebilir. Ama, kârlı bir üretim için uzmanların en düşük satış tahmini bir milyon dolayındadır ki, böylece Avrupa'nın sadece böyle bir girişim için yeri vardır; bu durumda bile ancak 1970'lerde ya da 1980'lerde kâr edeceği tahmin edilir.[3]

Ne olursa olsun, iki ya da üç büyük şirketin hâlâ yan yana yaşayabildiği sektörlerde bile, işbirliği ve birleşmenin yararları o derece belirgindir ki, birleşmeye baş vurmadan Amerikan devlerinin büyüklüğüne ve rekabetçi kapasitelerine karşı koymak olanaksız görünmektedir.

Bu, ülkeler arasında sermayenin iç içe girmesi yönündeki

[3] Jean-Jacques Servan-Schreiber, *Le Défi American*, Editons Denoel, Paris, 1967.

eğilimin bir gerçek olmaya başlamasının nedenidir. Bölüm Üç'de verilen iki örneğin, fotoğrafçılıkla demir ve çelik sanayiinin yanı sıra birçok örnek daha verilebilir. *Schneider* ile *Banque d'Indochine* (Fransız)'in *Empain* (Belçika) ile birleşmesi, değişik ülkelerden iki büyük malî grup arasındaki dolaysız birleşmenin ilk örneği olduğundan ayrı bir özelliğe sahiptir.[4]

Aynı eğilimin örnekleri olarak, çeşitli Batı Avrupa malî ve banka grupları ile işbirliğini artırma istekleri de belirtilmelidir. Altı Fransız ticarî bankası öteki Avrupa malî kurumları ile bağıntı kurmuşlardır: *Rotschilds* İtalyan *Copfa* (Fiat'ı kontrol eder) ile; *Banque d'Indochine* Belçikalı *Cofinindus* (Banque de Bruxelles'i kontrol eder) ile; *Banque Worms*, *Bank of London and South America* ve *The Bank of Scotland* ile; *Banque de Paris et des Pays Bas* İngiliz-Amerikan korporasyonu *Oppenheimer* grubu ile; *De Neuflize*, *Schumberger*, *Mallet et Cie* Alman bankası *Delbrueck GmbH.* ve *Union Européenne Industielle et Financière*, *Midland Marine* ile.

Ayrıca, *Banque de Bruxelles*, *Banque d'Indochine*, *Banka Commerciale Italiana*, *Banco Espanol de Credito*, İngiliz bankası *Hambro Bros* ve bir Batı Alman, bir de Hollanda bankası tarafından kurulan bir şirket olan *Interliase* tarafından Avrupa'ya sokulan sınaî teçhizatın kiralanması uygulaması vardır. *Eurofinance Trust* ise *Société Générale* (Belçika), *Deutsche Bank*, *Banca*

[4] Elbette ki Avrupa'daki sermayenin uluslararası iç içe girmesi Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkeleri arasındaki hareketlerle sınırlanmamıştır. Meynaud ve Sidjanski (*L'Europe des Affaires*, Editions Payots, Paris, s. 64) de donmuş gıda maddeleri şirketi *Findus International*'ın *Nestlé* (İsviçre) ve *Marabou-Freia* (İskandinav) tarafından kurulmasına değinirler. Başka örnekler de vardır: İsviçre kimya şirketi *CIBA*'nın Fransız *Lumière*'i yuttuktan sonra, *ICI* ile işbirliği yaparak İngiliz fotoğraf malzemesi yapımcısı *Ilford*'u alması örneğin. Fotoğraf malzemeleri sanayiinin sermayenin uluslararası temerküzünün etkilerine özellikle açık olduğu düşünülebilir. *Agfa-Geavert* ve *CIBA-Lumière-Ilford* birleşmelerinin yanı sıra İtalyan *Ferania* da Amerikan *Minnesota Mining and Minerals Corporation* tarafından alınmıştır.

Commerciale Italiana, Crédit Suisse ve bir Hollanda bankası tarafından kurulmuştur.

Ortak yatırım fonu yaratan, malî analizler hazırlayan ve yatırıma doğrudan doğruya katılan, 1958 yılında Paris'de kurulmuş olan *Eurosyndicat* altı büyük Ortak Pazar bankasının inisyatifine dayanmıştır: *Berliner Handelsgesellschaft*, Milanolu *Mediobanca, Banque Lambert* (Brüksel), *Pierson, Heldring en Pierson* (Amsterdam), *Crédit Commercial* (Fransız) ve *Compagnie Financière* (Paris). 1967'de *Société Financière Européenne* kurulmuştur. Faaliyet alanı Eurodollar piyasası idi ve 'Avrupalı' şirketlerin finansmanında ihtisaslaşmıştır. Destekleyenler: *Dresdner Bank* (Batı Almanya), *Banca Nazionale del Lavoro* (İtalya), *Algemene Nederlandse Bank* (Hollanda), *Banque Nationale de Paris* (Fransa), *Barclays Bank* (İngiltere) ve *The Bank of America* (ABD). *Banque Européenne de Crédit à Moyen Terme*, 1968 yılında, aşağıdaki bankalarca kurulmuştur: *Deutsche Bank* (Batı Almanya), *Crédit Lyonnais* ve *Société Générale* (Fransa), *Amsterdam-Rotterdam Bank* (Hollanda), *Banca Commerciale Italiana* (İtalya), *The Midland Bank* ve *Samuel Montagu and Co.* (İngiltere).

Önemli bazı sigorta şirketleri, büyük bir Fransız özel şirketi olan *Groupe de Paris*, büyük Alman şirketi *Allianz-Münchner* ve *British Commercial Union* gibi, işbirliği anlaşmaları yaptılar,. Belçika'nın ikinci büyük bankası olan *Banque de Bruxelles, Barclays Bank* (İngiltere), *Crédit Lyonnais* (Fransa), *Mees and Hope Bank* (Hollanda) ve *Union des Banques Suisses* (İsviçre)'i temsil eden, Avrupa'nın birkaç önemli bankacısına Yönetim Kurulu üyeliği teklif etmiştir. Daha yakın bağlar kurmaya yönelen bu eğilim ve Avrupa bankaları ile malî kurumları arasında sermayenin iç içe girmesi, *Deutsche Bank, Amsterdam-Rotterdam Bank, The Midland Bank* ve bir İtalyan bankasının, her ikisi de *Société Générale* (Belçika) tarafından kontrol edilen *Belgian-American Banking Corporation* ile *Belgian-American Banking and Trust Co.*'nun sermayesine katılmalarına ilişkin Mart 1968'de yapılan anlaşma ile en iyi biçimde belirtilebilir. Sonuç olarak, bu banka,

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki en büyük Avrupa bankası oldu; adı da *European-American Banking Corporation* ve *European-American Bank and Trust Company*'ye dönüştürüldü.

Bazı Avrupa Ekonomik Topluluğu üyesi ülkeler ile öteki Batı Avrupa ülkelerindeki aynı sanayi dalında faaliyet gösteren en büyük firmalar arasındaki yakın işbirliği olaylarının giderek artan sayısı da daha az önemli değildir. Böylece, başlıca Fransız kimya şirketi *Rhône Poulenc*, Alman *Bayer* şirketi ve Alman kimya sanayiinin bir başka devi *Farbwerke Hoechst* de Fransa'nın ikinci büyük ilâç şirketi *Roussel UCLAF* ile yakın işbirliği içinde faaliyet göstermektedirler. *Compagnie Française des Pétroles* (Fransa) ile *Huels* (Alman) –ki, şimdi Bayer tröstünce alınmıştır– Le Havre'da bir polietilen tesisi kurmaktadırlar. Son zamanlarda da IG Farben'in yerine geçen üç şirket, *Bayer*, *Badische Anilin* ve *Farbwerke Hoechst*, Fransız firmaları *Kuhlmann* ve *Progil*, Belçika şirketi *Petrochim* ile birlikte etilen ve propilen oksit ihracatına dönük bir şirket, *Glycolex*'i kurmuşlardır. Alman *Wintershall* ile Fransız *Potasse et Engrais Chimiques*, Alsas'daki Mulhouse yakınında, Ottmersheim'da amonyak ve kimyasal gübre imal edecek bir kompleks inşa etmektedirler.

Alman *Osram* şirketi, *Philips* (Hollanda) ve iki Fransız şirketi (ki, biri sonradan Amerikalılar tarafından satın alınmıştır), Belçika'da, en son teknikle bir ampul fabrikası kuracaklardır. Hollanda'nın sentetik dokuma tröstü *AKU* ve Belçikalı kimya şirketi *UCB*, Belçika'da kendilerine ait sentetik dokuma fabrikasının mülkiyetini Hollandalı ortaklarına ve Hollandalılar da ülkelerindeki selüloid fabrikasının mülkiyetini Belçikalılara aktarma konusunda anlaşmışlardır.

Alman buzdolabı piyasasına egemen olan *Siemens* ve *Bosch* arasındaki anlaşmaya karşılık olarak, en önemli Alman rakipleri *AEG-Telefunken*, elektrik araçları piyasasındaki payını korumak, hatta artırmak için, İtalyan *Zanussi* şirketiyle anlaşmıştır. Hollanda *Philips* tröstünün, en büyük elektrikli ev araçları imalâtçısı olan İtalyan *Ignis* ile anlaşması da mümkün görülmektedir. İsviçre

korporasyonu *Brown Boveri* ve Alman *Krupp* tröstü birlikte bir nükleer reaktör inşa etmektedirler. *Forges et Ateliers du Crueset* ile Alman *Hanomag* korporasyonları *Austro-Fiat*'ın hisselerinin büyük bölümünü almışlardır. *ACEC* (Belçika), *Compagnie Générale d'Electricité* (Fransa) ve *Nederlandse Kabelfabriek* (Hollanda), Belçika'da *Codeca* şirketini kurmuşlardır.

Fransız uçak yapımcıları *Dassault*, Hollanda ve Belçika'daki benzer şirketler olan *Fokker* ve *Sabca* ile ilişki kurmuşlardır. Ayrıca, *Fiat* ile 130 kişilik, çift motorlu sivil jet uçağı; Alman *Dornier* şirketi ile de askerî eğitim uçağı yapmaktadırlar. *Fiat-Citroen* bağı için ise bir şey söylemeye gerek yoktur.

Büyük sivil mühendislik projelerinin uluslararası alandaki rekabetine katılanların hemen hemen hepsi uluslararası konsorsiyumlardır. *Fiat* ve daha önceleri Vatikan ve başka İtalyan holdingleri tarafından kontrol edilen *Immobilaire* (İtalyan) inşaat şirketi tarafından desteklenen İtalyan grubu *Impregilo*, Fransız *Citra* grubuyle birlikte, başarıyle, Türkiye'de, Fırat nehri üzerindeki Keban Barajı'nın, Peru'daki Mantaro Barajı'nın ve Pakistan'da İndus üzerindeki Tarbela Barajı'nın sözleşmelerini kazandılar. Birincisinde, bir İngiliz-Amerikan rekabeti; ikincisinde, bir İngiliz-Amerikan konsorsiyumu ve üçüncüsünde de Alman-İsviçre işbirliği ile karşı karşıya gelmişlerdir.

Bu tür gelişmeler rastlantı değildir. İşveren örgütleri, Avrupa Ekonomik Topluluğu teknokratları gibi, sermayenin uluslararası iç içe girmesi gereğini anlamakta, mümkün olduğu kadar hızla gelişmesini istemektedirler. Ortak Pazar'ın koordinatör işverenler birliği olan UNICE, 1965 Nisan'ında, Avrupa Ekonomik Topluluğu Komisyonu'na bir memorandum vererek, Topluluk içindeki uluslararası girişim birleşmelerini kolaylaştıracak bir yasa çıkartılması isteminde bulunmuştur. Memorandum, Komisyon'un temel amacının bu genişlemeyi geliştirmek olması üzerinde özellikle durmuştur. 1966 yazında benzer bir rapor verilmiştir. Uluslararası Ticaret Odası, Ekim 1965'de, uluslararası birleşmelere girişmek isteyen girişimler için kolaylıklar istemiştir. Batı Almanya

İşverenler Birliği Başkanı Profesör Siegfried Balke ve Fransız işverenler federasyonu CNPF (= *Conseil National du Patronat Français*)'nin başkan yardımcısı Ambroise Roux, hemen hemen aynı zamanda, 'Avrupa şirketleri' kurulmasına ilişkin görüşlerini belirtmişlerdir.

Bu tür şirketlerin kurulması, çözümlenmesi çok güç olan aşırı karmaşık ticarî ve malî hukuk sorunları ortaya çıkarmaktadır.[5] Şirketler hukuku, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye olan her ülkede birbirinden çok değişiktir. Almanya ve Hollanda'da, yerli şirketlerin yabancı şirketler tarafından devir alınması yasaya aykırıdır.[6] Avrupa Ekonomik Topluluğu Komisyonu, Avrupa şirketleri için yeni bir özel statü kurmayı çok istemektedir. Diğerleri özellikle Fransa, orta yolcu bir çözümü yeğlemektedirler: Her üye ülkenin ticaret hukukuna, Avrupa şirketleri kurulmasına izin verecek eş bir maddenin alınması. Her ikisi de, hukukun, 'sosyal üst yapının' er geç ekonomik gerçeklere, 'üretim ilişkilerine', 'sosyal alt yapıya' uyması için zorlanmasını gösteren klasik örneklerdir.[7]

Aslında, Avrupa şirketlerinin getirdiği sorun, bir uluslararası ticaret hukuku sisteminin, ulusal sistem ile yan yana işlemesine yol açacak olan yasal tehlikedir. Bunu, Fransız hükümeti, Avrupa şirketlerinin kuruluşuna *niceliksel* bir alt sınır koyarak ortadan

[5] Fransız gazetecisi Paul Fabra, *Le Monde* (29 Juillet 1965 ve sonrası) bir dizi makale ile Avrupa şirketleri kurulmasını isteyenlerin karşılaşacakları sorunlara eğilmiştir. Aynı gazetede, 20/21 Novembre 1965'de yazdığı yazılarda, o tarihe kadar Avrupa ticaret hukuku kurulmasında elde edilen gelişmelere ilişkin oldukça karamsar görüşler ileri sürmüştür. Konuyla ilgili son İngiliz çalışması Edward Wall, *Europe: Unification and Law*, Penguin Books, Harmondsworth, 1969'dur.

[6] *Bulletin Economique de la Société Générale de Banque* (Brussels), Juin 1966.

[7] Avrupa Ekonomik Topluluğu Komisyonu'nun Avrupalı ticarî girişimler kurulmasına ilişkin bir memorandumunun özeti, 3 Mayıs 1966'da, bir Komisyon üyesi, M. von der Grocben tarafından, bir basın konferansında okunmuş; ertesi gün de *Le Monde*'da yayınlanmıştır.

kaldırmak isterken, Almanlar ve Brüksel'deki Komisyon, sadece «Avrupa'nın gereksinmesi» olan alanlarda (havacılık vb.) Avrupa şirketlerinin kurulmasına izin verecek *niteliksel* bir ölçüt getirmek istemektedir.[8] Ama yasalar Avrupa şirketleri kurulmasına tek engel değildirler.

Ayrıca, altı değişik üye ülkenin patent yasalarına olduğu gibi, vergi yasalarına ilişkin de birçok sorun vardır. Bütün bu sorunlar birbiriyle kenetlenmekte ve hepsine birden genel bir çözüm bulmadan tek tek çözümlemek de umutsuz görünmektedir.

Ortak Pazar, tarihsel olarak, Avrupa'daki eski sermaye temerküzünün bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Uzun bir süre, başlıca üretken güçlerin gelişmesi ulusal devletin dar sınırları içinde boğulma tehlikesinde kalmıştır. Bu, özellikle Almanya'da böyle olmuştur. Doğuya doğru genişlemede iki tarihsel başarısızlıktan sonra, Batı Almanya'nın üretken güçleri, şimdi, barışçı ticarî genişlemeyle ulusal sınırların dışına çıkmaya çalışmaktadırlar. Burjuva üretim biçimiyle burjuva ulusal devleti arasındaki çelişkiyi taşıyan Avrupa burjuvazisi, şu sırada mümkün olabilecek en iyi kısmî ve geçici çözümü, büyük bir serbest ticaret alanı yaratılması yolunu denemektedir.

Ama Avrupa Ekonomik Topluluğu, pazar genişlerken sermayenin temerküzünde ve merkezileşmesinde yeni bir aşamaya yol açacak rekabet daha yoğunlaştığından, sermaye temerküzünü teşvik etmiştir. Amerika ile arasındaki rekabeti göz önüne almadan bile, daha büyük pazar daha büyük üretim birimleri, daha çok sermaye temerküzü, fabrikalar için daha rasyonael yer seçimi ve ulaşım olanaklarında kolaylıklar sağlar. Kısmen Avrupa şirketlerinin birleşmelerinde ve kurulmalarında karşılaşılan yasal sorunlardan, kısmen 1958'den 1964'e dek görülen sürekli ticaret patlamasından ötürü, daha çok etkenliğe ve rasyonalizasyona

[8] *The Economist*, 14 October 1967; *L'Echo de la Bourse* (Brüksel), 29 Novembre 1967 ve *AGEFI* (Agence Economique et Financière, 16 ve 19 Novembre 1967.

doğru hiç bir ekonomik zorlama olmaması nedeniyle[9]; Avrupa Ekonomik Topluluğu, bugüne dek, bu gelişmeleri, beklenildiği biçimde göstermemiştir. Ama, bu 'genişleyici uzun dalga' ne denli erken çekilirse, kâr oranı ne denli çabuk düşerse, Amerikan rekabetinin etkisi de o denli çok duyulacak ve Avrupa sermayesinin, fabrikaların kurulmasına ilişkin kararlarını siyasal ve sosyal nedenlerle değil de, tamamen kârlılık sorununa göre verecekleri zaman da o denli çabuk gelecektir.

Batı Almanya'daki son resesyon bunu onaylayan iki durumu ortaya çıkardı. Büyük kimya tröstleri Anvers limanını Avrupa kimya sanayiinin başkenti yapmak istiyorlardı –ki, Badische Anilin merkezini oraya götürme aşamasına kadar gelmişti– ve Alman çelik şirketleri, Ruhr demir ve çelik sanayiini, çelik işlerini deniz yakınında kurma eğilimi sonucu, Hollanda kıyılarına götürmekle tehdit ettiler. Gerçekte, bunlar sadece tehditlerdir ve değil aylar, birkaç yıl içinde bile gerçekleşme olasılıkları çok azdır; Avrupa ticaret hukuku gibi bir şeyin olmasından önce de birkaç yıl geçecektir. Gene de bu gibi örnekler genel göstergelerdir. Başlamakta olan bir eğilimi gösterirler; aynı zamanda, ne kadar güçlü karşı eğilimler ortaya çıkartacaklarını da gözler önüne sererler.

Bu karşı eğilimler, bilincin 'gecikme' genel tarihsel yasasının sadece bir yansıması değildir; başka deyişle, sosyal sınıflar ve uluslara ilişkin toplu bilinçlenmenin, genellikle sosyo-ekonomik gerçekleri geriden izlediği gerçeğidir. Bu da, günümüzde, somut olarak, Batı Avrupa'daki birçok burjuvanın ve küçük burjuvanın hâlâ, böyle davranmak sınıfsal çıkarlarına uymuyorsa da, eski ulusal kavramlarla düşünmeleri demektir.[10] Burjuva görüşü

[9] Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun onuncu kuruluş yılı nedeniyle hazırlanan bir memorandumda, Belçika bankası olan Banque Lambert, temerküz eğiliminin bekledikleri kadar başarılı olmadığı görüşünde olduklarını açıklamıştır.

[10] Elbette ki, Avrupa burjuvazisi arasında da farklı çıkarlar vardır. Artan devlet müdahalesinden korktuklarından küçük ve orta girişimler, büyük

açısından, son onbeş yıldır Batı Avrupa'da, birçok ekonomik, siyasal ve sosyal etkenle, kapitalizmin geçici pekişmesinin bir dengeye –ki, Topluluk içindeki belli başlı bir sanayiin köklü bir rasyonalizasyonu yıkmaya yetebilecektir– geldiği de ortadadır.

Ekonomilerindeki yapısal bir bunalım, Ortak Pazar üyesi olan çeşitli ülkelerde, özellikle Belçika'nın Walloon bölümü, Kuzey Fransa, eski sanayi bölgesi Loire, bir ölçüde de İtalya'da Cenova ve Triyeste gibi sanayiin 'geleneksel' dallarının egemen olduğu bölgelerde sosyal bozukluklar ortaya çıkarmıştır. 1960'da Belçika'da bir genel grev, 1965'de ise Triyeste'de yerel bir ayaklanma olmuştur.[11] Benzer bir yapısal bunalım şimdi de Ruhr'da oluşmaktadır. Bu eğilim sürerse, Avrupa kapitalizminin tüm sosyal dengesi sallanabilir. Bundan ötürü, 'saf' ekonomik akılcılık hakkında sosyo-politik kayıtlamaları olan üst burjuvaziyi 'reaksiyoner' olarak adlandırmak hatalı olacaktır. Bir anlamda bütün çıkarları ve sınıfsal çıkarları hakkında her şey pahasına 'rasyonalizasyon' isteyen sanayiciler ile maliyecilerin görüşlerinden daha geniş ve gerçekçi bir görüşleri vardır.

Bununla birlikte, son çözümlemede, seçim, birisi ince, öteki işlek iki işveren taktiği arasında değildir. Büyük Sermayenin sınıfsal çıkarları için, bu nesnel çelişkinin çözümü devletin rolüne ilişkin bir görüşde bulunacaktır.

korporasyonlardan daha çok karşı çıkmaktadırlar sermayenin uluslararası iç içe girmesine (bkz. Maurice Duverger, *Le Monde*, 29/30 Octobre 1967).

[11] Benzer nedenlerle, Haziran 1968'de, Triyeste'de barikatlar kurulmuştur.

BÖLÜM BEŞ

GÜNÜMÜZDE ULUSAL DEVLET

Burjuvazinin devlete karşı yeni bir tutum aldığına değinmek yavanlaşmıştır. *Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler* çağından bu yana çok uzun bir süre geçmiştir. Bugünlerde, kapitalist sosyo-ekonomik düzen, artan ve yinelenen devlet müdahalesi olmadan yaşayamaz.[1] Devlet müdahalesinin amacı, sosyal *status quo*'yu ve onun dayanağı olan büyük sermayenin özel mülkiyetini korumak ve güçlendirmek için, sosyal reformlar yaparak ya da en açık yoksulluğu hafifleterek sosyal bunalımları önlemek değildir sadece.[2] Büyük burjuvazinin egemen sektörlerinin kârlarını da doğrudan doğruya güvence altına almak amacındadır. Başka yerde de göstermeye çalıştığımız gibi devlet, giderek bu tekelci ve oligopolcü sektörlerin koruyucusu olmaktadır.[3]

Günümüz kapitalistinin, bir yanda dünya vatandaşı, öte yanda katı milliyetçi ve «Ulusların Avrupası» önericisi olmak üzere bölünmüş olan ruhu, sermayenin uluslararası iç içe girmesinden doğan şiddetli teknolojik değişimlere uyabilecek üretken

[1] 'Gelişmemizin bu aşamasının birincil niteliği, devletin oynaması istenilen belirleyici roldür. İş çevrelerini destekleyen devlet olmaksızın uluslararası rekabete girilemez' (M. Huvelin, CNPF Başkanı, *Le Monde*, 12 Novembre 1968).

[2] Refah devletinin amaçları ile büyük özel sermayenin güçlendirilmesi arasında bir uzlaşmazlık çıktığında, burjuva devleti kesinlikle sermaye lehine karar almıştır her zaman. Bu temel yasa bugün işlerken görülebilir. Hemen hemen tüm Avrupa hükümetleri, refah devletinin temeli olduğu iddia edilen tam istihdamı feda etmişlerdir. Böylece, bir 'yedek emek ordusu' ile ücret artışlarını durdurmak ve 'iş disiplini'ni güçlendirmek mümkün olmuştur.

[3] Bkz. E. Mandel, *Marxist Economic Theory*, Monthly Review, New York, 1968; vol. II, ss. 501-507. Devletin büyük sermayesinin kârlarını güvence altına almasının değişik yolları gösterilmiştir burada. Yeni kapitalizmin ideolojik sözcüsü Jean-Jacques Servan-Schreiber, *Amerika Meydan Okuyor*'da 'Avrupa sanayiini koruyacak ve özendirecek' bir federal güçe gerek duyduğunu Avrupa'nın yeni anladığını söyler (s. 153). İngiliz işverenleri, artan bir başarıyla, özel firmaların hemen hemen tüm araştırma ve geliştirme harcamalarını devletin finanse etmesini sağlamışlardır [bkz. Profesör Blackett'in *The Times* (26 July 1968)'daki makalesine].

güçlere karşı artan gereksinmeler ile kapitalizmin yaşamasını giderek doğrudan doğruya devlet müdahalesine bağımlı kılan sosyal ilişkiler arasındaki tüm somut çelişkileri karşılamaktadır.

Bu çelişki, ne nesnel kökeninde -ki, yaşlı bir adamın kişisel kaprisleri ile karıştırılmamalıdır- ne de çözülememesinde General De Gaulle'ün Avrupa bütünleşmesi ve Avrupa ile Amerika arasındaki rekabeti ele alışındaki ideoloji ve yöntemler dışında başka hiç bir yerde bu denli açık görünmez.

Avrupa hakkındaki Gaulle'cü düşüncelerin bazı yönlerinin, İngiliz, Japon ve Amerikan rekabetinden kendini korumak için gümrük duvarlarına Alman sermayesinden daha çok gereksinme duyan Fransız büyük sermayesinin özel niteliklerinden ve zayıflıklarından doğduğu yadsınamaz. Fransız büyük sermayesinin, Alman büyük sermayesinin tersine, Ortak Pazar'a yaklaşımı saldırgan değil, savunucu olmuştur her zaman.

'Atlantik Serbest Ticaret Alanı' bir yana, Ortak Pazar'ı, tüm Batı Avrupa'yı kapsayacak biçimde genişletme düşüncesi, Fransız büyük sermayesini zorlarken, Alman büyük sermayesi böyle bir öneriye, anlaşılır nedenlerle en ufak bir karşı çıkmada bulunmayabilir.[4] Böylece, General De Gaulle'ün ekonomik yaşantıda ulusal devletin rolüne ilişkin, görünüşte kaprisli olan kuramlarının çoğu, son çözümlemede, belli olayların, yani Fransız

[4] Almanya ile Fransa'nın ihracatları arasındaki fark bunu açıklar. 1955 yılında Fransa 4.8 milyar, Almanya ise 6.1 milyar dolar değerinde mal ihraç etmişlerdir. 1967'de bu rakamlar, Fransa için 11.4 milyar dolara, Almanya için ise 21.7 milyar dolara çıkmıştır. 1968'de Almanya'nın ihracatının değeri Fransa'nın ihracat değerinin iki katı olmuştur. Almanya'nın Amerika Birleşik Devletleri'ne yaptığı ihracat, 1967 yılında, Fransa'nın yaptığı ihracatın üç katıdır. Aşağıdaki istatistikler daha da açıklar durumu: 1966 yılında Amerika Birleşik Devletleri 11 milyar dolar değerinde makine ve ulaşım gereci ihraç etmiştir; Batı Almanya'nın aynı mal grubu ihracatı ise 9.2 milyar dolar, 1967'de 9.8 milyar dolardı (Almanya'nın nüfusunun Amerika Birleşik Devletleri nüfusunun 1/3'i olduğu hatırlanmalıdır). Aynı dönem içinde, Fransa'nın bu mal grubundan yaptığı ihracat 1966'da 3 milyar, 1967'de 3.3 milyar dolar olmuştur.

kapitalizmi, kapitalizmin şimdiki çöküş aşamasını da göz önüne alarak, millîleştirilmiş önemli bir kesim yaratmak ve geniş bir ekonomik programlama[5] getirmek dışında, savaş sonrasının yoğun sosyal ve ekonomik bunalımının üstesinden gelememiş olmasının açıkça gizlenmiş rasyonalizasyonları olarak görünmektedirler.

Gaulle'cülüğün özellikle Fransız olan yönlerinin yanı sıra, Topluluk içindeki öteki devletlerin burjuvazisi arasında da yankı bulan iki genel niteliği daha vardır.

Birincisi, Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya kapitalist ittifakı içinde siyasal ve askerî önderliğine karşı teslimiyetçi bir tutumun üstesinden gelme, aynı zamanda büyük rakibi olan büyük müttefekiyle «sağlıklı» bir denge kurma girişimini temsil eder. Bu, son on beş yıl boyunca ekonomik düzeyde ortaya çıkan büyük kapitalist güçler arası ilişkilerdeki değişiklikleri siyasal ve askerî bir düzeyde düzeltmek için mantıkî bir girişimdir. Atlantik İttifakı'ndaki bunalım, Amerika Birleşik Devletleri'nin askerî ve diplomatik egemenliğinin artık ekonomik durumuna uymadığı gerçeğinin bir yansımasıdır sadece. Nükleer silâhların yayılmaması anlaşmasına, Almanya dahil tüm Avrupalı güçlerin direnmesi, Amerika Birleşik Devletleri'ne şimdiki *göreli* ekonomik üstünlüğü ile bağdaşmayan *mutlak* bir askerî üstünlük tanımadaki isteksizliklerinin bir göstergesidir.

Batı Avrupa burjuvazisi arasında yankı bulan ikinci niteliği, Brüksel'deki Avrupalı teknokratlara karşı belli bir güvensizlik duyulmasıdır. Avrupa Ekonomik Topluluğu Komisyonu ve halefi gerçek bir devlet oluşturmazlar şimdi.[6] Bugünün burjuvazisi,

[5] Bu konuya ilişkin olarak, başka yayınlar arasında bkz. Pierre Naville, *La classe ouvrière et le régime gaulliste*, Etudes et Documentation Internationales, Paris, 1964 ve Serge Mallet, *Le gaullisme et la gauche*, Editions de Seuil, Paris, 1965.

[6] Bir devletin niteliklerinden birini elde etme süreci içindedir mali kendi kendine yeterlilik. Ortak bir tarım politikası için hazırlanan Mansholt Planı, 1 Ocak 1972'den bir yıl sonra 2 milyar dolardan çok bir geliri garanti etmiş-

günlük çıkarlarını koruyacak fiilî bir devlete gereksinme duymaktadır. Bundan ötürü, Avrupa Ekonomik Topluluğu memurlarının olgunlaşmamış uluslarüstülüğüne karşı ulusal egemenliklerini korumak yönünde güçlü bir eğilim vardır. Bu, bazen her ulusal burjuvazinin küçük avantajlar peşinde koştuğu, sadece, bir başka yerde 'yeniden geri almak' üzere bir yerde birkaç milyon mark ya da frank 'kaybetmeye' istekli gibi görünmesi; bazen de, Euratom'un eski Başkanı Etienne Hirsch'in 'âdil geriye dönüş' ilkesi olarak adlandırdığı[7] genel bir ilke biçiminde görülür.

Bu açıklamalar, eninde sonunda, her ülkedeki ulusal burjuvazinin, kendi ülkesindeki sosyal durumun kararsızlığına ilişkin devamlı endişesini ve yeni patlayıcı malzemenin birikimini, yeni bir bunalımın çıkmasını önlemek için yapabileceği girişimleri yansıtır.

Gaulle'cülüğün mantık özü bu kadardır. Fakat, kapitalist çerçeve içinde dev Amerikan korporasyonları karşısında Avrupa'nın durumunu savunmadaki tek etken yolun, Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde ve öteki Avrupa ülkeleriyle uluslararası sermaye temerküzünün kaçınılmaz güçlenmesi olduğunu reddettikçe, çözümlenemez bir çelişkiye yönelmek zorundadır. Amerikan korporasyonları ile rekabet etmeyi sadece Fransız (ya da İtalyan, Alman) kaynaklarından beklemek tam bir hayalcilliktir. 'Ulusal' sanayilerin sahipliğinin 'yabancılaşması'nı ya da ulusal şirketlerin öteki Ortak Pazar ülkelerindeki şirketlerle birleşmelerini reddetmek, genellikle Amerikan firmalarının ellerine geçmelerini hızlandırır.

tir. Bu, üye devletlerin katkılarından bağımsız yapacaktı onu mali açıdan. De Gaulle'ün bu planı yıkmak için her türlü çabayı göstermesinin, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun 1965 yazında büyük bir bunalımla karşı karşıya kalmasının nedenidir bu.

[7] Bkz. *Le Monde*, 25 Novembre 1966. Kısacası, her ülke ortak Avrupa girişimlerine yaptığı katkıyı, kendi sanayilerinin aldıkları ihaleler ya da kendi sınırları içinde yapılan harcamalarla geri almaya çalışmalıdır. Bu ilke *Euratom*'da ciddî bir bunalım yaratmış, Aralık 1968'deki kesin çözülmenin nedeni olmuştur.

Machines Bull'un öyküsü bunun klasik bir örneğidir. Fransız elektronik sanayiinin tüm kaynakları birleştirilmiş olsaydı bile, sadece Fransa'da rekabetçi bir bilgisayar sanayii kurmak mümkün olmayacaktı; oysa, belli başlı Hollanda, Fransız, İtalyan ve Alman firmalarının karışımı böyle bir sanayi için yeterliydi. Bu firmanın 'Fransız' kalması ya da 'yabancıların eline geçmesi' değildi almaşık; Avrupalı eş firmalarla karışması ya da Amerika Birleşik Devletleri'nin eline geçmeseydi. Böylece, De Gaulle'ün uluslarüstülüğü sevmemesi, Amerikan Sermayesinin Avrupa'daki en iyi müttefiki olmuştur.[8]

Burjuvazinin, şimdi iç çelişkilerin giderek daha çok tehdit ettiği özel mülkiyetin korunması için, devletin, ekonomik ve sosyal olaylara müdahale etmesine gereksinme duyduğunu belirtmiştik. Bununla birlikte, burjuva devletinin eylem yarıçapı, üretken güçlerin ve üretim ilişkilerinin yarıçapına uymak zorundadır. Belli bir ülkedeki temel üretim araçları yerel burjuvazinin elinde oldukça, devlet, sermayenin savunmasına en uygun araçtır. Bu

[8] Gaulle'cü politikanın bilgisayar sanayiindeki başarısızlığının siyasal ve stratejik sonucu vardır. Dev bilgisayarlar yapımında Amerika'nın tekelci durumunun güçlenmesi, Washington'un, büyük 'elektronik beyin' (Control Data 6600) ihracatını yavaş yavaş yasaklayarak Fransız hidrojen bombasının yapımını yavaşlatmasına yol açmıştır (*Le Monde*, 20 Mai 1966). Bu anlamda, De Gaulle'ün, Fransa'daki genişleyen özel sermaye kesimlerinin zilyetliği için Amerikan kapitalizmine karşı savaşan Fransız «devlet kapitalizmi»nin görece özerk eğilimlerini temsil ettiğine ilişkin Serge Mallet'nin savı ('Socialisme et Technocratie', *Tribune Socialiste*, no. 352, 14 Décembre 1967 içinde) sadece «devlet kapitalizmi»nin kaybedeceği sonucuna götürür. Aynı sıralarda ikinci bir 'Machines Bull olayı' ortaya çıkmıştır. Gaulle'cü rejimin, elektrik mühendisliği sanayiinin 'Avrupalı' olmak yerine 'Fransız' olarak birleştirilmesine ilişkin inadı *Jeumont-Schneider* (Belçika ACEC ve İtalyan *Marelle* ile birlikte)'in Amerikan *Westinghouse Corporation* tarafından alınmasına neden olmuştur. Fransız hükümetinin, büyük Schneider tröstünde Belçika malî grubu Eurpaix'nin denetimini sağlayacak hisselerine karşı nefretine karşılık Eurpaix hem 'satış'tan sorumluydu, hem de, bağımsız bir Fransız bilgisayar sanayii kurulurken, yeni kombinada tutmak olacaktı (*Plan Calcul*).

durum değişmeye başlar, Avrupa'da sermayenin sahipliğinin iç içe girmesi yönünde bir eğilim ortaya çıkarsa, ulusal devlet, giderek artan bu uluslararası sermayeyi savunmada etken bir araç olmaktan çıkar. Artık, yeni sosyo-ekonomik duruma daha iyi uyacak yeni bir devlet biçimine gerek vardır. Bu, uluslarüstü Avrupa kuruluşlarının sahneye girişlerinin tarihsel işaretidir. 1969 ilkbaharında büyük Fransız girişimcilerinin De Gaulle'den kurtulmak istemelerinin nedenidir bu. Onun kişisel Avrupa kavramı, sermayenin açık çıkarlarına engel olmuştur.

Bir başka anlatımla, Avrupa Ekonomik Topluluğu kurumları özellikle Avrupa Komisyonu, anlaşma ile güvence altına alınmış, ulusal devlet tarafından kıskançlıkla denetlenen egemenliğin sadece sınırlı bir teslimiyetini oluşturur. Bu kurumlar, dar bir *devletler konfederasyonu*'durlar ve yeni bir *federal devlet* oluşturmaktan çok uzaktırlar.

Bununla birlikte, Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde sermayenin iç içe girmesi, üretim ve dağıtım araçlarının hiç olmazsa önemli bir kesimini, şu ya da bu ulusal burjuvazinin özel mülkiyetinde olmaktan çıkarak, farklı uyrukluktaki kapitalistlerin mül kiyetine sokacak aşamaya geldiğinde, bu yeni tür özel mülkiyeti etken bir biçimde koruyacak yetenekte farklı bir devlet türüne karşı büyük bir baskı yaratacaktır. Özel mülkiyet gittikçe daha çok uluslararası bir nitelik aldıkça, bir Fransız, Alman ya da İtalyan devletinin çerçevesi içinde etken olarak savunulamaz. Avrupa Sermayesi, kârın yeterli bir koruyucusu ve güvencesi olarak bir Avrupa burjuva devleti istemektedir. Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde sermayenin iç içe girmesinin artması, bu ya da şu ulusal Sermayeye ait olmaktan çıkarak tüm üye devletlerdeki kapitalistlerin malı olan banka ve girişim sayısının çoğalması, Ortak Pazar içinde uluslarüstü *devlet* organları için gerekli maddî altyapıyı yaratan bir süreç oluşturmaktadır.

Bu süreç başlamıştır. Topluluğun olgunlaşmakta olan uluslarüstü organlarının zayıflıkları, ulusal hükümetlerin bu organlara sadece yeni haklar vermemek değil, zaten Roma Anlaşmasıyle

güvence altına alınmış hakları da geri almak yolundaki çabaları bundan ötürüdür. Günümüzde, üye ülkelerin beşinde, sermayenin büyük çoğunluğu hâlâ 'ulusal' ellerdedir.[9]

Ulusal büyük sermaye ile ulusal devlet döneminin yerini bir şey almamıştır daha, Batı Avrupa'da. Her ne kadar, Avrupa Ekonomik Topluluğu, 1965 bunalımını atlatmışsa da, geleceğinin güvence altında olduğunu söylemek hâlâ zamansızdır.[10] Belirleyici an daha gelmemiştir. Ne zaman geleceğini de kesinlikle kestiremeyiz; bu, ileride yeniden döneceğimiz bir sorudur.

Bir gerçek açıktır: Sadece 'özerk devlet kapitalizmi'nin değil, büyük Avrupa tekellerinin de açıkça belirttikleri, Amerikan rekabetine direnme isteği, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun artan pekişmesi ve Topluluk içinde uluslarüstü devlet organlarının artan gücü koşut süreçlerdir. Basit bir ekonomik eğilimin, Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde sermayenin uluslararası iç içe girmesinin artmasının farklı biçimlerde açıklanmasıdır bunlar sadece. Böylece, Avrupa Ekonomik Topluluğu için bir geçiş dönemini, bir serbest ticaret alanından gerçek bir ekonomik bütünleşmeye geçişi temsil ederler. Eğer bu eğilimler tersine çevrilir ya da kesi-

[9] Tek istisna Lüksemburg'un en büyük sanayii olan *Arbed and Hadir* demir fabrikası, bir Lüksemburg mali grubu ile iki yabancı grup, Fransız *Schneider* grubu ve Belçika *Société Générale* tarafından denetlenmektedir. Son zamanlarda Schneider üzerinde denetime yetecek sayıda hisse Belçika grubu *Eurpaix* tarafından satın alınmıştır; bundan ötürü, Lüksemburg sanayii üzerinde Belçika sermayesinin denetimi söz konusudur.

[10] 1965 bunalımının üstesinden gelecek tek yolun Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun daha sıkı bütünleşmesi, çözülmemesi olduğunu belirler ekonomik gerçek -ki, yazar tam olarak öngörmüştür. Fransız büyük sermayesi Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun parçalanmasına izin veremezdi. 1965 Başkanlık seçiminin ilk turunda kırbacını şaklattı ve De Gaulle durumun ciddî olduğunu görerek yola geldi. Fransız büyük sermayesinin Avrupa Ekonomik Topluluğuna karşı sevgisini anlamak için, Fransa'nın Topluluğa yaptığı ihracatın 1958 ve 1966 yılları arasında dört katı arttığını bilmek yeterlidir. İtalya dışında tüm üyelerin ihracat artış hızından yüksektir. Fransa'nın Topluluk içi ihracatı, 1958'de, toplam ihracatının % 22.1'i iken 1966'da %42'sine çıkmıştır.

lirlerse, bunun sonucu, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun yıkımı, ekonomik milliyetçiliğe ve koruyucu bir gümrük sistemine dönüş olur. Bugünkü geçiş dönemi birkaç yıldan çok sürebilir, ama kapitalizmin önünde sadece bu iki yol vardır.

Bunun sonucu olarak, Avrupalı uluslarüstü kuruluşların üyelerinin ya da öncülerinin Amerikan ajanları ya da bir Amerikan planının kör araçları olduklarını ileri sürmek tamamen anlamsızdır. Bu gibi savları tarih fazlasıyle çürütmüştür. Cenevre'deki GATT *Kennedy Round*'un sonundaki sert görüşmeler, birlikte hareket eden Avrupa kapitalizminin (burada Topluluğun altı üyesiyle sınırlıdır) Amerikan kapitalizmiyle rekabette ne denli etken olduğunu; Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun, gerçekte yönetmeye yetenekli olan uluslarüstü mekanizmasının bu ortak faaliyete nasıl yardım ettiğini göstermiştir.[11] Bu birleşik cepheyi zayıflatan etkenler, ulusal kapitalizmin karşıt çıkarları olmuştur; sermayenin uluslararası iç içe girmesi ortak çıkarlar yaratacağından ortadan kalkacak ya da en azından azalacak olan da bu etkenlerdir işte.

Bu iki karşıt eğilim, Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde sermayenin artan ölçüde iç içe girmesiyle ulusal sermayenin korunması arasındaki çelişkiler, doğal olarak, her ülkedeki çeşitli sanayi kolları ve malî gruplaşmalar içindeki çıkarların özel farklılıkları az ya da çok aynı zamanda olurlar. Bu çelişik çıkarlar değişik siyasal organlar ya da ideolojiler arkasına saklanırlar ya da duygulara dönük yakarışlarla yanıltılırlar. Sanayiin genişlemeyen

[11] Yeterli bir altyapı hâlâ olmadığından, uluslarüstü kurumların şimdiye değin oynadıkları rol ideolojiktir. Bu, fiilî tamel süreci bazen gözden gizleyebilir. Ama, tüm kurumlar gibi, kendi varlıklarını ve sürekliliklerini korumak eğilimindedirler; bu, Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde sermayenin uluslararası iç içe girmesine yöneltir onları. Yani, Amerikan sermayesinden farklı olan Batı Avrupa büyük sermayesinin özel çıkarlarına artan bir önem verilmelidir (Avrupa Adalet Divanı Başkanı Robert Lacourt'un 26 Ekim 1967'de, Paris'teki bir konferansta yaptığı konuşmaya bakınız: *Le Monde*, 29/30 Octobre 1967).

en zayıf şirketleriyle durgun aile girişimleri genellikle kolay yolu seçerler, Amerikan şirketleri tarafından satın alınmalarına ya da ele geçirilmelerine olanak tanırlar. Zengin, dinamik Avrupa girişimlerinin ise genellikle daha geniş bir seçimleri vardır: Avrupa işbirliğini ve sermayenin iç içe girmesini yeğlerler.

Eninde sonunda almaşıklar şunlardır: Amerika ile başarılı bir rekabete daha çok olanak veren, Avrupa sermayesiyle iç içe girme ya da Ortak Pazar'ın dağılması, dar ekonomik milliyetçiliğe dönüş, böylece dünya kapitalist sisteminde Amerika Birleşik Devletleri'nin egemenliğini artıracak kapıyı açık bırakmak.[12]

Büyük Avrupa girişimleri, bu almaşıkların o denli farkındadırlar ki, kendileri kamuoyuna başvurmakta; hükümetlerin Avrupa işbirliğini destekleyen bir girişimde bulunmadıkları, hatta kendi resmî vaatlerini bile tutmadıkları durumlarda insiyatifi kendi ellerine almaktadırlar. Bu, özellikle uzay ve telekomünikasyon projeleri için doğrudur.

Avrupa uzay projeleri *ELDO* ve *ESRO*, katılan değişik hükümetlerin 'âdil geriye dönüş' ilkesini uygulamadaki inatçılıklarından ötürü *Euratom*'un karşılaştığı bunalıma benzeyen şiddetli bir bunalımla karşı karşıyadır. Hepsi *Eurospace* üyesi olan İngiltere, Fransa, Batı Almanya, İtalya, İsviçre, İsveç ve Hollanda'daki 150 şirket, Kasım 1967'de yayınladıkları bir bildiriyle yapay uydular kullanan bir Avrupa telekomünikasyon sistemi kurulmasını desteklemişlerdir; Amerikan *NASA* modeline benzeyen bir Avrupa 'uzay örgütü' kurulmasını istemişlerdir. Ayrıca, durumu açıkça ortaya koymuşlardır: Sistem 1969 sonuna değin faaliyete geçmelidir, yoksa tüm uzay telekomünikasyonu gelecek yıllarda Amerikalıların ellerine geçme tehlikesindedir.[13]

[12] Bu almaşığın tamamen hayalî olmadığını, *Kennedy Round*'da söz verilen 'Amerikan satış fiyatı'nın indirilmemesi tehdidine, Avrupa'ya gelen Amerikan malları üzerindeki gümrükleri yükseltme tehdidi ile cevap veren Avrupa sanayii göstermiştir. İngiliz lirasının devalüasyonu da ekonomik milliyetçiliğe dönüş tehlikesini ortaya koymuştur.

[13] *AGEFI*, 16 Novembre 1967; *The Times*, 13 December 1967. *ESRO* bu-

Euratom bunalımı boyunca ve bu bunalıma karşın 28 Belçika şirketinden oluşan *Belgonucléaire* konsorsiyumu, Alman *Siemens-Interatom* ve Hollanda *Neratoom* grubu ile hızlı bir reaktörü birlikte inşa etmek için bir sözleşme imzalamıştır. Bunun yanı sıra, *Belgonucléaire* değişik nükleer reaktörlerin ortak satımı için İngiliz *Nuclear Power Group Ltd.* ile birlikte çalışmaktadır. Paul Henri Spaak'ın başkanlığında, *Nuclear Power Group Ltd.*, *Snaın Progetti* (İtalyan) ve *Gute Hoffnungshütte* (Batı Alman) ile işbirliği yaparak yüksek ısılı gazla soğuyan Dragon tipi reaktör yapımı ve satışı için *Inter Nuclear* şirketini kurmuşlardır.[14] İngiltere'nin Ortak Pazar'a girmesine ilişkin çıkmaza karşın, Avrupa hava güvenliği grubu olan *Eurocontrol*, Fransa'da, İngiliz *Marconi Company*, Fransız *Compagnie Internationale pour l'Information*, Alman *Standart Electric Lorenze* ve Belçika *Sait Electronics* ile ortak olarak inşa edilecek bir otomatik bilgi işlem merkezi kurmaya karar vermiştir.

Önde gelen tekellerin yöneldikleri eğilim açıktır. Kendi uluslararası insiyatifleri ve uluslararası şirketler kurarak, ulusal hükümetlerin kararsızlıkları nedeniyle Avrupa ekonomik bütünleşmesindeki yozlaşmaları gidermeye çalışmaktadırlar.

Bunun itici gücü şudur: Avrupa sermayesinin içi içe girmesi olmazsa, Amerikan tekellerinin Ortak Pazar'dan elde edecekleri kâr, Batı Avrupa'dan ettiklerinden çok olacaktır.[15] Ticaret hu-

nalımı, uzay sanayiindeki dört özel şirketin, *Matra* (Fransa), *Erno* (Batı Almanya), *Saab* (İsveç), *Hawker Siddeley Dynamics* (İngiltere) sıkı işbirliğine yol açmıştır. Belçika *Belgospace* konsorsiyumu ile birlikte bu dört şirket, aldıkları siparişleri elde tutabilmek için çok çaba harcamışlardır.

[14] *La Libre Belgique*, 20 Novembre 1967; *AGEFI*, 7 Decembre 1967 ve 2 Octobre 1968. Euratom bunalımının bir başka ifadesi de Alsas'da birlikte kuracakları bir istasyon yerine, Baden ve Alsas'da Almanya ile Fransa'nın ayrı ayrı birer nükleer enerji istasyonu kurmaya yönelmeleridir.

[15] Ortak Pazar alanında bağlı şirketler kuran Amerikan girişimlerinin gerisinde yatan en önemli nedenlerden biri, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun gümrük duvarlarından kurtulmak olduğundan bu durum iki kere çelişiktir.

kukunda, Lüksemburg'daki holdingler ya da Cenevre, Lozan ya da Brüksel'deki teknik işbirliği merkezleri olsun, Avrupa'daki Amerikan sermayesine bağımlı şirketlerin merkezileşmelerine bir engel yoktur. Avrupa'daki Amerikan bankalarının hızlı genişlemesi bu merkezileşmeyi kolaylaştırmakta, bu da giderek Amerika Birleşik Devletleri tekellerinin Avrupa'da, Avrupalı rakiplerinden daha etken olmalarına yol açmaktadır.[16] Böylece oluşan malî potansiyel, *General Motors*'un *Fiat*'ı ya da bir Amerikan petrol şirketinin *Petrofina*'yı satın alması gibi en önemli Avrupa tekellerini bile tehdit eden projeleri olgunlaştırmaktadır. *General Motors*'un *Fiat*'ı alma girişiminin, De Gaulle sevse de sevmese de *Fiat* ve *Citroen* birleşmesine yol açmış olması sadece zamanın bir belirtisidir.

[16] *The Times*, 8 May 1967 ve 13 December 1967.

BÖLÜM ALTI

İNGİLTERE'NİN ORTAK PAZARA GİRİŞİ

Yaptığımız açıklamaların tümü, İngiliz Sermayesinin geleneksel durumunu yeniden gözden geçirmesinin ve Ortak Pazar'a üye olmak istemesinin nedenlerini aydınlatır sadece. Bunu yaparken isteksizdir; çünkü yaklaşık olarak 50 yıl öncesinden beri dünyanın lideri olduğuna inanan, şimdi ise bu liderliğe yalnız ulaşamayacağını kabul etmeye zorlanan bir sınıftır. Bu değişimin gerisinde İngiltere'nin dış ticaretindeki kayma yatar: İmparatorluğun son ürünü olan sterlin alanı, İngiltere'nin ihracat artışını güvence altına almaktan çıkmıştır artık.

Çizelge 6

İngiltere'nin dış ticareti (her alanın % payı)

	1953	1962	1966
Sterlin Alanı	47	33.9	31.4
Batı Avrupa	27	37.1	37.6
Ortak Pazar Ülkeleri	13.1	19.4	19
Kuzey Amerika	12.4	14	16.7
Doğu Avrupa	2	2.8	2.9
Öteki Ülkeler	11.2	12.2	11.4

İngiltere'nin Ortak Pazar'a yaptığı ihracatın durması ya da azalması tehlikesi, İngiltere'nin tüm sınaî geleceği üzerine bir gölge düşürmektedir.

Ama, Macmillan hükümeti sırasında İngiltere'nin dönüşü yakın ticarî çıkarları dikkate alınarak hızlandırılmış olabilir. Gene de Avrupa Ekonomik Topluluğu'na yönelmesinin daha ciddî bir nedeni vardır. Bu da, İngiliz Sermayesinin, Ortak Pazar ülkelerindeki sermayenin iç içe girmesinin yarattığı, Amerikan korporasyonlarının boyutlarına ulaşabilecek 'Avrupa' firmalarının, eninde sonunda, İngiliz sanayiine dünya pazarında yer bırakmayacağını anlamış olmasıdır; bu devler arasında acımasızca ezilecektir. Böylece, Amerikan yeraltı dünyasının eski bir sözünü uygulamaya zorlanmıştır: «*If you can't beat them, join them.*»*

Çizelge 7

Binden çok işçi çalıştıran girişimler

	Batı Almanya		İngiltere	
	1954	1961	1954	1961
Tüm sanayi	708	1045	1054	1206
İhracat sanayii	571	854	689	814

Shell, *BP*, ve *ICI* gibi dünya sıralamasında yer alan birkaç firma dışında, İngiliz firmalarının çoğu Altılardaki firmalarla benzer büyüklüktedirler. Binden çok işçi çalıştıran firma sayısının İngiltere'de Batı Almanya'dakinden çok olmasının nedeni yurtiçi pazar için üretim yapan firmalardaki sermaye temerküzünün daha ileri olmasıdır. İhracata dönük sanayi dallarının incelenmesi de bunu gösterir; daha 1961'de, benzer firmaların sayısı, Almanya'da, İngiltere'dekinden çoktu. Bu eğilim, o zamandan bu yana artmıştır.[1]

* «Yenemezsen, onlara katıl.»

[1] *Journal of the National Institute of Economic and Social Research*, no. 38, November 1966.

Kömür ve Çelik Birliği, 10 Mart 1967'de, 1965 yılı ciroları-na dayanarak, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve İngiltere'deki en büyük sanayi girişimleri üzerine bir rapor yayınlamıştır. En büyük 50 Avrupa girişimi arasında 11 İngiliz, 21 Alman girişimi vardı; ilk 90 girişim içindeyse 19 İngiliz ve 41 Alman girişimi yer alıyordu. Durum, İngiltere'de Kıta'dakinden daha çabuk olan sermaye temerküzü sonucu değişmiştir. *Fortune* dergisinin son bir araş-tırmasına göre, 1967 sonundaki en büyük 200 Avrupa ve Japon firması içinde 53 İngiliz, 43 Japon, 25 Alman ve 23 Fransız giri-şimi vardır.[2]

Amerikan rekabeti karşısında, görece küçük ölçekteki İn-giliz firmaları da Ortak Pazar ülkelerindeki firmaların durumun-dadırlar; bu engeli tek başlarına aşmaları olanaksızdır. Karşı-larındaki tek akılcı çözüm, Batı Avrupa'daki sermayenin iç içe girmesi olgusuna katılmalarıdır. Ama, ekonomi ile devletin eylem yarıçaplarının gerekli uyumundan ötürü, böyle bir katılma, ancak İngiltere'nin Ortak Pazar'a girmesiyle anlamlı olur. Yoksa, İn-giliz Sermayesi, siyasal açıdan etkileyemediği yasal, malî ve ticarî sınırlamalara teslim olmaya zorlanacaktır.

İngiliz Sermayesinin uyanık önderleri durumun çok iyi far-kındadırlar ve İngiltere'nin Ortak Pazar'a girmesine ilişkin tartış-malarda görüşlerini sık sık açıklamaktadırlar. *ICI* çabalarını Avrupa pazarında yoğunlaştırmak istediğini belirtmiştir. *The Times*, uçak sanayii için şunları yazmaktadır: 'İngiltere'nin yurt-

[2] Bankacılık, sigorta vb. alanlarda en büyük şirketlere sahip gibidir İn-giltere. Kapitalist dünyadaki Amerikan olmayan 200 büyük şirket içinde 19 Alman ve 12 Fransız şirketi varken 28 tenesi İngiliz'dir. Yakın zaman-larda da büyük İngiliz şirketlerinin birleşmeleri giderek artmaktadır. Ör-neğin, *General Electric*'in önce *Associated Electrical Industries*, sonra da *Engilsh Electric* ile birleşmesi; *BMC ile Leyland*'ın birleşmeleri ve *National Provincial-Westminster* ile *Barclays-Lloyds-Martins* banka gruplarının birleşmeleri önerisi. Bu dev banka, en büyük Amerikan bankasından daha geniş kredi olanakları ile dünyanın ikinci büyük bankası olacaktır.

içi pazarı Avrupa'dır'.[3] Bu arada, tartışma iki düzeyde, İngiltere'de ve Avrupa Ekonomik Topluluğu üyeleri arasında olmaktadır. İngiltere'nin Ortak Pazar'a katılmasını isteyenler durumun iki yönüne ağırlık vermektedirler: İngiltere'nin, bir kez Avrupa Ekonomik Topluluğu üyesi olursa, sanayiinin durumunu koruma yeteneği, yani kendi yurtiçi pazarının bir bölümünü Topluluk üyelerine kaptırmasına karşılık Kıta pazarında durumunu güçlendirmesi ve Avrupa sanayiini, bir tüm olarak Amerikan rekabetine karşı güçlendirme yeteneği.

Şu sırada, İngiltere'nin Ortak Pazar içinde rekabet olanağı, İngiliz sanayiinin birçok kesimine uygulanan yüksek koruyucu gümrük vergilerinden ötürü sınırlıdır. Ama, rekabet kapasitesi, teknolojik ilerilik, verimlilik ve organizasyon derecesiyle güvence altına alınmış görünen önemli dalları vardır İngiliz sanayiinin. Çeşitli İngiliz kurumları, sanayiin her sektöründeki durumun ayrıntılı incelemelerini yapmışlardır. Vardıkları sonuçlar, tamamen uyuşmamaktaysa da, genellikle bilgisayar sanayii, kimyasal maddeler, motor sanayii, elektrik sanayii, dokuma makineleri, yünlüler ve lastik sanayiinin, İngiltere'nin Ortak Pazar'a girmesinden en çok yararlanacak sanayi dalları olduğunu göstermektedir. Öte yandan, ayakkabı, pamuk, giyim, metalurji, makine aletler, belki demir ve çelik sanayii zarar göreceklerdir.[4] İngiliz büyük mağaza-

[3] *AGEFI*, 12 October 1967 ve *The Times*, 13 December 1967. Wilson hükümetinin Ortak Pazar konusundaki durumunun değişmesi, başka etkenler yanında, Commonwealth'i kendi kaynakları ile, özellikle hava savunmasında, savunmada yetersiz kalmasındandır (bkz. Nora Beloff, 'What Happened in Britain after the General said No', *From Commonwealth to Common Market*, ed. Pierre Uri, Penguin Special, Harmondsworth, 1968, ss. 64-5 içinde). Bu anlamda, İngiltere'nin Amerika Birleşik Devletleri ile 'özel ilişkileri'ne ilişkin De Gaulle'ün söylediklerinin sadece yarısı doğrudur. İngiliz Emperyalizmini Ortak Pazar'a iten nesnel etkenler, askerî gücünü kıta Avrupası kapitalizminin gücü ile bütünleşmeye zorlamaktadırlar.

[4] Bkz. Sidney Wells, *Trade Policies for Britain*, Oxford University Press, New York, 1966 ve *The Economist*, 19 November 1966.

ları ve gıda maddesi imalâtçıları için de durum iyi; televizyon setleri ve buzdolabı gibi elektrikli ev aletleri üretenler içinse kötü olabilecektir.

İngiliz büyük sermayesinin temsilcileri, İngiltere'nin, potansiyel ortaklarından önce Ortak Pazar'a girmesinin avantajını elde etmede umutsuzluğa kapılmamaktadırlar. İngiltere'nin en büyük şirketi *ICI*'nın o zamanki başkanı Sir Paul Chambers, 19 Ocak 1967'de, Paris'te yaptığı bir konuşmada, Amerika'nın uluslararası pazardaki birikmiş üstünlüğünün İngiliz sanayiinde yarattığı tüm huzursuzluğu tamamen belirtmiştir. İngiltere'de satılan ilâçların % 75'inin ya Amerikan lisansı ile ya da Amerikan sermayesine bağımlı şirketlerce yapıldıklarını söylemiştir. İngiltere'nin Ortak Pazar'a girmesinin, Batı Avrupa teknolojisinin Amerikan teknolojisiyle aradaki açığı kapatmasına yardımcı olacağını söyleyerek bitirmiştir sözlerini.[5]

Burjuva siyasetçileri, büyük girişimlerin savlarını kabul etmede geri kalmamışlardır. Harold Wilson, bir 'Avrupa Teknoloji Topluluğu' kurulmasını önermiştir. Gerçekten, hükümet düzeyinde, teknolojik araştırma ve geliştirmenin finansmanına ilişkin işbirliği yapılmasını söylemektedir; bu, sadece, araştırmaya çok bağımlı olan sanayi dallarının devlet desteği olmadan işleyememesi gerçeğini onaylar.[6] Bununla birlikte, büyük Avrupa şirketleri kurulması, bu alanda giderek artan Amerikan egemenliğini azaltmanın tek güvenli yoludur.[7]

[5] *Le Monde*, 21 Janvier 1967.

[6] Bilimsel araştırma alanındaki Avrupa işbirliği Cenevre yakınındaki Nükleer Araştırma Avrupa Merkezi (CERN)'ni yaratmıştır başarıyle.

[7] Wilson bu öneriyi önce Ocak 1967'de yapmıştır. Aynı yılın Kasım ayında, başka şeylerin yanı sıra, İngiliz işveren birliklerini Avrupa şirketlerine katılma girişimlerini hızlandırma çağrısını da kapsayan yedi noktalık bir plan ortaya çıkardı. *Bow* grubu, Amerika Birleşik Devletlerine beyin göçünü azaltmak için bir 'düşünce ve bilim Avrupa Ortak Pazarı'ndan yana olduğunu hemen açıkladı. Christopher Layton *The Times* (2 October 1969)'da şunları yazmıştır: 'Gelecekte yüksek yaşama düzeyinin anahtarını ellerinde tutan bil-

Bunun en iyi örneği bilgisayar sanayiidir. Şimdi Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda kullanılan bilgisayarların % 80'i Amerikan malıdır. Elektronik bilgisayar pazarında bir patlama öngörülmektedir şimdi. Gelecek yıllar içinde, Ortak Pazar içinde gerek duyulan bilgisayar sayısının üç-dört kat artacağı tahmin edilmektedir. *Machines Bull*'un Amerikan *General Electric* korporasyonu tarafından alınmasından sonra, Fransız hükümeti, dört küçük şirketi birleştirerek, Fransız bilgisayar sanayiini rekabet edebilir duruma getirmek için 40 milyon dolarlık bir yardımı kabul etmiştir. Ama bu, istenen bir proje değildir. Batı Avrupa'da, Amerikan korporasyonlarının en uygun rakibi İngiliz bilgisayar sanayiidir ve, birkaç orta büyüklükte firmadan oluşan bu sanayi ancak ciddî bir rakiptir. 1962-1967 arasında, kendi yurt-içi pazarındaki payı % 80'den % 45'e düşmüştür, Amerika'da çizilen ya da yapılan bigisayarların istilâsı sonucu. İngiltere'de, çok değişik kaynaklar, 1970'lerde ve 1980'lerde sadece birleşmiş bir Avrupa şirketinin Amerika'nın meydan okumasına karşı rakip olabileceği sonucuna varmışlardır.[8] Geçmişte, bu alanda, İngiliz-Fransız (ya da İngiliz, Fransız, Hollanda, Alman) işbirliği için zemin yoklamaları zaten yapılmıştı; *Machines Bull* Amerikan sermayesinin eline geçmeseydi başarılı olması da muhtemeldi. De Gaulle'ün karşı çıkması, bu görüşmelerin boşa çıkmasından büyük ölçüde sorumludur.[9] Yarı iletken parçalar üreten belli

gisayar, elektronik, nükleer enerji gibi çok ileri sanayilerde İngiltere'nin hâlâ önemli varlıkları vardır. Ama bunlar, her şeyden çok, kamu ya da özel, bir kıta pazarına gereksinme duyarlar ve İngiltere'nin, gelecek on yıldaki sınai bütünleşmesinin dışında kalmasından çok zararlı çıkarlar'. (Yakınlarda, aynı yazar, konuya ilişkin bir deneme yazmıştır *European Advanced Technology*, P.E.P., London 1969 içinde).

8 *The Times Business News*, 27 August 1966; *The Economist*, 21 January 1967. 1968 yılı ortasında üç büyük İngiliz bilgisayar imalâtçısı, *International Computers and Tabulators*, *English Electric Computers* ve *Plessey* birleşmişlerdir.

9 Ekim 1967 sonunda, İngiliz *Elliot Automation* ile Fransız *Compagnie Générale d'Automation* arasında bilgi akımı konusunda yeni bir adım atıldı.

başlı Avrupa firması olan *SES* (İtalyan)'in aynı zamanda İngiltere, Fransa ve Batı Almanya'daki –bu ülkelerde kurduğu kendine bağımlı şirketler yoluyle– en büyük Avrupa üreticisi olduğunu; ama şimdi, sermaye yetersizliğinden yakındığından başka Avrupa şirketleriyle ilişki aradığını belirtmek gerekir.

Yüksek sayıda yolcu taşıma kapasitesiyle kısa mesafeli hava otobüsü (Airbus) bir başka örnektir. Şu sıralarda, bir Amerikan şirketi olan *Lockheed* bu tür uçak yapımında dünya tekelini elinde tutmaktadır. İngiltere, Fransa ve Batı Almanya, 300 yolcu taşıyacak bir türü. *Airbus A 300*'ü birlikte yapmaya çalışmışlardır. Tekelci durumunu korumak için, *Lockheed*, İngilizleri projeden çekmeye çalışmıştır. Çünkü, İngiltere katılmazsa proje kârlı ya da gerçekçi olmaktan çıkar.[10]

The Ecomonist, son zamanlarda, Airbus projesiyle hâlâ onaylanmamış olan CERN için bir atom araştırma aracı yapımı planı yanı sıra, İngiltere'nin katılmasıyle daha en az onbir Avrupa projesi olduğuna değinmiştir: *Concorde*, İngiliz-Fransız askerî uçağı *Jaguar*, İngiliz-Fransız helikopteri, WH_{13}, *ESRO*, *ELDO*, Avrupa askerî hava trafiği kontrol sistemi *Eurocontrol*, *NADGE*, *CERN*, uluslararası uzay telekomünikasyonu sistemi *Comsat*, Manş Tüneli, İngiliz-Fransız roketi *Martel*. Bu projelere ek olarak, *British Aircraft Corporation* ile *Messerschmidt-Boelkow* tarafından yapılacak İngiliz-Alman savaş uçağı *Eurojet;* uranyumu ile ültra merkez-kaç ile zenginleştirecek olan İngiliz, Alman ve Hollanda

30.000'i yurt dışında olmak üzere 270.000 kişiye ücret ödeyen, Batı Almanya'nın en büyük tröstü *Siemens* 1965 ve 1967 yılları arasında bilgisayar satışını üç katına çıkarmıştır; 1968 sonunda da altı kat artacaktır. Alman pazarının 1/3'ini elinde tutmaktadır ve bu pay hızla artmaktadır. IBM ve General Electric ile karşılaştırıldığında küçük bir elektronik korporasyonu olan *RCA* (Amerikan) ile, herkesin bildiği gibi, ortaklık kurmuşsa da, sermayesinin büyük kesimi Almandır. Bilgi sanayiinde bir atılım yapacak gibi görünen *Philips* ile ortaklığı ve yeni İngiliz elektronik konsorsiyumu ile büyük Amerikan bilgisayar korporasyonları için ciddî bir tehdit oluşturmaktadır.

[10] *L'Echo de la Baurse* (Brussels), 5 Decembre 1967.

projesi; İngiltere, İtalya ve Batı Almanya tarafından inşa edilen, Rolls-Royce'a 600 milyon İngiliz liralık bir sipariş veren -ki, bir Avrupa uçak şirketine şimdiye dek verilen en yüksek sipariştir- 75 çok amaçlı *MRCA* jet savaş uçağı vardır. Bu onbir projeye İngiltere'nin katkısı 2.5 milyar dolara yakındır.[11] Burada, birçok İngiliz çıkarlarının bu ortak projeleri, yani Concorde, Airbus, ELDO ve CERN'den. De Gaulle'ün İngiltere'nin Ortak Pazar'a girmesini veto etmesine karşı tepki olarak çekilmekle tehdit ettiğini belirtmekte yarar vardır.[12]

Bu projelerin hepsi kamu kesimine bağlıdırlar. Ayrıca, tamamen özel sanayiin çerçevesi içinde sayısız İngiliz-Avrupa projesi vardır. Bankacılık ve maliye konusundaki birkaç projeye değinilmiştir. Bunların yanı sıra, İngiliz-Hollanda şirketi *Shell*'in, İtalyan şirketleri *Fiat, Fincantieri, Finsider, Finmare, Lloyd-Triestino* ve *Assicurazioni Generali di Trieste* ile birlikte tüm Avrupa narenciye pazarını Cenova ve Triyeste limanlarında merkezileştirme önerisi vardır. Önerinin dayanak noktası 60 milyon dolar maliyetinde 25 taşıyıcı gemiden oluşan bir filo yapımıdır.[13] *Ferranti* (İngiltere) ile *Solvay* (Belçika)'in elektronik sanayiindeki işbirliği aynı eğilimin yansımasıdır. Avrupa korporasyonlarının kimyasal gübre ihracı için kurdukları *Nitrex* karteli üç İngiliz firmasına, *ICI, Shellstar* ve *Fisons*'a benzer önerilerde bulunmuştur. ICI, Alman *Degussa* firmasıyle silizlenmiş dolgu maddesi üretecek ortak bir şirket kurmuştur. Sermaye, iki firma arasında yarı yarıya dağılmıştır. Belli başlı İngiliz otomobil şirketi *British Leyland*, Fiat-Citroen anlaşmasının baskısını azaltmak amacıyle, *Renault* ile bir işbirliği sözleşmesi imzalamıştır.

De Gaulle'ün, İngiltere'nin Ortak Pazar'a girmesine karşı

[11] *The Economist*, 18 November 1967; *Le Monde*, 6 Septembre 1969.
[12] *The Economist*, 16 December 1967; *The Times*, 5 July 1968; *Le Monde*, 12 Juillet 1968; *The Times*, 29 July 1968; *L'Echo de la Bourse* (Brussels), 26 Juin 1968. Bu tehdide özel İngiliz Hava ve Uzay Şirketleri Derneği kamu oyuna doğrudan bir çağrı ile cevap vermişlerdir.
[13] *The Economist*, 24 June 1967.

çıkışı iki çelişik öğeyi içerir. Önce, İngiltere'yi Avrupa Ekonomik Topluluğu dışında bırakarak, en çok korktuğu şeye, Batı Avrupa'da uluslarüstü güçlerin hızlı gelişmesine, etken olarak karşı çıkabilecek bir müttefik yitirmiştir. Eski güçlülüğü nedeniyle, ulusal egemenliğine İngiltere gibi titizlikle bağlı başka bir Batı Avrupa ulusu yoktur çünkü. İkincisi, Amerika Birleşik Devletleri'nden bağımsız bir Avrupa, İngiltere'nin ekonomisi ve teknolojisi yanında olursa, daha yaşayabilir ve rekabetçi olacaktır.

De Gaulle'ün, Amerika Birleşik Devletleriyle İngiltere arasındaki özel bağlar ve İngiliz ekonomisinin deniz üslerine ilişkin inadı çok inandırıcı değildir. İmparatorluğun çöküşüyle Ortak Pazar'a girme kararı arasında İngiliz emperyalizminin geçiş durumunu ne denli az anladığını göstermiştir. İngiliz sermayesinin, uluslararası ilişkilerinde bir dönemi kapayıp, temel çıkarlarına daha yakın olan bir başka döneme girme kararını kanıtlayan bu zor sorunun üstesinden gelmek kesinlikle kendi kararıdır çünkü.

Bu bakımdan, yaşlı bir adamın, gençliğinin milliyetçi inançlarını aşmadaki yetersizliği söz konusudur kuşkusuz. De Gaulle'ün Amerikan üstünlüğünü azaltarak ve nükleer silâhlarda Fransız tekelini kullanarak Avrupa kıtasında Fransa'nın siyasal egemenliğini korumaya ilişkin 'büyük planı', İngiltere'nin Ortak Pazar'a girişini hoş göremezdi. Bu plan tamamen hayalciydi; Fransız kapitalizmine, gerçek ekonomik ve siyasal gücüyle uyuşmayan bir durum arıyordu. İngiltere'nin Ortak Pazar'a girmesini veto etmesinin neden eninde sonunda, bugün hemen hemen unutulmuş olan, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun gelişmesini geciktirmek ya da önlemek girişimlerinde olduğu gibi başarısız kalacak olmasının gerçek nedenidir. Umabileceğinin en çoğu, ekonomik ve ruhbilimsel gerçek onu ortadan kaldırıncaya dek uzun dönemli bir engellemedir. Sonunda, Mayıs 1969'da, Fransız burjuvazisi, ekonomik zorunluluklar nedeniyle De Gaulle'den kurtulmuştur.

İngiltere yukarı sınıfının, sadece Avrupa şirketleriyle birleşmek istemeyip, Avrupa'da yeni bir uluslarüstü devletin doğmasına izin verecek ulusal egemenlikten de vaz geçmeyi kabul etmesi

anlaşılır mıdır? Böyle bir soru, günümüzde hâlâ hipotetik bir sorudur, çünkü İngiltere ile Commonwealth arasında hâlâ önemli bağlar vardır.[14] Commonwealth'e ihraç edilen malların değeri Batı Avrupa'ya ihraç edilen malların değerinden % 50 daha çoktur ve bu bağlar, İngiliz burjuvazisinin inanç ve duygularını hâlâ etkilemektedir.

Bununla birlikte, ihmal edilmemesi gereken ters yönde bir eğilim başlamıştır.[15] 1958 ile 1965 arasında İngiltere'nin Commonwealth'e ihracatı % 30, EFTA'ya % 109 ve Ortak Pazar'a % 116 arasında artmıştır. İmparatorluğun parlak günlerinde konulan tercih sistemi yavaş yavaş aşınmaktadır; Hindistan'da ortadan kalkmıştır, Kanada ve Avustralya'da Amerikan ve Japon rekabetinin amansız saldırısı altındadır. Afrika ve Güneydoğu Asya'daki birçok ülkede sömürge ihtilâlinin sonraki dalgasının yakın tehdidiyle karşı karşıyadır; aynı zamanda, emperyalistler arasındaki rekabetle altı kazılmaktadır. İngiltere, 1967 yılında, Avustralya'nın bir numaralı alıcısı olmaktan, Japonya tarafından çıkarılmıştır ve Avrupa Ekonomik Topluluğu Nijerya ile, İngiltere'den daha çok ticarette bulunmuştur. Süveyş'in doğusundan askerî çekilmesinin kökeni çöken malî durumudur İngiltere'nin ve bir zamanlar ayrıcalıklı durumda olduğu pazarlar üzerindeki eli gevşemektedir.[16]

[14] Bkz. 'Kesin olan...eğer uluslarüstü olmazsa... Avrupa'nın gelişmesinin yapmacık olacağıdır' diyen *The Economist*, 16 December 1967. Bu, en azından, İngiliz büyük sermayesinin bir kesiminin inancı gibi görünmektedir.
[15] Nora Beloff, konuyla ilgili olarak, Wilson'un Ortak Pazar'a dönmesinin, Commonwealth'in ekonomik olanaklarına ilişkin hayal kırıklığından ileri geldiğine değinmektedir: 'Bir ekonomik kavram olarak Commonwealth artık yoktur.' (bkz. 'What Happened in Britain after the General said No', op.cit., ss. 59 ve 86). Eylül 1968'de yapılan Basle Sözleşmesi'nden bu yana sterlin alanı bir para birimi olmaktan çıkmıştır (*The Economist*, 7 September 1968).
[16] U.W.Kitzinger, *The Politics and Economics of European Integration*, Praeger, New York, 1964, ss.191-2 Muhafazakârların Ortak Pazar'a beş aşamanın, Süveyş olayı, *Blue Streak* fiyaskosu, Paris zirvesinde Macmillan'ın

Ekonomik zorunluluk, İngiliz büyük sermayesini Avrupa'ya dönmeye zorlamaktadır. Eninde sonunda, tüm ideolojik ve duygusal direnmeyi, uluslarüstü mercî düşüncesine karşı olan dahil, kıracaktır. Bunların tümü, İngiltere, genişletilmiş bir Topluluk içinde, Benelux ülkelerindeki geleneksel müttefiklerinin, belki de İskandinavya'nın desteğiyle kıtada önderlik ileri sürebilirse daha da doğrudur. Uzun dönemde, sadece sosyalist bir İngiltere başka bir seçim yapabilir.

Aynı ekonomik mantık, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na girmesinde karşılaştığı en ciddî engeli, parasının uluslararası para olarak oynadığı uluslararası rol ve bu rolün yarattığı sürekli güçsüzlüğü yenmede de yardımcı olabilir. Avrupa sermayesi etken olarak bütünleşecekse, bir Avrupa para sistemi gereklidir. Bundan ötürü, sorun, 'pound'un İngiltere Ortak Pazar'a girmeden 'iyileşmesi' değil, İngiliz kapitalistlerinin, kesinlikle zayıflayan sterlinden daha iyi bir uluslararası para olabilecek yeni bir Avrupa parasına dönüşmesine istekli olup olmayacaklarıdır.

başarısızlığı, pound'un kıta bankalarınca kurtarılmasına ilişkin 1961 işlemi ve Avrupa Ekonomik Topluluğu ile karşılaştırıldığında İngiltere'nin yavaş ekonomik büyümesi sonucu yöneldiklerine değinmektedir.

BÖLÜM YEDİ

DÜNYA PAZARININ BÖLÜNMESİ

Şimdiye değin, kapitalist üretim biçiminin nesnel yasalarını ve Avrupa büyük burjuvazisinin çıkarlarını inceledik sadece. Bu çıkarların, bırakın tüm insanlığın çıkarlarını, Avrupa'nın çalışan insanlarının çıkarlarıyle bile benzer olmadığı açıktır. Bu üretim biçiminin tarihi, bize, sermayenin temerküzü yolundaki gelişmelerin hepsinin, yani üretimin nesnel sosyalizasyonunun herhangi bir yaygınlaşmasının, her zaman çelişkilerle dolu olduğunu öğretir. Büyük bir fabrikadaki planlama, sadece büyük bir fabrika ile bir başka fabrika arasındaki rekabetçi anarşiyi yaygınlaştırmakta rasyoneldir. Rasyonel bir planlama, bir tröst ya da kartelde sanayiin tüm kesimlerine yaygınlaştırılabilir; ama, aynı zamanda, sanayiin farklı dalları arasında eşit olmayan bir gelişmeyi ve rekabette de irrasyonelliği ve anarşiyi şiddetlendirir. Kapitalizmde, ulusal ölçekte 'örgütlenmiş' ya da 'planlı' bir ekonomi uluslararası rekabetin kesinleşmesi demektir. Bölgesel ekonomik bütünleşme sadece, dünya ölçeğinde uzmanlığı, rekabeti ve karışıklığı kışkırtır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kuruluşu, Avrupa kapitalizminin hoşuna giden, Kore Savaşı'ndan 1965 yılına değin uzatılan ekonomik patlamanın kökeni değildir; tersine, Avrupa

Ekonomik Topluluğu'nun kuruluşunu kolaylaştıran bu uzatılmış patlamadır. Bir durgunluk ya da ekonomik gerileme döneminde, üye ülkelerin gümrük vergilerini azaltmayı kabule ya da, küçük bir miktar olsa bile, ekonomik egemenliklerinden vaz geçmeye hazır olmayacaklardı. Ama, bu ve Kennedy'nin iktidara gelmesiyle Amerikan ekonomisinde başlayan patlamalar, sanayi ülkelerinin genişlemesiyle az gelişmiş ülkelerin duraklamaları arasındaki uzlaşmazlığı -ki, giderek daha tehlikeli olmaktadır- şiddetlendirmiştir. Son onbeş yıl boyunca zengin ülkeler daha zengin olurlarken, yoksul ülkeler daha da yoksullaşmışlardır. Üçüncü Dünya diye anılan ülkeler topluluğunun dünya ticareti içindeki payı 1950'de % 31.3 iken, 1963'de % 20.8'e ve 1967'de % 18.5'e düşmüştür. Petrol hariç tutulduğunda, bu pay %10'dan da az olacaktır.

Altıların gümrüklerinin, Üçüncü Dünyanın tipik ihracatına (dokuma ve gıda maddeleri) nasıl bir genel olduğu üzerinde durmanın gereği yoktur. Aynı şey, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ortaklık kurmuş Afrika ülkelerinin tropikal ürünlerini korumak için, belli Latin Amerika ve Asya uluslarına karşı uygulanan ayrılıkçı tedbirler için de geçerlidir.

Ortak Pazar'dan yapılan ihracat da etkilenmektedir. Gelişmekte olan ülkeler, 1958'de Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun tüm ihracatının % 27'sini alıyorlardı. Bu, 1965'de % 15.7'ye düşmüş; bunun % 4'ü Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ortaklık kuran ülkelere gitmiştir. Bu oranlar, 1967'de, sırası ile, % 14.7 ve % 3.5 olmuştur. Başka bir deyişle, Çin Halk Cumhuriyeti dahil edilirse, insanlığın 2/3'si Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun ihraç ettiği ürünlerin ancak % 10'undan çoğunu almaktadır. Birçok uzman bu gelişmeyi bir alarm saymaktadır. Sanayileşmiş ülkelerin, sanayi ürürlerini kendi aralarında değişme eğilimlerinin gittikçe arttığı açıktır. Böylece, uluslararası kapitalist ekonomi, sanayileşmemiş ülkelere sanayi ürünü ihracatının emniyet subapı olarak yadsımaktadır. Bu eğilimin kökü, burada incelenemeyecek olan, ama kapitalist üretimin evrimindeki temel bir eğilimi gösteren, gelirin ve servetin uluslararası temerküzünün bir biçimidir.

United Nations Department of Social and Economic Affairs'-in 1963 yılı raporu, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun, Topluluk ile Üçüncü Dünya arasındaki ticarete uyguladığı koruyucu gümrüklerin etkilerini ayrıntılı olarak incelemiştir.[1] Tamamen tropikal nitelikte olan mallar konusunda, Üçüncü Dünya ülkeleri, Almanya'nın muz, tahta ve Benelux ülkelerinin bitkisel yağ ithalâtında en çok fark gözetilenlerdir. Afrika ülkelerinden frank alanına ithal edilen kahve de korunmaktadır. Bununla birlikte, bu uyuşmazlığın beklenen geniş etkilere sahip olduğu söylenemez. 1958 ve 1967 arasında, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun ortaklık kurduğu ülkelerden yaptığı ithalât 1.5 milyar dolardan 2.3 milyar dolara çıkmıştır. Öteki Afrika ülkelerinden yapılan ithalât bir milyar dolardan 2.4 milyar dolara; Çin hariç tüm Asya ülkelerinden yapılan ithalât ise 1.8 milyar dolardan 2.9 milyar dolara yükselmiştir. Kahve, çay, kakao ve baharat ithalâtı, 1958 ve 1968 yılları arasında dört kat artmış; Nijerya, Tanzanya, Kolombiya ve Brezilya gibi ülkeler, Yaunde Sözleşmesi'ni imzalayan ülkelerden çok olmasa bile, onlar kadar kâr etmişlerdir. Bu nedenle, yukarıda anılan ülkelerin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na duydukları hoşnutsuzluk daha yakın ilişki kurma isteğine dönüştü ve şimdiye değin, eski Commonwealth ülkeleriyle bir tür ortaklık kurma girişimlerine başlandı.[2]

Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ortaklık kurmamış olan Üçüncü Dünya ülkeleriyle Topluluk üyeleri arasındaki ticaretin genişliği hakkında, birkaç rakam bir fikir verecektir. 1957 ve 1961 arasında bu ülkelerden Fransa'nın yaptığı kahve ithalâtı % 34.7'-

[1] United Nations Deparment of Social and Economic Affairs, *World Economic Survey*, 1962,I; *The Developing Countries in World Trade*, United Nations, new York, 1963.

[2] Statistiques Mensuelles de la CEE, Série Commerce Extérieur, no.4 ve 5, 1968; Dennis Austin, 'Britain, Commonwealth, Africa and ECC', *From Commonwealth to Common Market*, ed. Pierre Uri, Penguin Special, Hardmondsworth, 1968 içinde; U.W.Kitzinger, *The Politics and Economics of European Integration*, Praeger, New York, 1964, ss.114-15.

den % 28.1'e; Benelux ülkelerinin kakao ithalâtı % 69.5'den % 64.9'a; İtalya'nın tahta ithalâtı % 93.7'den % 79 8'e; bu ülkelerin bitkisel yağ ithalâtları da % 92.9'dan % 78.3'e düşmüştür.[3] Her ne kadar, Almanya ile İtalya'nın ortaklık kurmamış Afrika ülkelerinden yaptıkları ithalât, 1958 ve 1967 yılları arasında üç kat artmışsa da, aynı dönemde, ortaklık kuran ülkelerden yapılan ithalât dört kat artmıştır. Bu rakamlar, Batı Almanya'nın tek başına Hindistan, Pakistan, Endonezya, Malaysia ve Güneydoğu Asya'nın öteki kesimlerinden yaptığı ithalâtta gözlenen % 50 artışla ters düşmektedirler.

Özellikle, Fransız büyük tahıl ihracatçılarının lehine olan 'ortak tarım politikası', Batı Almanya'nın tüm gıda maddeleri ithalâtına karşı bir ayrımın nedeni oldu. Bu, sadece Arjantin, Uruguay ve Avustralya'dan et ithalâtını değil, Kanada'dan buğday, Danimarka'dan peynir ve İskandinavya'dan balık ithalâtını da etkiledi. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun, gelişmekte olan ülkelerden dokuma ithalâtı üzerindeki tahdidi daha da kötüdür. Bu alanda sadece gümrük vergileri değil, kota sınırlamaları da vardır. Böylece, Ortak Pazar ülkeleri, 1960 yılında, dokuma ithalâtlarının sadece % 4'ünü az gelişmiş ülkelerden yaptılar; oysa EFTA'nın ithalâtının % 14'ü, Amerika Birleşik Devletleri ithalâtının ise % 22'si az gelişmiş ülke çıkışlı idi.[4]

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun ortak Afrika devletlerine önemli miktarlarda kredi verdiği doğrudur. Ancak, bu kredilerden, öncelikle Ortak Pazar sanayileri ve makine ihracatçıları yararlanmışlardır –ki, bu Batı Almanya'nın Afrika pazarında durumunu nasıl geliştirdiğini açıklar–; bu ülkelerin sanayileşmesini hızlandırmamışlardır. Ticaret ve askerî yardım yoluyle Amerikan etkisi yavaş yavaş artmaktadır ve hiç olmazsa iki önemli Afrika ülke-

[3] United Nations Department of Social and Economics Affairs, *op. cit.*s.99.

[4] Dünya Bankası başkanı George D. Woods, 24 Ocak 1967'de, Paris'de uluslararası gümrük vergilerinin, gelişmekte olan ülkelerde sanayiin gelişmesinin zararına olduğunu söylemiştir.

sinin, Fas ile Kongo-Kinşasa'nın Avrupa etki alanından Amerikan etki alanına geçmesine yol açmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin ve Avrupa'nın kapitalist ülkelerinin etkileri dünya ölçeğinde karşılaştırılırlarsa sonuçları ayırmak daha da kolay olacaktır. Amerika Birleşik Devletleri'nin birçok eski Batı Avrupa sömürge ya da yarı-sömürgesinde güçlenmeyi başardığı kuşkusuzdur. Güney Vietnam, Lübnan, Tayland, Türkiye, Yunanistan ve Endonezya, Washington'un Paris, Londra ve Amsterdam'dan aldığı yerlerdir. Şimdi, Commonwealth'in 'beyaz dominyonları'nda benzer bir gelişim ortaya çıkmaktadır. Latin Amerika'daki durum açıktır. 1966 yılında Amerika Birleşik Devletleri 4.7 milyar dolar değerinde ihracat yapmıştır Latin Amerika ülkelerine; kapitalist Avrupa'nın ihracatı ise sadece 2.9 milyar dolardı. Oysa, 1938 yılında Latin Amerika'ya yapılan Amerikan ihracatı 350 milyon dolarken, kapitalist Avrupa'nın ihracatı yaklaşık 500 milyon dolardı.

Bu sürecin Amerikan ekonomisi için tamamen yararlı olmadığı açıktır. Kısmen, büyük askerî harcamalar (örneğin Vietnam savaşı) ve bu savaşın Amerikan toplumunda yarattığı gerginliğin artmasından uygun duruma getirilmiştir. Avrupa, özellikle İngiliz büyük sermayesinin egemen durumunun (örneğin, Arap ülkelerindeki Avrupa'nın petrol çıkarları ve Malaya'daki İngiltere'nin durumu) aşınmasına katkıda bulunarak ve parçalayarak bu yerini alma sürecinin güç dengesini Amerika lehine kaydırdığına kuşku yoktur. De Gaulle'ün, sömürge ihtilâlinin güçlerini ustalıkla kullanarak siyasal gücü yeniden Batı Avrupa'ya kazandırma girişiminin başarı şansı azdır. Önce, bu kullanmanın dayanması gereken güçlü ekonomik dayanaktan yoksundur; ikincisi, sömürge ve eski sömürgelerdeki radikalleşmiş ihtilâlci tutum tarafından zaten saf dışı bırakılmışlardır.

Japonya'nın üçüncü büyük dünya gücü olarak ortaya çıkması da bu sürece katkıda bulunmuştur. Bir yandan, Japonya'nın genç, ileri teknolojisine dayanan, dünya pazarlarına saldırısı, Avrupa ticaretini Amerikan pazarlarından daha çok tehdit et-

mektedir. En başarılı Japon ihraç ürünleri, gemi yapımı, transistorlu radyolar ve televizyon setleri, optik ve bilimsel aletler (örneğin, elektromikroskop) dir. Demir ve çelik sanayiinde de Japonya'nın asıl rakibi, Amerikan şirketleri değil, Avrupalılardır. Japon ihracatının bundan sonraki çıkışı otomobil sanayiinde olacaktır. Zaten, İngiltere'den üçüncü sırayı almıştır; belki 1960'lı yıllar sona ermeden ikinci sırayı da Batı Almanya'dan alacaktır. Bu ihracat saldırısı Avrupa motor sanayiini iki yönde tehdit etmektedir: Yurtiçi pazardaki paylarıyle Amerikan pazarındaki payları üzerinde...

Öte yandan, Amerikan korporasyonlarının Japon pazarında, Avrupa firmalarının benzerine sahip olmadıkları, çok güçlü bir durumları vardır. Şu sıralarda, Japonya, yabancı sermaye ithal koşullarını serbestleştirmeye başlamaktadır. Amerikalıların Japonya'ya çok miktarda sermaye sokma olanağını kaçırmayacağı açıktır. Önümüzdeki on yıl içinde, Japonya'ya Amerikan sermaye ihracatının artan bir oranda olacağını tahmin etmek belki de yanlış olmayacaktır.[5]

Japon büyük sermayesiyse, 1945'de elinden çıkardığı ya da İkinci Dünya Savaşı sıralarında göz koyduğu yerlerde Filipinler, Tayland, Güney Kore, Formoza, Malaysia, Endonezya ve hatta Avustralya'da barışçı ticarî yayılma ve 'kalkınma yardımı' yoluyle durumunu düzeltmede gittikçe daha çok başarı kazanmaktadır. Hatta Amerika Birleşik Devletleri'ni bu ülkelerden ticarî olarak geri çekilmeye giderek daha çok zorlamaktadır (bu alandaki Amerikan otomobili satışları Japon ihracatının akınından önce erimişti hemen hemen). Güney Kore, Tayland, Hong Kong, Singapur, Endonezya, Malaysia, Burma ve Seylan'daki Japon ihracatının toplamı Amerika'nın ihracatından çoktur. Formoza

[5] Japonya'ya sermaye ithalâtının serbestleştirildiği ilk yıl, Wall Street'in umduğu sonuçları yaratmamıştır. Japonlar dikkatli davranmışlardır. Ama bir 'büyük iş' Amerikan sızması lehine olmuştur: *Chrysler* ile *Mitsubishi Heavy Industries*'in otomobil bölümü arasındaki sözleşme.

ve Filipinler'de başa baş gitmektedirler, ama Japonya'nın payı Amerika'nın payından daha hızlı artmaktadır.

Amerika'nın ihracat gelirleri, Doğu Asya'da Japonya tarafından doğrudan tehdit edilirken, Japonya'nın yayılmasından, uzun dönemde Amerika kârlı çıkacak gibi görünmektedir; çünkü bu bölgedeki Japon firmaları alet ve ham madde için Amerika Birleşik Devletleri'ne bağımlıdırlar. Japon ihracatının artması, Amerika'nın Japonya'ya ihracatında bir artışa neden olacaktır. Böyle bir durum Avrupa Ekonomik Topluluğu için söz konusu değildir şimdilik.

Japonya'nın Okyanusya ve Asya'ya yaptığı ihracat 1958'de 1.138 milyar dolarken, 1967'de, 4.03 milyar dolara çıkmıştır. Aynı dönem içinde, Japonya'nın Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'ne ihracatı 1.36 milyar dolardan 3.9 milyar dolara yükselmiştir. Japonya'nın, 1967 yılında, Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkelerinden ithal ettiğinin beş katını Amerika Birleşik Devletleri'nden ithal etmiş olması, Japonya'nın Amerikan sermayesi için ne denli ayrıcalıklı bir pazar olduğunu gösterir (Fark 655 milyon dolara karşılık 3.2 milyar dolardır).

Ancak, Japon emperyalizmini, basit olarak, Amerikan emperyalizminin bir uydusu saymak yanlış olacaktır. 1950'lerin başındaki Avrupa-Amerika ilişkileri kendini Japon-Amerika ilişkilerinde yeniden göstermektedir. Japonlar, yabancı malları kopya ve taklit ettikleri bir süreden sonra, şimdi kendi teknolojik yeniliklerini geliştirmektedirler.[6]

Bilgisayar alanında, Japonya, İngiltere'nin yanı sıra, Amerika Birleşik Devletleri'nin arkasında yarışabilecek tek ülke olarak gözükmektedir. Giderek bağımsız araştırma ve şirketlerin dünya ölçeğinden ötürü, Japonya'nın yayılmasının zorlaması Japon

[6] Bu konuyla ilgili olarak *Far Eastern Economic Review*, no.32, 8 August 1968'de bazı ilginç ayrıntılar vardır. Japonlar laser, nükleer tıp, elektronik ve ileri otomobil çiziminde atılım yapmışlardır. Japonya'nın araştırma ve geliştirme harcamaları 1964'de 1 milyar dolarken, 1968'de 1.7 milyar dolar olmuştur ve 1970'de 3.5 milyar dolara ulaşacaktır belki.

kapitalizminin gerek Amerika Birleşik Devletleri'ne, gerek Batı Avrupa'ya meydan okumasını kolaylaştıracaktır.[7]

Amerika'nın Japonya ile ticaretinin Batı Avrupa'nın ticaretinden çok olması gibi, Batı Avrupa'nın Doğu Bloku ile ticareti de Amerika'nın ticaretinden çoktur. Amerikan hükümetinin Doğu Bloku ile ticarette, özellikle stratejik malzemelerin ticaretinde uyguladığı ayrılıkçılık ve Rus sanayiinin çağdaşlaşmasının Sovyet askerî gücünün artmasına yol açacağı korkusu, Amerikan burjuvazisini Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ile ticarette çok dikkatli olmaya itmiştir. Son birkaç yıl içinde Doğu'ya karşı güdülen Amerikan ticaret politikasının yumuşadığı doğrudur. Kredi koşullarının ve Yugoslavya ile ticaretin açılmasından sonra Amerikan mallarının Polonya ve Romanya'ya ihracatı kolaylaşmıştır. Gene de, Amerika'nın Doğu Bloku ülkeleriyle ticaretindeki genişleme, bu ülkelerle Batı Avrupa arasındaki ticaretin çok gerisinde kalmıştır. Aynı şey, Amerika Birleşik Devletleri için fiilen var olmayan Çin Halk Cumhuriyetiyle ticaret için de söz konusudur; Çin'e karşı uygulanan Sovyet ablukasının sağladığı olanakları istekle kullanmıştır kapitalist Avrupa ise.[8]

[7] *Yawata Steel* ile *Fuji Steel*'in birleşmesi, yılda 21 milyon ton üreten, Avrupa'daki rakiplerinin herhangi birinden ileri olan, dünyanın ikinci büyük çelik şirketini yaratmıştır. En büyük Japon bankasının mevduatı en büyük Alman bankasının mevduatından çoktur. Dünya devleri arasındaki üç kombina Japonya'dadır: *Shell* ile *Mitsubishi*, Nagoya yakınındaki Yokkaichi'de petrokimya kompleksi kurmuşlardır; *Péchiney* ile *Mitsui*, Kyushu'da bir alüminyum fabrikası kurmaktadırlar ve *Texas Instruments*, *Sony* ile birlikte entegre devreler yapmaktadır. Son zamanlarda, *Ford* ile *Nissan Motor* ve *Toyo Kogyo* arasında, % 50'si Ford'a, %50'si Japon korporasyonuna ait olmak üzere, otomatik dişli kutusu imal edecek ortak bir tesisin sözleşmesi sonuçlanmıştır.

[8] 1967 yılında, Çin Halk Cumhuriyeti ile kapitalist olmayan ülkeler arasındaki ticaretin gayrısafî değeri sadece 865 milyon dolarken, kapitalist ülkelerle yaptığı ticaretin değeri 3.2 milyar dolardı. Arslan payını 621 milyon dolarla Japonya alıyordu; Kanada 170 milyon dolar değerinde buğday ihraç etmiştir. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun ihracı 408 milyon dolar olup, yarısını Batı Almanya, yarısını Fransa yapıyordu.

Büyük Amerikan tröstleri, kendilerinin aleyhine olan bu gelişmeyi önlemeye çalıştılar. Washington aracılığıyle Doğu'ya stratejik malzeme ihracatını önlemek için Avrupalı müttefiklerine devamlı baskı yaptılar; aynı zamanda, Amerikan hükümetini, Amerikan ihracatına konan kısıtlamaları gevşetmesi için kandırmaya çalıştılar. Sonuç, şimdiye değin, alınamadı.

1958 ve 1967 yılları arasında Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan Doğu Bloku ülkelerine yapılan ihracat 624 milyon dolardan 2.1 milyar dolara çıktı. Aynı süre içinde, Amerika'nın ihracatı ise sadece 110 milyon dolardan 198 milyon dolara ulaştı. Nasıl Japonya Amerika için ayrıcalıklı bir pazarsa, Doğu Bloku da Batı Avrupa için ayrıcalıklı bir pazardır.[9] Bilgisayar satışları bunun çarpıcı bir göstergesidir. Sovyetler Birliği, son birkaç yıl içinde sanayiinde bir otomasyona yönelmiş, ekonomik planlamaya yöneylem araştırması ve doğrusal programlama gibi matematiksel yöntemleri sokmayı amaçlamıştır. Bundan ötürü, giderek artan sayıda bilgisayar kullanılmaktadır. Şimdiye değin, İngiliz elektronik sanayiinin egemen olduğu tek dünya pazarıdır.[10] Uzmanlar, Sovyetler Birliği'nin Batı'dan beş yıl geride bulunduğunu ve 10 milyar dolar değerinde, 12.000 bilgisayara gereksinmesi olduğunu kabul etmektedirler. Her ne kadar, bu pazarda Japon rekabeti bekleniyorsa da, daha kendini doyuramamıştır.[11]

1966 ortasından bu yana, Doğu Bloku, sadece Batı Avrupa için ayrıcalıklı bir pazar olmaktan çıkmıştır. Emperyalist Batı'dan Doğu'ya ılımlı sermaye ihracatını mümkün kılan bir aşamaya ulaşılmıştır. Sermaye yatırımı diye adlandırılabilecek faiz oranlarına sahip uzun süreli kredilerle sanayi kompleksleri kurulmaktadır. Bunların en önemlileri şunlardır: Togliattigrad (Sovyetler

[9] Batı Avrupa'nın (Altılar artı Yediler) Doğu Blokuna ihracatı, 1967 yılında 3.2 milyar dolara çıkmıştır. En büyük pay % 26 ile Batı Almanya'nın olup, % 16 ile İngiltere onu izlemektedir.

[10] *The Economist*, 24 December 1966 ve 19 August 1967.

[11] Sovyetler Birliği'nin bilgisayar devrimini kaçırıp kaçırmadığına ilişkin ilginç bir makale *Le Monde* (22/23 Octobre 1967)'da yayınlanmıştır.

Birliği)'da 875 milyon dolar değerinde dev bir otomobil fabrikasının Fiat tarafından yapımı; Romanya'da bir otomobil fabrikası yapımı; Sovyetler Birliği'nde, Pirelli şirketi tarafından altı sentetik kauçuk fabrikasının yapımı; ICI çok sayıda petrokimya kompleksi kurmaya isteklidir ve bir Hollanda şirketi Bulgaristan'da bir sera kompleksi yapımı. Şu anda, Doğu Blokunda Batı Almanya firmalarınca, bazıları lisansla, bazıları da kâr paylaşımı esasına göre kurulmuş 150 fabrika vardır. Amerikan şirketleri, bu yatırım projelerinin bazıları için ihaleler almaktadırlar; örneğin, Fiat Togliattigrad'dan, 20 milyon dolar değerinde almışlardır.

Anlatılanların hepsinden, dünya pazarının, Amerika ile Batı Avrupa emperyalizmleri arasındaki güç ilişkilerini temelden değiştirmediği sonucuna varmak mantıklı olacaktır. Amerika özel av alanları olarak Latin Amerika ile Güneydoğu Asya'ya yönelmiş ve sterlin alanındaki belli ülkelerin pazarlarındaki payını artırırken, Batı Avrupa'da Çin, Afrika, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ile ticarette avantajlı durumdadır. İki tarafın avantajları aşağı yukarı eşdir. Sonuç olarak, büyük tekeller ve emperyalist güçler arasındaki belirleyici rekabet Batı Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da olmaktadır.

Unutulan bir nokta, dünya pazarının en önemli kesiminin Amerika Birleşik Devletleri'nin kendi iç pazarı olduğudur. Amerika Birleşik Devletleri'ne yapılan ithalâtın değeri 1956'da 12.7 milyar dolarken, 1968'de 34.7 milyar dolar olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin ulusal geliriyle karşılaştırıldığında çok azdır bu miktar; toplam iç ticaretin de ancak % 10'u kadardır. Hızlı genişlemeye karşı duyarlı olmasının nedenidir bu.

Batı Avrupa'da sermayenin iç içe girmesi ve Japonya'da sermaye temerküzü devam ederse, Amerikan devlerinin üretim kapasitesiyle karşılaştırılabilir kapasitede sanayi devleri bu yerlerde ortaya çıkarlarsa, Amerikan yurtiçi pazarını başarıyle ele geçirebileceklerdir. Çünkü, eşit teknoloji ve verimlilikle oynayacakları bir kozları vardır; işçi ücretleri, Amerika Birleşik Devletleri'ndekinden iki ilâ dört kat daha düşüktür.

Şu sıralarda, Amerikan tröstleri hâlâ ölçek ekonomilerinden ve yüksek işçi ücretlerini verimlilik ile kapatmaya olanak tanıyan teknolojik üstünlüğün sağladığı avantajlardan yararlanmaktadırlar.[12] Ama bu ayrıcalıkar ortadan kalkar kalkmaz, tehdit hızla gerçeğe dönüşebilecektir. Amerikan demir ve çelik sanayiinin, 1950'lerde ve 1960'ların başlarında, çağdaşlaşmada uğradığı başarısızlık, Japon ve Avrupa çeliğini Amerika Birleşik Devletleri'nin iç pazarında rekabet eder duruma getirmiş, Amerika Birleşik Devletleri'nin ferro maddeleri ithalâtı önemli ölçüde artmış ve yurtiçi tüketimin hemen hemen % 20'si ithalâtla karşılanır olmuştur. Motor sanayiinde ithal edilen araçların değeri, ilk kez 1968'de 1 milyon markı aşmıştır. Bazı sanayi dallarında, örneğin, dikiş makinesi ve daktilolarda, 1960'dan bu yana Amerika'da satılanların % 50'den çoğu dışarıdan gelmektedir. Bu yabancı atılım, bu alanda İtalyanların, Almanların ve Japonların kurdukları teknolojik liderlikten ileri gelmiştir. Benzer bir olgu, Japonya ile İsveç'in Amerika Birleşik Devletleri'nden çok ileri oldukları gemi yapımında da vardır.[13]

Bu tehlikenin sanayiin bazı dallarında önem kazanması yoğun koruyucu karşı saldırıyı kışkırtmaya yetmiştir. Uluslararası Demir ve Çelik Enstitüsü'nün, Ekim 1968'de, Los Angeles'daki yıllık toplantısında, Japon ve Avrupalı demir ve çelik ihracatçılarına, Amerika Birleşik Devletleri'ne ihracatlarının tonajı üzerine

[12] Amerikan sanayii, 1962'den bu yana müzmin bir yeniden araçlanma ve donanma dönemine katlanmaktadır; bu, büyük bir ölçüde, 1962-68 patlamasının açıklamasıdır. Amerika'da, 1960 ve 1966 yılları arasında, makine ve alet üretimi iki kattan çok artarken, Batı Avrupa'da sadece %60, Japonya'da ise %70 artmıştır. Aynı zamanda, Amerika otomatik makine aletleri üretiminin (delikli kartla kontrol edilen) hızla artması ile daha ileri bir teknolojik liderlik elde etmiştir. Sanayinin bu kesimindeki Amerikan çıktısının toplam değeri 1966'da 247 milyon dolara ulaşmıştır. Batı Avrupa ile Japonya için aynı rakamlar, sırasıyle, 34.5 milyon ve 2.7 milyon dolardır.
[13] Seymour Melman, *Our Depleted Society*, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1965, ss. 48, 56-7, 60-1.

gönüllü kota koymaları için çok baskı yapılmıştır.[14] Nixon yönetimi bu eğilimi, özellikle dokuma sanayii Amerikan pazarını «istilâ etmekle» suçlanan Japonya'ya karşı güçlendirmiştir. Ama, uzun dönemde, Amerikan emperyalizmi kazanacağından daha çoğunu yitirecektir koruyuculuk nedeniyle (daha kesin olarak, Avrupa ve Japonya'nın misillemesiyle yitirecek olan sanayi dallarının Amerikan büyük girişimleri içindeki ağırlığı, ihthalâtın tehdit ettiği sanayi dallarından çoktur). Bu koruyuculuk, şimdi, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yabancı sermaye yatırımlarına yöneltilmiştir. Nixon yönetiminin, Alaska petrol yataklarını kullanacak olan *British Petroleum* ile *Standard Oil of Ohio*'nun birleşmesine karşı çıkması bunu göstermektedir.

Bir koruyuculuk dalgasının, dünya kapitalizminin şimdiki gidişini tamamen değiştirmesi kaydıyle, Avrupa sermayesinin iç içe girmesinin göreli başarısı, Amerika'daki sosyal dengeyi zayıflatmada ana etken olabilecektir. Avrupa ve Japon büyük girişimlerinin Amerikan pazarına saldırmaları klasik kapitalist tepkiye, gerçek ücretlerin yükselmesini durdurma girişimini ve gelirler politikası yüklemeyi, başka deyişle ücretleri ve sendikal hakları azaltmaya yönelecektir. Bu, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki beyaz emekçi sınıfın sisteme karşı tutumunu derinden değiştirebilir. Amerikan emekçilerinin gerçek ücretlerindeki yükselmenin enflasyon ve artan vergileme nedeniyle ansızın sona erişi zaten sendika militanlığında önemli bir artışa neden olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki grevlerin yol açtığı yıllık insan-saat kaybı 1960 ve 1965 yılları arasında ortalama 19 milyonken, 1966'da 25.5 milyona, 1967'de 42 milyona ve 1968'de 42.4 milyona çıkmıştır.

[14] *The Economist*, 2 November 1968; *The Far Eastern Economic Review*, 30 June 1968; *The Times*, 20 November 1968.

BÖLÜM SEKİZ

ULUSLARARASI PARA BUNALIMI

Fransız hükümeti, yıllardan beri, Amerikan ödemeler dengesindeki devamlı açığı, Amerika'nın dünya ekonomisi üzerindeki kontrolünü, ve hepsinden çok, Avrupa pazarlarındaki Amerikan korporasyonlarının gücünü, azaltmak için kullanmaya çalışmaktadır.[1]

Bu devamlı açık, bir ticaret açığının sonucu değildir; tersine, son altı yılda, 1968'de bir milyona düşmüşse de, yılda dört ilâ yedi milyar dolar arasında dalgalanan bir ticaret fazlası olmuştur her zaman. Ödemeler dengesi açığının gerçek nedenleri, ikincil

1 Amerika'nın sermaye ihracatı, ülkenin ödemeler dengesi açığının, başka deyişle Amerikan enflasyonunun nedeni midir ya da bunu etkilemekte midir? Sorunu, Gaulle'cü rejimin taraftarlarının yaptığı gibi, böyle ortaya koymak, çok uluslu korporasyonlar çağında uluslararası sermaye hareketini yöneten mekanizmayı yanlış anlamada kendi kendini mahkûm etmektir. Gerçi, Amerikan enflasyonu durursa ve ödemeler dengesi açığı ortadan kalkarsa, sermaye ihracı hızlanacaktır belki. İngiltere'nin Waterlo savaşından Sarajevo'daki tabanca atışına dek bir yüzyıl ödemeler dengesi fazla vermiştir; ancak bu, denizaşırısına dört milyar siterlin yatırmasını önlememiştir (Michael Barratt Brown, *After Imperialism*, Hillary House, New York, 1963, s. 75). Bu ödemeler dengesi fazlasının, Ingiliz sermayesinin bu yatırımları, bir enflasyon olmaksızın finanse etmesini sağladığı kesindir.

bir neden olarak özel sermaye ihracında ve daha da çok denizaşırı askerî harcamalar ile yabancı hükümetlere yapılan 'yardım'da aranmalıdır.[2]

Profesör Jacques Rueff'u izleyen Fransız ekonomi kuramcıları, Amerikan ödemeler dengesindeki devamlı açığın, Amerikan ekonomisindeki 'sürekli enflasyon'un bir ifadesinden başka bir şey olmadığına inanmaktadırlar. Onlara göre, uluslararası para sistemi altına bağlı kaldıkça, Amerika Birleşik Devletleri, kendi ülkesinde yarattığı fazla satın alma gücü sonucu, yabancı şirketleri satın almaya katlanabilirdi. Ayrıca, bu enflasyon dolarlarının ihracatı dünya ölçeğinde bir enflasyonu da şiddetlendirmekteydi. Gerek bu dolarlara dayanarak ek ulusal kâğıt para çıkartan, gerek bu dolarları kısa dönem faizi aldıkları New York'a geri gönderen, böylece hem bu ülkelerdeki, hem de Amerika'daki para ve kredi miktarını artıran merkez bankalarının dolar yedeklerini artırıyordu. Bu enflasyonist kısır döngü, yurtdışına kısa dönem için yatırılmış sermayenin ansızın geri çekilmesi riskiyle birlikte bizi, 1929-33 ekonomik bunalımına atmakla tehdit ediyor, bundan ötürü korunuyorlardı. Bundan etkilenen Rueff okulu ve Gaulle'cü rejim sadece bir çözüm yolu gördü: Amerikan ödemeler dengesini de Batı Avrupa'da elde ettiği bazı durumlardan vaz geçmeye zorlayacak olan altın esasına dönüş.[3]

Amerika Birleşik Devletleri'nin İkinci Dünya Savaşı sonundaki mutlak üstünlüğünü yitirmesinin yansımasını görmek için bakılacak alanın bu olduğu kuşkusuzdur. 1938 yılında, Amerika

[2] Amerikan sermayesinin, 1968'de yaklaşık beş milyar dolar olan net ihracatının, dışarıda yatırılan sermayenin faiz ve temettülerinin net ithalâtı ile dengeye geldiğini belirtmek gerekir. Bu miktar, aynı yıl içinde, 4.8 milyar dolar olmuştur. Amerikan Sermayesi, Birinci Dünya Savaşı öncesi parlak dönemindeki İngiliz büyük sermayesi gibi, dışarıya yatırdığı sermayenin faizi ile sermaye ihracatını finanse etme lüksüne sahiptir. Avrupa'ya sermaye ihracatı durursa, Amerikan Sermayesi, Avrupa'ya yatırdığından daha çok kâr alacaktır; sömürü yoğunlaşacaktır.

[3] Bkz. Jacques Rueff, *L'âge de l'inflation*, Editons Payot, Paris, 1963.

Birleşik Devletleri, dünya altın yedeklerinin % 60'ına sahipti. Bu, 1950'de % 50'ye düştü. Amerika Birleşik Devletleri'nde 22.8 milyar dolar, Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkelerinde 3 milyar, İngiltere'de ise 3.7 milyar dolarlık yedek vardı o yıl. 1958'de, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun yedekleri 11.9 milyar dolara yükselirken Amerikan yedekleri 20.6 milyar dolara düştü. 1967 yılında ise durum tamamen tersine döndü; Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun yedekleri 24.4 milyar doları bulurken, Amerika'nın yedekleri sadece 14.3 milyar dolardı. Eylül 1968'de Amerikan yedekleri biraz artarak 14.6 milyar dolar olurken, Fransızların kaybından ötürü, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun yedekleri de biraz azalarak 23.5 milyar dolara düştü. Buna, 1950 ve 1958 yılları arasındaki Amerika Birleşik Devletleri yedeklerinin sadece altından oluşurken, bugün sadece % 70'inin altın olduğu gerçeğini de eklemek gerekir. Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkelerindeki durum ise tersinedir. Altının payı 1958'de % 57 iken, 1968 sonunda % 75 olmuştur.[4] Aralık 1968'de, Avrupa'nın elindeki altın para değeri 15 milyar dolarken, Amerika Birleşik Devletleri'ninki 10.5 milyar dolardı.

[4] Bu, kısmen, Fransa'nın dolara karşı düzenli bir saldırısıdır. Mart 1967'de, *Banque de France*'ın gayrısafî yedeklerinin % 91.85'ini altın oluşturuyordu; bu oran Avrupa Ekonomik Topluluğu merkez bankalarında % 78.11 idi. 1958'de *Banque de France*'ın yedekleri içinde altının payı % 71. 43'e düştü. 1958 ve 1967 yılları arasında, *Bundesbank*'ın döviz yedekleri arasında altının payı % 46.04'den % 64'e; İtalyan merkez bankasında ise, % 50.77'den % 68'e çıktı, bundan ötürü, sorumluluğun tümü Fransa'nın politikasına yüklenemez. Ayrıca, Amerikan para yedeklerindeki bir azalmanın kaçınılmaz sonucu bir dolar devalüasyonunun artan riskiydi. Batı Avrupa merkez bankaları, toplam yedekleri içindeki altın oranını yükselterek bu riske karşı kendilerini savunmaya zorlandılar. Bir dolar devalüasyonunun artan tehlikesi altına karşı eğilimi artırdı. Nitekim, 1966 yılında çıkartılan altının (1.44 milyar dolar değerindeydi) hiç bir parçası merkez bankalarının kapılarının altından geçmedi, ilk kez olarak ve toplam altın yedekleri 95 milyon dolarlık bir azalma gösterdi. Dünya merkez bankalarının altın yedeklerindeki azalma 1967 ve 1968 yıllarında da devam etti. Rueff'un altın fiyatını artırma kampanyası da altına karşı özel hücumu özendirmiştir kuşkusuz.

Gaulle'cü hükümetin dolar enflasyonuna devamlı saldırıları ve uluslararası likidite yollarını genişleterek bu enflasyonun maliyetini kısmen desteklemeye karşı çıkması, İngiltere ile Amerika'nın daha geniş uluslararası ödeme yolları aradıkları Uluslararası Para Fonu'nda artan bir gerilim yaratmıştır. Uluslararası para yedeklerinin, yıllardır uluslararası ticaretten çok daha yavaş arttığı gerçektir. Altın esasına dönmeyi savunanlara göre, çok düşük tutulan altın fiyatının sonucu altın üretiminin yavaş artması bunalımın nedenidir.[5] İngilizler ve Amerikalılar, derdin, altına aşırı duyarlı bağımlılık ve uluslararası ödemeler için başka bir yöntem olmamasından ileri geldiğini söyleyerek cevap verirler. Tüm merkez bankalarının yedekleri, Uluslararası Para Fonu'nun yedekleriyle birlikte, 1965 yılında, dünya ithalâtının % 56'sına eşitti. Bu oran 1967'de % 33'e düştü. Özel durumundan ötürü Amerika Birleşik Devletleri hariç tutulursa, gene de % 41'den % 30'a bir düşüş vardır.[6]

[5] Kapitalist dünyada üretilen altının % 74'ünü sağlayan Güney Afrika Maden Odası Başkanı R.S.Cooke, 28 Haziran 1967'de, üretim maliyetlerinin artması, altın fiyatlarının ise artmaması nedeniyle Güney Afrika'daki altın madenlerinin üretiminin şimdiki miktarın 1/6'ine düşebileceğini söylemiştir.

[6] Bu rakamlar, merkez bankalarındaki altın stoklarının dünyanın yıllık ithalâtının değerinden çok olduğu 1938 yılı rakamları ve merkez bankalarının yedeklerinin dünya ithalâtının yarı değerinde bulunduğu 1928 yılı rakamları ile karşılaştırılmalıdırlar. Bugün uluslararası likidite arzı öyle bir azlıktadır ki, dünya döviz yedekleri dört aylık ithalâtı karşılayamamakta ve sadece altın ancak on yıllık ithalâtın değerini karşılamaktadır. Gaulle'cü hükümetin Kasım 1968'de sert bir biçimde hatırlattığı üzere, dünya ölçeğindeki likidite bunalımı, anî dengesizliklerin abartılmasında ve spekülatif hareketlerin etkisinin büyütülmesinde önemli bir etkendir. Fransa, bir yıldan kısa bir süre içinde, Ağustos 1969'da frankın devalüasyonunu kaçınılmaz kılan, yaklaşık 5 milyar dolar değerinde altın ve para yedeklerini yitirmiştir. Bu kayıplar, Amerika Birleşik Devletleri'nin elinde bulunan 10 milyar dolar değerindeki altın ile karşılaştırıldığında, doların, şimdi, ne denli yaralanabilir olduğu görülür.

Son zamanlarda, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun öteki üyelerince desteklenen Fransa, Amerikan (ve İngiliz) ödemeler dengesindeki devamlı açık iyileştirilmedikçe, uluslararası likidite için almaşıklar yaratmanın yeterli olmayacağını, bunun sadece doların ve poundun enflasyonunu devam ettireceğini ve özendirme riskini gerektireceğini ileri sürmüştür.

Altın esasına dönmeyi savunanlara, uluslararası ödeme araçlarının tehlikeli kıtlığı gösterildiğinde, genellikle altının %50 ya da %100 revalüe edilmesinin gelecek yıllar için sorunu çözümleyeceğini söylerler. Onlara, böyle bir revalüasyonun öncelikle, elinde Amerika Birleşik Devletleri'ndekinden daha çok altın bulunduran Batı Avrupa'nın (1968 sonunda 10-15 milyar dolar değerinde altın vardır elinde) yararlanacağını söylemek boştur; ayrıca, az gelişmiş ülkelerin likidite sorunu tamamen bir yana bırakılmaktadır.

Dünya Para Fonu'nda artan gerilim, açıkça parasal bir milliyetçiliğe dönüşü kışkırtan parasal anarşiye dönüş tehlikesini artırmıştır. Fransız sermayesinin iğnelemeleri ve zorla gizlenebilen saldırılarının kışkırttığı Amerikan büyük sermayesini sert bir missilleme tehdit eder. Dolar spekülasyonu devam eder ya da artarsa, Amerika Birleşik Devletleri bir dizi tedbire başvurabilir. Birincisi, doların altın karşılığını kaldırabilir -ki, Mart 1968'de yapılmıştır-; ikincisi, Amerika, Birleşik Devletleri'nden yapılan tüm altın yüklemelerine ambargo koyabilir (bu da 1968 ortasından sonra, emperyalist ülkelerin tüm önemli merkez bankaları doları altınla değiştirmeyi durdurduklarında gerçekleşmiştir) ve sonuncusu, elindeki stokların hepsini pazara akıtarak altını para olmaktan çıkarabilir. Amerikan Senatosu'nun Malî İşler Komitesi'nden Henry Houss'a göre bu, altının fiyatını bir ons 35 dolardan 6 dolara düşürür.[7] Bu, şim-

[7] *L'Echo de la Bourse* (Brussels),15 Novembre 1967. Dolar saf bir kâğıt paraya dönüşürse, para dışı altına karşı gerçek dünya talebini hesaplamak çok güçtür. Ticarî ve süs amaçlarıyla kullanılan altın talebinin yılda yarım

diki koşullarda, dış âlemi hızla bir dolar darlığına itecektir. Dünya kapitalizminin savaş sonrasının ilk yıllarında karşılaştığı zorlukların ana nedeni olan böyle bir darlık, Amerika Birleşik Devletleri'nin ödemeler dengesi açığı ile ortadan kalkmıştır. Bu misilleme tehditleri sonuçsuz kalmamıştır. Fransa dahil tüm emperyalist uluslar özel çekme haklarının ('kâğıt altın') yaratılmasını, dolar üzerindeki baskıyı hafifletmek için kabul etmişlerdir.

Amerikalılar, doların istikrarının, ellerindeki altın yedeklerine değil, Amerikan ekonomisinin dev üretim kapasitesine, iç ve dış pazara bir yıl içinde yöneltilen büyük mal hacmine dayandığına inanmaktadır. Böyle bir sava karşı tepki ve altın yüklemelerine konan tek yanlı bir Amerikan ambargosuna cevap, Amerikan mal ve sermayesinin Avrupa'ya ithalinin kontrolü olacaktır. Bu, kötü sonuçları, uluslararası ticaretin hızla azalması ve genel bir depresyon olacak olan yoğun bir Amerikan koruyuculuğuna dönüşü sağlayabilir sadece.

Altın esasına tam bir dönüş varsayımı sadece bu sonuçları güçlendirir. Kapitalist ekonomi, 1929 ve 1933 yılları arasın-

milyon dolar değerinde olduğu tahmin edilmektedir; yıllık altın üretiminin 1/3'üdür bu yaklaşık olarak. Amerika Birleşik Devletleri dışındaki dolar borç ve alacaklarının değeri yaklaşık 30 milyar dolardır ve yarısı ancak özel ellerdedir. Dünyada; özel kişilerin biriktirdikleri altının değeri 20 milyar dolar tahmin edilmektedir. Son yıllarda, 1965'den bu yana hızlanan bir eğilim sonucu, yılda 1 milyar dolar artmaktadır; merkez bankalarındaki altında görülen 3,2 milyar dolarlık azalma da bunu onamaktadır. Biriktirme, üç yıllık altın üretimini artı 3.2 milyar dolar değerindeki bu altını, yani toplam 7.5 milyar dolar değerinde altını emmiştir. Bunun önemli bir oranı, Amerika Birleşik Devletleri'nde özel altın satımı yasa dışı olduğundan, yurtdışındaki kendilerine bağımlı şirketler aracılığıyle Amerikan kapitalistleri taralından yeniden satın alınmıştır. Mart 1968'de, 'iki katlı' altın fiyatı uygulamasından sonra -biri mekez bankaları, öteki ise serbest piyasa içincarî altın üretiminin çoğu dünya para sisteminden uzak tutulmuştur. Sadece Ekim 1969'da, Amerikan para mercileri, Batı'nın merkez bankalarına Güney Afrika'nın altın satmaya yeniden başlamasını kabul etmişlerdir.

da, bir ödemeler dengesi açığı ile birleşen elverişsiz bir ekonomik durumun, altın esasına bağlı kalan hükümetleri, ekonomik kalkınmayı hızlandıracak bir parasal genişleme politikası izlemek yerine, fiyatları düşürmeye, kredi hacmini ve tüm talebi kısıtlamaya zorladığının trajik bir örneğini vermiştir. Sonuç acımasızdır; ılımlı bir resesyon yerine sert bir ekonomik bunalım ortaya çıkmıştır. Altının kendi kendini düzenleyen mekanizmasına dönmek isteyen Rueff okulunun üyeleri, aslında, tarihi geriye, Keynes öncesine götürmek istemektedirler.

Burası, 'altın esasına dönüş' savının tüm yanılgılarını ortaya koymanın yeri değildir. Sadece en çarpıcı çelişkilerden bazılarını belirtmek istedik.

Rueff ve onu destekleyenler, altın esasına dayalı bir ekonomide, altında herhangi bir kaybın efektif talepde bir düşüşe, onun da fiyatlarda, kendiliğinden ihracatı artıran, ödemeler dengesini düzelten ve istihdam düzeyini yükselten bir düşmeye yol açtığını ileri sürmektedirler. Unuttuklarının birincisi, yurtiçi pazarda talebin düşmesinin üretim kapasitesinin kullanım oranını da düşüreceğidir ki, bu da tekelci kapitalist koşullar altında fiyatlarda, ana ihraç mallarının fiyatları dahil, bir düşmeyi değil, yükselmeyi kışkırtacağıdır; büyük girişimler kârlılık düzeylerini korumada duyarlıdırlar, çünkü (Wilson'un 1966/67 deflasyonu bunun tipik bir örneğidir). İkincisi, fiyatın, ihraç edilebilirliğin tek ölçütü olmadığı gerçeğini bir yana bırakmaktadırlar; ihraç ürünlerine karşı talebin ve ihracatın niteliği ile çeşitliliğin dalgalandığını unutmaktadırlar. Üçüncüsü, dış talepteki dalgalanmaların da ihraç olasılıklarını etkilediğini dikkate almamaktadırlar. Birçok ülkede, aynı zamanda, istihdam düzeyi ve efektif talep düşerse, ne denli sert olursa olsun, hiç bir deflasyonist tedbir ihracatı hizlandırmaz. Altın esasının taraftarları, sadece parasal bunalımlar olurmuş, aşırı üretimden ileri gelen bunalımlar olmazmış gibi konuşmaktadırlar. Altın esasının Batı'da genel olmasına karşın, 1815 ve

1914 arasında çoğu sert olan birçok ekonomik bunalım olduğu gerçeği görmemezlikten gelinmektedir.[8]

Kimse, Amerika Birleşik Devletleri'nin yıllardır sürekli enflasyonun tipik bir aşamasından geçmekte olduğunu yadsımaz, ama dev Amerikan sanayi makinesinin, devletin, şerketlerin ve kişilerin[9] giderek artan borçları nedeniyle çıktısının sadece yeterli bir miktarını satabildiği de doğrudur. Malî ortodoksluğa dönecek herhangi bir girişim asgarî bir durgunluğa, belki de bir resesyonlar zincirine yol açacaktır. Bu resesyonlar, altın esasına dönülecek olursa, katı bir ekonomik düşüşe neden olacaklardır.[10] Amerikan büyük sermayesi, bugünkü koşullar altında, belli siyasal, sosyal ve askerî nedenlerden ötürü, böyle bir durumdan, her ne pahasına olursa olsun kaçınmak zorundadır. Sonuç olarak, altın esasına dönüş saf bir hayaldir.

Altının değeri, son çözümlemede, uluslararası likidite

[8] 1948 yılında basılan, Bertrand Nogaro'nun *La monnaie et les systèmes monétaires* (İngilizce çevirisi *A Short Treatise on Money and Monetary Problems*, Staples Press, London 1949) adlı kitabında altın esası doğmasının güçlü bir yalanlanması vardır. Ayrıca bkz. Robert Mossé, *Les problèmes monétaires internationaux*, Editions Payot, Paris, 1967.

[9] Amerika Birleşik Devletleri'ndeki net özel borçlanmalar 1945'de 140 milyar dolarken, 1963'de 753 milyar dolar olmuştu; 1945 yılında gayrısafî özel gelirin % 78'ini oluştururken, 1963'de % 143'ünü oluşturmaktadır (Harry Magdoff, 'Problems of United States Capitalism', *The Socialist Register*, Monthly Review, New York, 1965, s.68). 1966'da toplam 965 milyar dolara ulaşmış, gayrısafî özel borçlanma ise 1000 milyar doları aşmıştır.

[10] Eisenhower dönemindeki ortodoks bütçe girişimi üretim ve gelirlerin duraklamasına yol açtı. Birey başına tüketici harcamaları, sabit fiyatlarla 1955'de yılda 1723 dolarken, 1961'de 1847 dolar oldu; yılda % 1.2 oranında bir artıştır bu. 1957/58 ve 1960/61'de resesyonlar oldu; başka bir deyişle, iç devrevî dönem üç yıla indi. 1957/58 resesyonunun ilk dokuz ayında sınaî üretim % 13.1 azaldı (1929 dünya bunalımının ilk dokuz ayındaki azalma %15.9 idi). Amerika Birleşik Devletleri, ikinci bir 1929 felâketinden enflasyonist bir para politikası ve geniş kamu harcamaları, özellikle askerî har-

talebi' tarafından değil, onu üreten sosyal bakımdan gerekli emek miktarı tarafından belirlenen bir mal olduğunu yeniden belirlemek önemlidir.[11] Altın esasına genel bir dönüş, altının herhangi bir sabit 'fiyat'ını kendiliğinden belirleyemez. Altının değeridir malların fiyatını belirleyecek olan. Emek-saat ile ifade edilirse, altının değerinin, malların bugünkü ortalama değerleriyle karşılaştırıldığında, örneğin 1913, 1929 ya da 1938'dekinden daha yüksek olması tamamen mümkündür. Muhtemelen, altın madenciliğinin verimliliği, sanayiin öteki dallarındaki verimlilik kadar hızlı artmamıştır, ama bunların hepsinin anlamı, belli malların altın eş değerlerinin büyük ölçüde düştüğüdür (Kapitalizm için ne büyük bir felâket!). Altın esasına dönüş taraftarı olan Rueff gibi kuramcılar bile, paranın değerini yalnız altının değeri üzerine kurmayı istemezler. Kâğıt paranın bol miktarda basılması, başka türlü kapitalizmin zorlukla atlatabileceği altın değerindeki bu düşüşü yaldızlamaktadır. Rueff'un iki katına çıkartılmasına sevineceği 'altının fiyatı' deyimi, sistemin mahkûm ettiği sürekli enflasyonun hem saklanması, hem de ifadesidir.[12]

camalar sayesinde kurtuldu (bkz. *Economic Report of the President, together with the Annual Report of the Council of Economic Affairs*, U.S. Goverment Printing Office, Washington, January, 1962 ve Geoffrey Moore, 'Measuring Recession', *The Journal of the American Statistical Society*, June, 1958).

[11] Kendini Marksist sayan Victor Perle bunu unutmuş görünmektedir (bkz. 'La crise du système monétaire capitaliste', *La Nouvelle Revue Internationale*, nos. 10-11, 1968).

[12] Değerin parasal ifadesi fiyat, altın da fiyatın esası olduğundan 'altının fiyatı' ancak altın olarak ifade edilebilir, ve bundan ötürü, anlamsız bir deyimdir. 'Bir ons altın 35 dolardır' formülü altının fiyatını değil, kâğıt paranın, doların resmî değerini gösterir. 'Altının fiyatını iki katı yapmak', 1934'den bu yana satın alma gücü zaten yarıdan çok indirildikten sonra, kâğıt paranın resmî değerinin yarı yarıya azaltılması demektir gerçekte. Ancak, bu süreç, bir ons altının değeri ile yüz kilo buğdayın ya da bir ton çeliğin değerleri arasındaki son otuz yıllık ilişki hakkında bir şey anlatmamaktadır

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki, doların satın alma gücündeki devamlı düşüş ile kamu ve özel borçlanmanın yaygınlaşmasının, eninde sonunda, uluslararası para ve ticaret sistemini etkileyecek önemli bir ekonomik düzensizliğe yol açacağına kuşku yoktur. Modern kapitalizm, doların Amerika Birleşik Devletler'indeki ekonomik faaliyet düzeyini yüksekte tutma rolü ile uluslararası ödemelerde kullanılan temel araç olması arasındaki gizli ve nesnel çelişki ile çevrilidir. Ancak, gelecek iki-üç yıl içinde, onbeş yıl sonra olacak bir fırtınadan kaçınmak için, bir bunalımı hızlandırmak pek mantıklı bir iş olmayacağından, Amerikan yukarı burjuvazisi, bu çelişkiyi bunalım önleyici bir para politikasını, yani enflasyonu bırakarak çözümlemek için bir girişimde bulunmayacaktır. Amerikan ekonomisindeki aşırı bir bunalım, Avrupa'nın kapitalist ekonomisi üzerinde feci sonuçlar yaratacağından, Gaulle'cü çözüm de aynı ölçüde mantıksızdır. Bu, Amerikan ekonomisinin *mutlak* üstünlüğünü yitirmesinin *göreli* üstünlüğünü de yitirdiği biçiminde yorumlanmasının ne denli yanlış olacağının bir başka kanıtıdır. Amerikan ekonomisi uluslararası kapitalist sistemin çok önemli bir parçasıdır ve uzun bir süre olmaya da devam edecektir; onu sarsmak tüm sistemi sarsmak demektir. Saf bir şantaj olmadığı sürece, Gaulle'cü politika, Fransız yüksek burjuvazisinin belli kesimleri bindikleri dalın kesilmesini görmek istiyorlar demektir.[13]

Ödemeler dengesi açığını kapatması için Amerikan ekonomisine çok yüklenmenin yaratacağı sonuçları gösteren, Gaulle'cü savlar lehine olmayan bir örnek verdikti. Söylendiği üzere

bize; farklı dolar kurlarında altının 'çok' ya da 'az' değerlendirildiğini bize anlatacak tek ilişki emek-saattir.

[13] Mayıs 1968 olayları ve aynı yılın Kasım ayındaki mali bunalım, Fransa'nın kapitalist ekonomisinin aşırı duyarlılığını göstermiştir. Fransa, dört gün içinde, yedeklerinin 1/4'ini yitirdi ve frank ancak merkez bankalarının (özellikle Amerika Birleşik Devletleri merkez bankası) yoğun desteğiyle kurtarıldı. Bir yıl sonra, kaçınılmaz olarak devalüasyon yapıldı.

ödemeler dengesi açığının önemli bir nedeni büyük Amerikan tekellerinin sermaye ihracatıdır. Amerikan hükümeti, şimdilik, bu korporasyonlara, sermaye ihracatını kısıtlamalarını öğütlemektedir. Ancak, biriken sermayeyi kârlı bi biçimde kullanmaları için, bir bölümünü, Avrupa'ya yatırmaya zorlanmaktadırlar. Amerikan şirketleri için bu zorluğun en uygun çözümü, gereksinmelerini sağlayacak sermayeyi Avrupa'dan sağlamalarıdır. Başka deyişle, Avrupa bankaları, Avrupa firmalarının pazarlarının bir bölümünü ele geçirecek ya da, daha basit olarak, şirketleri satın almalarını kolaylaştıran sermayeyi Amerikan şirketlerine sağlamaktadırlar. Bunu, Amerikan taraftarı olduklarından değil, Amerikan büyük girişimleri kendilerine daha çok güven, yüksek faiz oranı ve daha çok kâr marjı sağladığından yapmaktadırlar Avrupa bankacıları.[14]

14 *Euro-dollar* (1965'de 10 milyar dolar ve 1968 yılı sonunda yaklaşık 25 milyar dolar) Doğu ve Batı Avrupa'daki merkez bankaları ile özel sanayiin ve kişilerin ellerinde bulunan ve bunlar tarafından özel Avrupa bankalarındaki hesaplara yatırılan dolarlara verilen addır. Bu bankalar, ya öteki merkez bankalarına ya da Amerikan banka ve şirketlerine kredi açarlar. Teknik olarak *Euro-dollar* sisteminin iki katlı bir özü vardır. *Euro-dollar*'ın getirisi, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bankalardaki dolar hesaplarının getirisinden yüksektir ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kredi kaynakları tüketildikten sonra da *Euro-dollar* borç alınabilir. Böylece, *Euro-dollar* sistemi, kredi yollarını genişleten, uluslararası kredi enflasyonuna ve uluslararası para sisteminin kararsızlığına hız veren bir uluslararası para piyasası yaratmıştır. Bu, Amerikan kapitalist sistemine, uzun dönem kârlar için yatırabileceği, kısa dönem için borç verilebilecek Avrupa sermayesinin belli bir bolluğunu yansıtır (bkz. Paul Einzig, *The Euro-dollar System*, St. Martin's, New York, 1967 ve *Thirty-Eight Annual Report of the Bank of International Settlements*, Basle, 1968). Merkezi Londra olan *Euro-dollar* piyasasının yaratılması, buradaki bankaların, sterlinin çöküşüne karşın, uluslararası finansör rolünü oynamalarına olanak vermektedir. Geçmişte, yarısından çoğu sterlin ile finanse edilen dünya ticaretinin bugün 1/3'inden azını finanse etmektedir sterlin. Ancak, *Euro-dollar* alıcı ve satıcıları arasında aracılık ederek Londra bankacıları, uluslararası para piyasasının merkezinde bir yeri ellerinde tutmaktadırlar. *Euro-dollar* sistemi, Amerikan

Uluslararası Para Fonu'nun 1966 yılı raporunda, Amerikan sermayesine bağımlı şirketlerin, 1962 ve 1966 yılları arasında Avrupa'da yatırdıkları paranın toplam değeri 22.5 milyar dolar tahmin edilmiştir. Bunun sadece, 1/4'i, 5.8 milyar doları doğrudan doğruya Amerika Birleşik Devletleri'nden gelmiştir. Rakamlar, doların 'aşınmış para' olarak girişimlerimizi satın almadaki rolünün nasıl abartıldığını göstermektedir. Rueff okulunun ana savı olan, Avrupa merkez bankalarının elindeki dolar ve poundların uluslararası enflasyonist etkisi de aynı biçimde abartılmıştır. Profesör Robert Mosse, 1958 ve 1965 yılları arasında New York ya da Londra'da yeniden yatırılmış olan bu paraların genel toplamının, Amerika Birleşik Devletleri'nde dolaşan toplam paranın çok düşük bir yüzdesi kadar, dört milyar dolardan az arttığını göstermiştir.[15] Bu denli küçük bir miktarın, dünya kapitalist ekonomisindeki yaygın evrensel enflasyonun nedeni olabileceğini ileri sürmek saçmadır.

1958 yılında yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayan ve 1958-62 arasında 1.2 milyar dolara ulaşan *Eurobond*, 1963'den itibaren giderek önem kazanmış, sadece 1963 ve 1964'deki toplam yıllık değeri 1.2 milyar dolar olmuştur. 'Faiz eşitleme vergisi', Amerikan sermayesine bağlı şirketleri *Eurobond* kullanmaya özendirmiştir. Amerikan korporasyonlarının büyük miktarda borçlanmaları 1965'de başlamıştır ve hâlâ artmaktadır; 1965'de 331 milyon, 1966'da 439 milyon, 1967' de 527 milyon dolar ve 1968'de 2 milyar dolardan çok; 1963 ve 1968 yılları arasında bu pazarda özel şirketlerin yatırdıkları tahvillerin değeri, yarıdan çok olup 5.35 milyar dolar değerindedir (aynı dönem içinde kamu kuruluşları da dört milyar dolar borçlanmışlardır). Günümüzde, *Eurobond* pazarı, Avrupa sermaye piyasasına giren sermayeden yaklaşık yarısını kendine çekmektedir.[16]

bankalarını da, denizaşırı yerlerde kendilerine bağlı şirketler kurmaya özendirmiştir. Bunların sayısı 1963'de 105, Haziran 1966'da ise 227 idi.

[15] R. Mossé, *op.cit.*, s. 147.

[16] *Eurobond* basımı 1969'da azalmıştır. 1968 yılında 3.3 milyar dolar olan

Bu dolaysız tahvil çıkarmaya, Avrupa'daki, Amerikan sermayesine bağlı şirketlerin aldıkları büyük banka kredileri de eklenmelidir. Bu kredilerin 1965'deki değeri 1 milyar dolar tahmin edilmektedir.[17] Aynı yıllık düzey 1966, 1967 ve 1968'de de korunmuştur. Bu, Amerikan korporasyonlarının, son dört yıl içinde, Avrupa sermaye piyasasından yaklaşık 7.5 milyar dolar çekmiş olmaları demektir. Bunun sonuçları üzerinde ayrıntılı olarak durmak gereksiz olacaktır. Avrupa sermaye piyasasının böylece kremasını almak daha yüksek uzun dönem faiz oranları ve sınaî kâr oranında bir düşüş eğilimini güçlendirmiştir kesinlikle. Ekonomik büyümedeki bu tehlikeli yavaşlama döneminde, dönem boyunca birçok Avrupa ulusundaki resesyonlarla ilgili sermaye darlığı ve Avrupa'daki üretken yatırımların azalması önem kazanmıştır. Amerikan merkez bankaları şebekesinin son birkaç yılda aldığı, ödemeler dengesi açığını azaltacak öteki tedbirler de Batı Avrupa'daki durumu benzer bir biçimde etkilememişlerdir.[18]

Uluslararası para sistemindeki, bir yanda İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri, öte yanda giderek tüm Avrupa Ekonomik Topluluğu tarafından desteklenen Fransa arasındaki çekişme tamamen akademik olmayıp, Avrupa kadar, uluslararası ekonomik konjonktürün evriminde, giderek daha çok yansı-

toplam 1969'un ilk sekiz ayında 1.7 milyar dolar olmuştur. Bu düşüşün nedeni, 1969'un ilk üç ayından sonra özel Amerikan korporasyonlarının tahvil ihraçlarındaki düşüştür özellikle. Aynı zamanda, Alman markı üzerinden çıkartılan tahviller, dolar üzerinden çıkartılanların yerini almışlardır; bu, genellikle beklenen markın revalüasyonunun açık bir belirtisidir.

17 *La Libre Belgique*, 19/20 Mars 1968.

18 *The Economist* (26 November 1966), merkez bankalarına bağlı kredi politikası ile şimdiki resesyon arasındaki ilişkinin ayrıntılarını incelemektedir. Bunalımlar kuramı, sermaye piyasasındaki genel bir darlığın para piyasasındaki artan likidite ile el ele gittiğini açıklar (yüksek faiz oranı gösterir bunu). Bu likidite, bir ölçüde, *Euro-dollar*'ın varlığının sonucudur [bkz. *L'Echo de la Bourse* (Brussels), 28 June 1967].

maktadır. Dünya ölçeğindeki sermaye darlığı ile birlikte uluslararası ödeme araçlarının kıtlığı, uluslararası ticaretin artış luzında birden bir çöküşe ve şimdiki patlamanın sonuna yol açabilir kolaylıkla. Bundan korkan uzmanların inançlarını Dünya Bankası'nın başkanı, 1968 yılı oturumunda dobra dobra doğralamıştır. Para sisteminin duyarlılığı ile çok uluslu şirketlerin ortaya çıkışı arasında yakın ilişki vardır. Ellerindeki sermaye miktarı, birçok ulusal para pazarındaki sermaye miktarı ile karşılaştırıldığında çoktur ve önemli miktarda sermayeyi, kısa sürede, bir ülkeden ötekine kaydırabilirler.[19]

En uzak görüşlü Avrupa kapitalistleri, çıkarlarının bu konuda Amerikan Sermayesi ile aynı doğrultuda olduğunu ve bu çıkarların, bir dünya parasının ('kâğıt altın') geliştirilmesi dahil uluslararası ödeme araçlarının yaygınlaştırılmasını gerektirdiğini kabul etmektedirler. Bu, sterlin ya da doların rolünden tamamen bağımsız olarak uluslararası likidite durumunu iyileştirecektir. Robert Triffin'in 'merkez bankalarının merkezbankası' kurulması önerisi de aynı etkiyi yaratacaktır. Özel işlemlerde ya da ulusal ekonomi içinde kullanılmayacak olan, uluslararası hesapların yerleştirilmesinde bir araç olarak kullanılacak 'merkez bankası belgesi'nin dolaşımını sağlayacaktır.[20]

Bu gibi önerilerin hepsi, üretimin ve uluslararası haberleşmenin nesnel sosyalleşmesinin, altından bağımsız bir dünya parasını gerektirecek düzeye ulaşmış olduğunun belirtisinden başka bir şey değildirler. Ancak, toplu güvenliği varsayan böyle bir 'dünya kâğıt parası' özel mülkiyete dayalı yani, her firmanın özel kâr aramasına dayanan rekabete, özel sermaye birikimi zorunluluğuna, ticarî devrelere ve düzensiz yatırımlara kaçı-

[19] Michael Barratt Brown, *Labour and Sterling*, The Institute of Workers' Control, Pamphlet Series, no. 3, Nottingham, 1968.
[20] Robert Triffin, *The World Money Maze*, Yale University Press, New Haven, 1966.

nılmaz olarak yönelten bir ekonomide nasıl yaşayabilir? Bu, sistemin çözümleyemediği çelişkidir.

Ayrıca, böyle bir dünya parası, 'dünya enflasyonu' sorununu çözümlemelidir bu enflasyonu.

Her durumda, 21. yüzyılda süreceğinden kimsenin emin olamayacağı bir sosyal sistemin, yakın eylemlerinin temel ölçütü olarak uzun dönemli planlar yapma ve düşünme lüksünü yüklenemeyeceği açıktır. Fransız Devrimi'nden önceki soylular gibi bu sistem de 'benden sonra tufan' demektedir.

BÖLÜM DOKUZ

ULUSLARÜSTÜ KURUMLARIN GELECEĞİ

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun uluslarüstü kurumlarının geleceği, İngiltere ve öteki EFTA ülkeleri olsunlar ya da olmasınlar, Avrupa'da sermayenin iç içe girmesinin ölçüsüne bağlıdır sonunda. Bu uluslarüstü mercilerin pekişmesi de, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kuruluşunda olduğu gibi, düz bir çizgi izlemezler; sermayenin iç içe girmesinden yana olan kapitalist gruplaşmalar ile buna karşı olanlar arasındaki kavgaya bağımlı olan diyalektik bir sürecin sonucudurlar.

Yukarda, ulusal hükümetlerin, bazen kendi kapitalistlerinin yakın çıkarları ile çakışsa bile, kendi yetki ve egemenliklerinin savunmasında nasıl toparlandıklarını göstermiştik. Egemenliklerinin önemli öğelerini uluslarüstü bir merciye teslim etmeyi, sadece ülkelerindeki egemen güçlerin zorlamasiyle kabul edeceklerdir.

Bunun yakından incelenmesi, hangi koşullar altında ve ne gibi durumlarda yeni bir Avrupa devletinin yaratılabileceğini gösterebilir. Hareket noktamız, burjuva devletinin temel rolünün büyük tekellerin kârlarını güvence altına almak olduğu gerçeği olmalıdır. Bundan ötürü, bu rolün yakından incelenmesine başlamalıyız.

Esasında genişleme eğilimi olan 'uzun dalga' egemen olduğu sürece, burjuva devletinin ekonomik işlevi, klasik biçimde, yeterli miktarda para, kredi sağlayarak ve kamu hizmetlerini finanse ederek genişlemeyi güvence altına almaktadır.[1] Bunun yanında, Batı Avrupa'da devlet, ulusal kapitalist ekonomilerin özel yapısal isteklerine göre, belli yatırım harcamalarını (millileştirilmiş sanayiler, özel şirketlerden devlet siparişleri, özel yatırımlar için devlet yardımı vb.) yüklenerek ekonomik büyüme sürecine daha dolaysız müdahale edebilir. 'Ekonomik programlama'nın kapsamlı tedbirleri, yani sanayiin başlıca kollarının ve ekonominin kesimlerinin yatırım, üretim ve satışlarının bir dereceye kadar koordinasyonu, genişlemeyi sadece kolaylaştırabilirler. Kâr garantisi veren özel ihracat yardımı programları da benzer bir rol oynarlar. Bunların etkilerini ulusal düzeyden uluslarüstü Avrupa düzeyine genişletmeye, bu etkenlerin bir karışımı yalnız başına yeterli olabilir.[2] Genişleyici bir dal-

[1] Rus iktisatçısı Kondratieff ('Die langen, Wellen der Konjonktur', *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, Tübingen, 1926) tarafından formüle edilen 'uzun dalga' kuramı Josef Schumpeter tarafından *Business Cycles*, McGraw-Hill, New York, 1939'da çok kullanılmıştır. Troçki de kullanmıştır. 'The Economics of Neo-Capitalism', *The Socialist Register*, 1964, ed. Ralph Miliband- John Saville, Monthly Review, New York, 1964, içinde kapitalist gelişmenin savaş-sonrası dönemine uygulamaya çalıştım onu. İkinci Dünya Savaşından sonra, ekonomik genişlemenin tarihsel nedenleri üzerine çeşitli görüşler için bkz. Professor Werner Hofmann, *Die Säkuläre Inflation*, Duncker und Humblot, Berlin, 1962; Franz Janossy: *Das Ende der Wirtschaftswunder*, Verlag Neue Kritik, Frankfurt, 1968; Michael Kidron: *Western Capitalism Since the War*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1968.

[2] Avrupalı uzmanların Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde ulusal gelir hesaplarını birleştirme yollarını hatırlayınız. (*Comptes Nationaux*, 1955-65-EEC Statistical Office, Brussels-Luxembourg). Jean Bénard ve Vincenzo Vitello, *Tendenze del Capitalisimo Europeo*, Istituto Gramsci, Rome, 1966 ile L. Batti ve F. Archibugi, *Tempi Moderni*, no. 26, Autumn 1966 yayınlanmış, ileri ekonomik planlama üzerine Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndaki ilk girişimlere ilişkin makaleler vardır.

gada büyük sermaye için bundan daha çoğunu yapmak mutlaka gerekli değildir; hâlâ bir ölüm-kalım sorunu değildir bu.

Burada, uzun genişleme döneminin hemen hemen sonuna geldiği inancını destekleyen kanıtları çözümlemeye gerek yoktur. Özellikle Franz Janossy'nin nitelikli işçilerin eğitiminde artan gecikmeler, Michael Kidron tarafından da silâhlanma harcamalarındaki karşılaşmalı azalma ya da en azından tam istihdamı korumak için silâhlanmanın azalan kapasitesi gibi bu konuda birkaç ilginç tez ileri sürülmüştür. Bu etkenler bir dereceye kadar önemli olabilir.[3] Ama neo-kapitalizmin içindeki genişlemeyi yavaşlatıcı etkenlere, artan aşırı kapasite sonucu yatırım oranındaki düşüş, ortalama kâr oranındaki düşüş, üretken potansiyel ile efektif talep arasındaki açığın kararlı genişleyen bir kredi enflasyonu ile uzun dönemde kapanamamasına göre ikincil derecede olmalıdırlar.

Ama, genişleme eğilimli bu 'uzun dalga' durgunluğa sürüklenen bir 'uzun dalga'ya dönüşür dönüşmez, yıllık büyüme hızları düşer düşmez ve genelleştirilmiş gerilemelerin habercileri olan kısmî gerilemeler Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkelerinde artınca, büyük sermaye, burjuva devletinden daha ağır isteklerde bulunacaktır. O zaman, karşı devrevî tedbirler ya da, daha kesin bir deyimle, fiyat yükseltici tedbirler tüm ötekilere egemen olacaktır. Bundan sonra, neo-keynescilik yeniden kazanacak; öncelik bir kez daha, ekonomiyi iteklemek için, artan efektif talebe ya da uygun vergi, maliye ve para politikaları ile artan büyüme hızlarına verilecektir. Bu tür politikalar iki temel etkene doğrudan doğruya bağımlıdırlar.

Birincisi, Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde sermayenin ekonomik bütünleşmesi ve iç içe girmesi belli bir aşamanın ötesine ulaştıktan sonra, bunalım önleyici politikaların *ulusal*

3 Kidron 1967'de Batı Avrupa'daki işsizlik üç yıldaki en yüksek noktasına ulaştığında, (1966/67 ve 1967/68 kışlarında üç milyon kişi işsizdi) 'İngiltere ve Fransa dışında Batı'daki işsizlik en düşük noktasındadır' derken büyük ölçüde abartıyordu.

ekonomi çerçevesi içinde uygulanma olanağı olmayacaktır. Çünkü büyük *Avrupa* şirketlerinin kârlarını sürdürmelerine, fazla işgücünü 'ölçülü' bir hacimde sınırlandırmaya devam ederlerken istihdam düzeyini düşürmemelerine ve çıktılarının büyük bölümünü satmalarına olanak tanıyacak satın alma gücü ulusal ekonomi çerçevesinde gerçekleştirilemeyecektir. Bu tür bir politika için, Avrupa Ekonomik Topluluğu olduğu gibi kalsa da, genişlese de, Avrupa ölçeğinde tedbirlere gerek vardır.

Günümüz kapitalizminde, tüm burjuva hükümetleri, bir resesyonla karşılaşır, bundan ötürü şiddetli bir ekonomik bunalımla tehdit edilir edilmez, koruyucu ya da gerilemeyi durdurucu tedbirlere başvurmak zorunda kalmaktadırlar. Ekonomik durum bozuldukça, ekonomide devlet ve hükümet müdahalesi daha çok önem kazanmaktadır. Ulusal siyasal yapılar değişmedikçe, her ulusal devlet ve her ulusal burjuvazi, doğal olarak, kendi ekonomisine öncelik vermeye yönelecektir. Bu tedbirler, genellikle ekonomik milliyetçilikten, her ulusal kapitalist sınıfın 'kutsal bencilliği'nden esinlendikleri için, gerilemeyi durdurucu tedbirlerin uluslararası ölçekte koordinasyonu çok güçtür. Bu milliyetçi politikalara, gerilemeyi durdurucu olumlu tedbirler alınmadan konan tümüyle olumsuz yasaklar, sadece ekonomik bunalım olasılığını artıracaklardır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun ekonomik 'programlamasının' ölçeğindeki kararlı genişleme de bu yönde eğilim göstermektedir. Kamu kesiminde gerçek ekonomik planlamanın pek az görüldüğü durmadan artan ulusal ekonomik programlama ile Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde sermayenin giderek daha çok iç içe girmesi arasında açık bir çelişki vardır.[4] Sonuçta, bu çelişki iki yönden birine götürecektir: ya ekonomik

[4] Avrupa ekonomik bütünleşmesinin bu yönü Ekim 1963 başlarında, Paris'de, bir uluslararası toplantıda Andre Gorz, Lelio Basso, Ernest Mandel. Pierre Naville ve Jean-Marie Vincent tarafından tartışılan konular arasındaydı (*L'intégration Européenne et le mouvement ouvrier*, Cahiers du Centre d'Etudes Socialistes, Paris, 1965).

milliyetçiliğe (ve bir bunalım döneminde koruyuculuğa) yavaş yavaş dönüş Avrupa bütünleşmesini tersine çevirecek ya da günümüz kapitalizmindeki ekonomik programlama eğilimi, sadece niceliksel değil, niteliksel, yapısal değişiklikler de oluşturacak biçimde ulusal düzeyden Avrupa düzeyine geçecektir.[5]

Avrupa Ekonomik Topluluğu kendini, yayılma tehlikesi gösteren ciddî bir ekonomik bunalımın pençesinde bulur bulmaz, 'Avrupa' şirketleri, 'Avrupa' çapında gerilemeyi durdurucu politikalar istemek zorunda kalacaklardır. Başka bir deyimle ulusal hükümetlerin, ekonomik politikanın kritik alanlarında karar verme hakkını yitirmeleri, bu güçlerini Avrupa Topluluğu'nun uluslarüstü mercilerine vermelerini istemeye yöneleceklerdir. *Fiat*'ın başkanı Gianni Agnelli, Şubat 1969'da, bir İtalyan parlamento komisyonuna şöyle demiştir: 'Otomobil sanayiine sistematik programlamayı getirmek istiyorsak, uluslarüstü düzeyde hareket etmemiz gerekir.'

Temel etkenlerden birincisi için bu kadar yeter. Öteki, gerilemeyi durdurucu ya da karşı-devrevî işlem yapmak için elde bulunan araçlar topluluğudur. Devletin, ekonomik alana etkin bir biçimde müdahale edebilmek için, vergi, malî ve parasal denetime gereksinmesi vardır. Aynı zamanda, artan Avrupa ekonomik bütünleşmesi, ortak bir vergileme ve bütçe sistemi ile ortak bir para sistemine yol açacak vergi, malî ve parasal işbirliği eğilimini gittikçe geliştirmektedir. Bu aşamaya bir kez ulaştıktan sonra, ulusal düzeyde ekonomik durumla etkin bir biçimde uğraşmak artık olanaksızdır; etkin olmak için tedbirler, uluslarüstü bir merci tarafından desteklenen Topluluk düzeyinde yürütülmelidir.

Ortak bir Avrupa Topluluğu parası ve ortak bir sermaye piyasası yaratma çabaları gerek kamu, gerek özel sayısız tanığın

[5] Günümüz kapitalizmini ekonomik programlamayı ele almaya zorlayan baskılar hakkındaki bir çalışma için bkz. Ernest Mandel, 'The Economics of Neo-Capitalism', *The Socialist Register* 1964, Monthly Review, New York, 1964 içinde.

doğrulayabileceği gibi birçok iz bırakmıştır. 1966 sonunda, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun bankacılar derneği, bir Avrupa malî piyasasının kurulmasını isteyen, zaten bu tür bir piyasanın kendiliğinden oluşmakta ve işlemekte olduğunu -örneğin, Kuzey Amerika firmalarına verilen yukarıda sözü edilmiş olan borçlar- ana hatları ile belirten bir memorandum vermiştir.[6] Bu arada bu piyasanın 'kendiliğinden' gelişmesinin büyük bankalarca yaratılan bir uluslararası grubun ortaya çıkışı ile yakından ilgili olduğu belirtilmelidir. Başka bir deyimle, sermayenin iç içe girmesinin belli bir aşamasına ve aynı zamanda bir sonraki aşamanın haberciliğine uymaktadır.

Bir grup Avrupa Ekonomik Topluluğu uzmanı, kurulmasındaki gereksinmeyi özellikle belirterek, bir Avrupa sermaye piyasasının koşulları üzerine başkanları Claudio Segre'nin adını verdikleri bir rapor hazırlamışlardır. Segre Raporu, bir Avrupa sermaye piyasasının, belli ulusal ekonomik politikalara aykırı olmıyacağını, yani her devletin kredileri düzenlemek için aldığı tedbirlerin sadece daha yakından koordine edilmesi gerektiğini özellikle belirterek ulusal hükümetler için hazırlanan hapları tatlılaştırmaya çalışmaktadır. Ama eğilim yeterince açıktır. İki yıl sonra, Avrupa Ekonomik Topluluğu komisyon başkan yardımcısı Raymond Barre bunu daha da açık olarak belirtmiştir: 'Sermayenin Ortak Pazar'ı, malların Ortak Pazarı'ndan geride kalmaktadır. Çünkü bu konuda Roma Anlaşması belirsizdir ve üye devletler, sermaye hareketinin ulusal hedeflerinin gerçekleştirilmesiyle uzlaşmayacağından korkmaktadırlar'.[7]

Kasım 1966 sonunda Strasbourg'daki Avrupa parlamentosu, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda ortak bir sermaye piyasası kurulması ve üye devletlerdeki vergi, maliye ve para politikalarının koordine edilmesine ilişkin bir tasarıyı onaylamış-

6 *L'Echo de la Bourse* (Brussels), 13 Decembre 1966.
7 *Le Monde*, 23 Novembre 1968.

tır. Ayrıca, Altılarda geçerli olacak paraları (1 ve 5 'Eurofrank') basarak bir Avrupa parası için ilk adımları atmıştır. Avrupa Ekonomik Topluluğu Komisyonu'nun eski üyesi Robert Marjolin, Fransız hükümetinin Strasbourg'da federalist hevesleri kışkırtmak için yaptığı baskı altında, Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde sermayenin tamamiyle serbest hareketinin -ki, parasal birliğin birinci koşuludur- üye devletleri kendi para politikalarını gerçekleştirmekten alıkoyacağını ileri sürmüştür. Hiç kimse buna karşı çıkamaz![8]

Bu konuda iki ayrı görüş belirtilebilir. De Gaulle ve Pompidou döneminin Fransız Maliye Bakanı, aynı zamanda Fransız büyük sermayesinin baş sözcüsü Valéry Giscard d'Estaing New York'da Fransız Ticaret Odasında yaptığı konuşmada ortak bir Avrupa parası gibi serbest, birleştirilmiş bir Avrupa sermaye piyasası olmasını ileri sürmüştür.[9] Louis Camu, Belçika'daki ikinci büyük bankanın, *Banque de Bruxelles*'in yönetim kurulu başkanı, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun ekonomik bütünleşmesi ile hâlâ para ve kredi politikasına egemen olan ulusal 'bencillik' arasındaki çelişki üzerinde durmuştur. Hisse senetleri çıkararak ya da aynı zamanda değişik yabancı

[8] Benzer bir çelişki, OECD'nin Avrupa sermaye piyasasının geliştirilmesi üzerine hazırladığı son raporlardan birinde bulunabilir. İlk elde, çeşitli Avrupa ülkeleri arasında 'ikincil sermaye piyasası' diye anılan sınırlı bir piyasa ile bir bağ kurmayı öngörmektedir. Bu, daha ileriye varan bir bütünleşmenin ulusal devletlerin malî egemenliklerini tehdit edeceğini açıkça kabul etmektedir. Ama, 'ikincil piyasa' ile böyle sınırlanan bütünleşme, amacı başlıca Avrupa girişim ve şirketlerinin finansmanı olan Avrupa sermaye piyasasının hedefini yenecektir. Avrupa ikrazları piyasası, bir bakıma, Avrupa sermayesinin sanki kendiliğinden olmuş gibi, Avrupa Ekonomik Topluluğu üye devletlerinin başkanlarına ve Komisyona bir sermaye piyasasını kabul ettirme girişimidir. Ama bu, bir 'toptan sermaye piyasası'dır, 'perakende sermaye piyasası' değil. Bireysel kapitalistler ve ulusal firmalar dışında kalmışlardır; büyük Amerikan şirketleri dışında, *Philips*'in büyüklüğündeki bazı çok uluslu Avrupa korporasyonları yararlanmaktadırlar sadece.

[9] *L'Echo de la Bourse* (Brussels), 11 Decembre 1966.

paralarla ya da cari hesaplarla ifade edilen borçları artırarak çelişkiye kendiliğinden bir çözüm getirmeye çalışanların, sonuçta Avrupa sermaye piyasasının kurulmasında insiyatifi ele almaları için kamu mercilerini zorlıyacaklarını ileri sürmüştür.[10]

Bu tanıklar yeterlidir. Bu yönde, büyük malî çevrelerden çıkan, büyük girişimlerce desteklenen, çok değişik gruplar tarafından siyasal alanda savunulan güçlü bir eğilim olduğu açıktır. Bundan başka, gerek daha etkin bir karşı-devrevî politika gereksinmesi, gerek ortak bir Avrupa parası bir yana bırakılsa bile, ortak bir sermaye piyasasının gerisinde yatanlar kapitalist Avrupa'nın ekonomik, hepsinin üstünde siyasal bütünleşmesini istemektedir.

Profesör Scitovsky, Avrupa Ekonomik Topluluğu kurulmadan önce yayınlanan bir çalışmada, Avrupa'da sermayenin serbest ve etkin hareket edebilmesi için gerekli koşullara değinmiştir. Bunlardan biri, 1968-69 parasal alarmların doğruladığı güvence altına alınmış ve istikrarlı bir döviz kurudur. (Fransız frankının devalüe edilmesi ve Alman markının değişim oranının iki hafta dalgalanmaya bırakılması, tüm üye ülkeler arasında sabit değişim oranları demek olan vergilere ve yardımlara dayanan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun ortak tarım politikasını yıkmıştır.)

Bunun yanında, uluslararası sermaye temerküzünün istenmeyen sosyal sonuçlarına, uzun dönemde, komşu ülkelerin sermayeleri artarken, kendi sermayeleri azalan ülkelerin burjuvazisi katlanamaz sadece. Bundan ötürü, ortak sermaye piyasasının içinde, etkin bir uluslarüstü hükümet olmadan gerçekleştirilemeyecek olan, 'sosyal maliyetleri' Topluluk içinde yayma gereksinmesi vardır. Avrupa neo-kapitalizminin bugünkü durumunda, ortak bir sermaye piyasası ve Avrupa para-

[10] *L'Echo de la Bourse* (Brussels), 29 Juin 1966. Aynı bankacı ilginç bir makale yazmıştır. 'Le marché des Euro-Emissions et les circonstances de son développement', AGEFI'nin eki 17 Novembre 1968 içinde.

sı, Avrupa istihdam politikası kadar, Avrapu düzeyinde bir gerilemeyi durdurucu politikayı ve bayındırlık işlerini de gerektirmektedir.[11] Aynı zamanda böyle bir istihdam politikasını özendirecek bir Avrupa Yatırım Korporasyonu, yani kapitalist ekonominin Avrupa düzeyinde rasyonalizasyonun maliyetlerinin uluslararası sosyalizasyonu ve Avrupa teknolojisi için şimdiden bir talep vardır.[12] *IRC*'nın idarî/işler müdürü Charles Villiers,18 Eylül 1969'da Batı Berlin'de, Batı Alman Sanayi Sergisi'nin açılış konuşmasında, dünya çapında rekabete dayanabilecek büyüklükte İngiliz-Avrupa sanayi tesislerinin kurulması isteminde bulunmuştur. *GEC*'den Grierson ve Brooke orta büyüklükteki Avrupa şirketlerine dünya pazarlarında rekabet için malî yardımda bulunmak üzere *Scientific Enterprises Associates* adlı bir şirket kurmuşlardır. İngiliz *GEC* tröstünün yanı sıra, İtalyan *Agnelli* grubunun Batı Alman *Bosch* grubunun, Belçika *Société Générale*'in, Fransız *CETIG* grubunun ve İngiliz *Warburg* ve *Rothschild* bankerlerinin bu şirkette hisseleri vardır.[13]

Bu çözümlemenin sonucu çok açıktır; Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun göstereceği varlık Avrupa genel bir resesyon geçireceği zaman gelecektir. Bu, Ortak Pazar hakkındaki belirleyici sınav olacaktır. Ya uluslararası büyük sermaye, vergi, maliye ve para alanlarında önemli ödünler vermeye ulusal hükümetleri zorlayacak baskıyı yapabilecektir;[14] bu durumda Ortak Pa-

[11] Tibor Scitovsky, *Economic Theory and Western European Integration*, Stanford University Press, Stanford, California, 1958, ss. 42, 47, 51, 79, 95 ve sonrası.

[12] Henri Neumann, 'A propos du projet de création d'une Société Européenne d'Investissement', *La Banque dans le Monde* (*L'Echo de la Bours*'a ek), Juin 1968 içinde.

[13] *The Times*, 18 September 1969, ve *L'Echo de la Bourse*, 26 Mars 1969.

[14] Profesör André Piettre benzer bir tutum almaktadır: 'Ortak bir Avrupa parası' olmadan 'hiç bir Avrupa ekonomik birliği' (*Le Monde*, 23 Novembre 1967). İki Alman yazarı, Beate Kohler ve Gert Schlaeger, aynı konuda bir

zar'da karşı-devrevî ve gerilemeyi durdurucu bir politika (uluslarüstü merci tarafından alınan tedbirler) uygulamak için iyi bir fırsat çıkacaktır. Bu, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kesinlikle pekiştirildiğinin kanıtı olacak; özel ve kamu sermayelerinin uluslararası olma niteliğinin değişmeyeceğini gösterecektir.[15] Bu tür bir Topluluğun, ulusal devletler Avrupasına dönme eğilimi, Alman Reich'nın, 1871'den sonra müstakil eyaletlere dönme olasılığı kadar azdır. Öteki olasılık ise, bir ulusal vergi, maliye ve para politikasını savunmada direnen kapitalist çevrelerin üstün gelerek, Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde koordine bir gerilemeyi durdurucu politikanın mümkün olmamasıdır. Her hükümet şiddetli bir resesyon ile karşı karşıya geldikçe, her biri ayrı ayrı, kendi gerilemeyi durdurucu politikalarını harekete geçireceklerdir: bu da topluca koruyuculuğa dönüştürür. O zaman Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun pekiştirilmesi söz konusu olmıyacak; tüm Ortak Pazar parçalanacaktır. En zayıf Avrupa şirketleri ulusal 'bencillik' kurbanı olacaklar; yeni bir ekonomik sistemin, bir Avrupa kapitalizminin tohumları olarak değil, bugün Amerikan şirketlerinin oynadığına benzer bir rolle, ulusal bir ekonomik sistem içindeki yabancı öğeler olarak, sadece en güçlüler yaşayacaktır. Amerikan şirketlerinin yanı sıra ya da onlarla birlikte, kuşkusuz uzun, acı ve sıkıntılı bir rekabetten sonra, sonunda, 'ulusal' firmaları yok edeceklerdir.

Kapitalist ekonomide var olan eğilimlerin ve Avrupa ile

kitap yayınlamışlardır: *Ein Markt und eine Währung*, Europa-Union Verlag, Cologne, 1968.

[15] Bunalımları önlemeğe yönelen bir gerilemeyi durdurucu politikanın başarısı ancak geçici olabilir. Kapitalizm, uzun dönemde, resesyonların kötüleşmesini önleyemediği gibi, gerçekte ekonomik dalgalanmaları da önleyemez. Şiddetli bir ekonomik bunalım tehlikesini ılımlı bir resesyona çevirmek ancak bir enflasyon karşılığında mümkün olabilir. Başlıca dövizlerin satınalma gücün ündevamlı olarak düşmesi dünya kapitalist sistemini, temellerine kadar sarsmakla tehdit etmektedir.

Amerika arasındaki rekabetin bazı somut gerçeklerle de desteklenen genel bir kuramsal çözümlemesinin sonuçları bunlardır. Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye birkaç devlet şimdiden resesyon geçirmişlerdir. Sermayenin ve devletin tepkileri aşağı yukarı ana çizgileri ile belirtilebilir. Yukarıda sözü edilen iki almaşığa kabaca uymaktadır bu tepkiler. Ne olursa olsun, sermayenin iç içe girmesi ve egemenliğin uluslarüstü mercilere aktarımı daha ileriye gitmediği sürece, Avrupa'nın ekonomik bütünleşmesinden geri dönülemeyeceği savının çok az bir geçerliliği olduğunu doğrulamaktadırlar.

Fransız buzdolabı sanayii Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasından ötürü çok sarsılmıştır. 1958 ile 1966 yılları arasında toplam imalatçı sayısı 45'den üçü yabancı olmak üzere altıya düşmüştür. Metreküp başına kapasite fiyatı yarıya düşmüş; bu üzücü sürece kısmî bir resesyon eşlik etmiştir. 1961'de Fransızlar 978 000, 1968'de 834 000 ve 1963'de 953 000 buzdolabı imal etmişlerdir. 1.06 milyonluk üretim ile ancak 1964 yılında, 1961 toplamını geçmişlerdir. Fransız sanayii duraklar ya da gerilerken İtalyan sanayii ileri atılmıştır. İtalyanlar 1957'de 366 000, 1960'da 977 000, 1963'de 1.53 milyon, İtalyan resesyonunun başladığı 1964'de 2.18 milyon ve 1967'de 3 milyon adet buzdolabı imal etmişlerdir. 1965'de Fransa'da satılan buzdolaplarının % 55'inden çoğu yabancı, üçte ikisi ise İtalyan idi. 1967'nin ilk dokuz ayında Fransa'da satılan buzdolaplarının %80'i ithal edilmiş, bunların % 75'i İtalya'dan getirtilmiştir.[16] Fransız sanayii ve hükümet çevrelerinin bu istilaya karşı tepkileri iki yanlı olmuştur; sınaî birleşme, ayrıca koruyuculuğa dönüş.

1962'de Fransızlar, Roma Anlaşmasının ruhuna aykırı olarak, Fransa'ya getirilen buzdolaplarına, yüksek bir gümrük

[16] 1967'nin ilk yarısına dek, dört İtalyan buzdolabı imalâtçısı *Zanussi, Ignis, Indesit* ve *Zoppas* da İngiliz pazarının % 25'ini ele geçirmiştir. Şimdi, Kanada'da, Amerika Birleşik Devletleri pazarını işgal edebilecekleri bir basamak ele geçirmeğe çalışmaktadırlar.

vergisi etkisi yapan 'tazminat hakları'nı başlatmışlardır. Avrupa Ekonomik Topluluğu mercileri, süre ve kapsamını sınırlamakla birlikte, bu tedbirleri kabul etmişlerdir. 24 Ekim 1965'-de, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun saptadığı süre bitmek üzereyken, Fransız hükümeti, Fransız piyasasında satılan buzdolaplarının uymak zorunda olduğu kalite standartları koymaya karar vermiştir. Bu, İtalyan ve Alman imalâtçılarına karşı, Fransız buzdolabı imalâtçıları için yarı kapalı bir korumaydı. Birleşmelere karşın, üretim ve satış için ürünleri hâlâ % 15-20 pahalıya mal oluyordu. Çünkü, yabancı imalatçılar, biri dışında, ortalama büyüklüğü Fransızların iki katı olan kitle üretimi modelleriydi.

İtalyanların 1967'deki olağanüstü başarısı, Fransız hükümetini üçüncü kez sanayiini korumaya çalışmaya zorladı. Fransa'ya yapılan elektrikli ev araçları ithalâtını kontrol etmek için 6 Aralık 1967'de, Avrupa Ekonomik Topluluğu Komisyonu'na resmen baş vurdu ve Haziran 1968'de, Mayıs olaylarını izleyen kritik durumdan ötürü Komisyon'un kararlarını beklemeden kendileri tedbir aldılar.

Bu durum bir istisna değildir. Hollanda, İtalya'dan yapılan ithalât tarafından tehdit edilen kamgarn yün ipliği sanayii için özel koruma isteminde bulundu, Belçikalı sanayiciler, İtalyan havagazı fırınlarına karşı kendilerini koruyacak tedbirler aramışlar; ayrıca İtalyan çorapları, yünlüleri ve mermerleri karşısında haksız rekabete uğradıklarından yakınmışlardır. 1964 yılında, yerli yapımların satışlarının düşmesinin nedeninin yabancı otomobiller olduğuna inanıldığında, İtalyan motor sanayii yabancı otomobil ithalâtını kontrol etmek için tedbir alınmasını istemiştir.[17]

Fiat, *Citroen* işine Gaulle'cü rejimin karşı çıkmada kör bir milliyetçiliğe tutulduğu sırada, Batı Alman hükümetinin de,

[17] Koruyuculuğa dönme tehdidi Ortak Pazar alanı ile sınırlanmamıştır; Fransa, Alman teşviki ile, 1968'de ithal ettiği Japon fotoğrafçılık gereçlerinin miktarını indirmiştir. (*Le Monde*, 28/29 Avril 1968).

güçlü bir 'Avrupa' petrol tröstü kurabilecek *Compagnie Française des Petroles* ile *Gelsenkirschner Bergwerk A. G.* arasındaki birleşmeye karşı çıktığını hatırlamak gerekir. *Alsthom* grubunun başkanı Georges Glasser kısa bir süre önce Atlantik'in bu yanında Avrupa devletlerinin kurulması yerine büyük ulusal korporasyonların görünmesinden duyduğu huzursuzluğu belirtmiştir. Bu eğilim devam ederse Fransız sanayiinin açıkça karşı çıkmaya zorlanacağını söylemiştir.[18]

Bir tek sanayi kolunu ya da bir tek devleti etkileyen kısmî bir resesyon sırasında bu tür koruyucu tedbirleri almak mümkün olabiliyorsa, bir genel resesyon sırasında, koruyucu yasaların kabul edilmesi için, hükümetlere ne gibi baskılar yapılacağı kolayca tahmin edilebilir. Sadece sermayenin uluslararası iç içe girmesinin, ilgili kapitalist grupları, bu baskıya karşı çıkabilecek aşamaya getirdiği durumlarda, Ortak Pazar'ın genel bir resesyonun kesin sınavını verebileceği sonucunu çıkarmak mümkündür. Bir Sovyet yazarının Profesör Kirsanov'un, bir Avrupa burjuva devletinin kuruluşunun mutlak olarak sermayenin başarılı uluslararasılaştırılmasına dayandığını belirtecek yerde, bu yeni üst-yapıyı oluşturacak sosyal alt-yapıda hangi değişimlerin etkilenmesi gerektiğini bile incelemeden siyasal etkenlerin mutlak önceliği üzerinde durması şaşırtıcıdır.[19] 'Uzun yıllar uluslararası tekeller olmuştur' demektedir güvenle, 'bunlar-gelip geçmektedir.' Ama, birçok Avrupa ülkesinin ekonomisinde kesin bir güç olan, dağılmaları bu ülkelerdeki kapitalist ekonomisinin çözülmesine yol açacak 'uluslararası tekeller' kesinlikle yeni bir olgu yaratmaktadırlar. Bir 'Avrupa kapitalist federasyonu' ancak bu yeni olgudan ötürü oluşabilir kesinlikle.

[18] *Le Monde*, 17 Octobre 1968. Ocak 1968 başında, iki büyük Avrupa korporasyonu, *Mannesmann* ve *Jeumont-Schneider*, en büyük Hollanda makine mühendislik şirketinin hisselerini almak istediğinden, Hollanda büyük bir endişeye kapılmıştır.

[19] A. W. Kirsanov, *Die USA und Westeuropa*, Akademie Verlag, East Berin, 1968, ss. 156-7.

BÖLÜM ON

İŞÇİ SINIFI VE EMPERYALİSTLERARASI REKABET

Milliyetçilik ve enternasyonalizme karşı, burjuva toplumunun iki önemli sınıfının davranışlarında, son yıllarda şaşırtıcı değişiklikler olmuştur. Başlangıçta milliyetçilik, gerek ilerici, gerek tutucu görünümü ile tamamıyle bir burjuva ideolojisi idi. Burjuva toplumu, kapitalist sanayinin başarısı ve Avrupa uluslarının doğuşu, tamamen eş zamanda oluşmamış olsa bile, birbirleri ile çok yakın ilişkisi olan olaylardır. Tersine, genç proleterya, Marx ve Engels'in *Komünist Manifesto*'da 'işçilerin ülkesi olmadığını' açıklamalarından çok önce enternasyonalizm ile birlikte doğmuştu.

Bazı işçi kuruluşlarının burjuva devleti ile bütünleşmelerinin nedenleri burada incelenemez; ama, bu bütünleşmenin ideolojik açıklamalarından biri, bunların enternasyonalizmden giderek uzaklaşmalarıdır. Bugün, yalnız sosyal demokrat değil, komünist hatta Mao'cu kuruluşların da, mücadelenin doruğuna ulaşan ve tarihsel ilericilik rolünü bir ya da iki yüz yıl önce tamamlayan Batı Avrupa'daki ileri sanayi ülkelerinde 'ulusal bağımsızlık' bayrağını dalgalandırma düşüncesinde olduklarını da hatırlamakta yarar vardır.

Bu öznel ve ideolojik etkenleri bir yana bırakırsak, büyük sermayenin, ulusal engelleri topluca aşmasının işçi sınıfından daha kolay olacağı yadsınamaz. Yönetimin, Avrupa ekonomik bütünleşmesinin çok geniş isteklerine kendini daha çabuk uydurmağa hazır olması, işçi hareketinden daha çok ve daha etken uluslararası organlar kurması bir rastlantı değildir.

Bu, doğal olarak, büyük ölçüde konjonktürel etkenlerle açıklanmakta, işçi sınıfının nesnel durumundan doğan bir sonuç olmamaktadır. Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye ülkelerdeki emekçilerin siyasal görüşleri bölünmekte, bu bölünmeler sendikal hareketde sık sık ayrılmalara dönüşmektedir. Dinî ya da felsefî farklılıklar, ya da tutucu, liberal milliyetçi, kozmopolit, Yahudi ve Hıristiyan yöneticilerin bulunması, işverenlerin, kendilerini temsil edecek bir tek Avrupa kurumunu gerçekleştirmelerini engellemezken, emekçilerin sosyal demokratlar, komünistler, katolikler ve protestanlar olarak parçalanmalarının, şimdiye dek Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde birleşmiş bir sendikal hareketin kurulmasında giderilemeyen bir engel olduğu kanıtlanmıştır.[1]

Tamamiyle konjonktürel olan bu sorunlardan başka, emekçilerin enternasyonalizmi uygulamalarını daha da güçleştiren nesnel nedenleri de göz önüne almamız gerekir. Kitleler enternasyonalizme içgüdü ya da kuramı öğrenmekle ulaşamazlar. Bunu ancak uygulama ve eylemle elde edebilirler. Yalnız yüksek burjuvazinin sosyal durumu, yabancı diller öğrenmelerine, dış ülkelere seyahat etmelerine, yabancı meslekdaşları ile ilişkilerini

1 Bunu kendi içinde daha da çelişkiye-düşüren, İtalyan ya da Fransız komünist partilerince yürütülen sendikalarla Avrupa işbirliğine şiddetle karşı koyan sendika hareketinin Fransız *Force Ouvrière* ya da İtalyan *UIL* gibi kolları, eylemde birlik ilkesini tümüyle benimsemeye hazırdırlar ve ulusal düzeyde her zaman bu sendikalarla birlikte uygulamaktadırlar. Başka bir deyimle, bu 'inanmış Avrupalılar' yurt içinde konünistlerce yönetilen sendikalarla el ele çalışmaya hazırdırlar; ama, Avrupa düzeyinde bunu yapmayı kesinlikle reddetmektedirler.

sürdürmelerine olanak sağlar.[2] İşçi sınıfının çok sayıda yabancı yoldaşları ile karşılaşması için tek olanak savaş boyunca ve sonrasındaki karışıklık sırasında, tam anlamı ile mükemmel olmıyan bir uluslararası işbirliği, nüfus mübadelesi sonucu ortaya çıkmıştır. Hatta yabancı işçilerin son on yılda birçok Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkesine göçünün beklenen olumlu yönleri de nesnel etkenlerce tarafsızlaştırılmıştır. İstihdam güvensizliği, özellikle bir ekonomik resesyon tehdidi varken, yabancı işçiyi sık sık bir rakip gibi göstermiştir. İşçinin daha düşük olan yaşama düzeyi, burjuvazi ile karşılaştırıldığında eğitiminin yetersizliği ufkunu, düşüncelerini ve duygularını daraltmıştır. Sık sık kendine güvenini yitirmekte, bundan ötürü, bilmediği ya da garip bulduğu her şeye içgüdüsüyle düşmanlık duymaktadır.[3] Güçlü proleterya kuruluşları, bilinç düzeyini yükseltmek için çalışacakları, bu eğilimlere saldıracakları zaman, enternasyonalizm bir bütün halinde kitleler tarafından benimsenebilir ve benimsenecektir. Ama, son otuz yıl içinde, kesinlikle bu tür bir çaba görülmemiştir Batı Avrupa'da. İkinci Dünya Savaşından sonra Batı Avrupa kapitalizminin genişlemesi, bu kuruluşların, İngiltere'de (1945 işçi zaferi) olduğu gibi lehteki koşulları ya da İtalya, Fransa, Belçika ve Yunanistan gibi ülkelerdeki kapitalist sistemin yıkılması için ihtilâlci atılımları kullanmayı reddetmeleriyle mümkün olmuştur.

[2] Durum, son yıllarda, genç işçilerin kitle halindeki dış turizminden ötürü büyük ölçüde değişmiştir. Bu sürecin ilk olumlu sonuçları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bugün Avrupa'da, özellikle gençler arasında, yabancı davranış biçimlerine ve geleneklerine karşı daha az bir ön yargı vardır. Öğrenci ayaklanmasının bir meyvesi olan canlı bir enternasyonalizm rönesansı da doğmuştur. Fransa'da ihtilâlci Mayıs olayları uluslararası bilincin önemli bir atılımına tanık olmuştur.

[3] Yalnız anti-semitizm değil. Fransa'daki Araplara ve Afrikalılara, İsviçre'deki İtalyan göçmen işçilere ve İngiltere'deki siyahlara yöneltilen her türlü ırkçılığın ruhbilimsel dayanağıdır. Ama, İngiltere'de Enoch Powell tarafından bu ırkçı akımları siyasal amaçla sürdürmenin yalnız İngiliz işçi sınıfının en ahlâksız ve geri kesimlerinde yankı uyandırdığı belirtilmelidir.

Bütün bunlar bir tek sonuca, Avrupa büyük sermayesinin, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurumsal sonuçlarına uymaya, işçi sınıfından daha iyi hazırlandığı sonucuna ulaşmaktadır. Batı Avrupa işçi hareketinin karşı gücü yokken, şimdi işveren federasyonları Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun uluslarüstü mercilerinin tartışma ve kararlarını sürekli etkilemektedirler.[4] Bu nedenle, Avrupa bütünleşmesi yönündeki eğilimin ilk aşamaları, emekçiler aleyhine, işverenler lehine olmak üzere güçler dengesinde kesin bir değişim ile kendini göstermektedir. Buna koşut olarak, sosyal demokratların sosyalist amaçlarından derece derece vazgeçmeleri ve Batı Avrupa komünist partilerinin sosyal demokratik durumlara giderek daha çok uyum göstermeleri biçiminde kurumlaşmış işçi hareketinde varlığını sürdüren bir değişimdir bu.

Bundan, siyasal stratejiye ilişkin önemli bir sonuç çıkmaktadır. Topluluğa üye tüm devletlerde iktidarın aynı anda düşsel ele geçirilmesi, hatta daha da hayalci olarak, evrensel bir seçimle gelen bir Avrupa parlamentosunun oylarıyle Avrupa'nın sosyalleştirilmesi için, işçi sınıfının, bu denli uzun bir süreden beri ulaşmaya çalıştığı klasik siyasal amacından, ulusal iktidarın ele geçirilmesinden vazgeçmesini gerektiren bir neden yoktur bugün.[5] Böyle bir yol, sadece Avrupa'da bir sosyalist atılım olanaklarını engelliyecektir. Topluluğa üye devletlerdeki

[4] 1958 de, Avrupa Ekonomik Topluluğuna üye altı devletde işveren federasyonlarını ve sendikalarını kapsayan bir liste düzenlenmişti. Adları 513 sayfalık bir kitabı doldurmuştu. Jean Meynaud ve Dusan Sidjanski, *L'Europe des Affaires*, Editions Payot, Paris, 1967.ss.143 ve 150. Avrupa şirket ve işveren federasyonlarının Avrupa Ekonomik Topluluğu yönetimini etkileyişlerine, ilişkin çeşitli yolları anlatmaktadır.

[5] Bu, yazarın, altı üye devletin parlementoları tarafından şimdiki dolaylı seçimler yerine, üye devletlerde oturanların hepsinin doğrudan doğruya oyları ile seçilecek bir Avrupa parlementosunun seçimine belli bir itirazı olduğu anlamına gelmemektedir. Belirtmek istediği nokta: Bugünkü ekonomik ve siyasal durumda, siyasal iktidarın ondan alınması bir yana, böyle bir Avrupa parlementosu tarafından hiç bir gerçek yetki kullanılamaz.

sosyal ve siyasal güçlerin evrimi hâlâ dengesiz gelişme yasasına göre yürümektedir. Belli bir ülkedeki farklı sosyal güçler arasındaki iç ilişkiler, Mayıs 1968 de Fransa'da olduğu gibi, işçilerin iktidarı ele geçirecekleri koşulları olgunlaştırmışsa, iktidar ele geçirilir geçirilmez, dengesiz gelişme yasası sosyalizm lehine işler ve hemen komşu ülkelerdeki güçlerin iç ilişkilerini proleterya lehine değiştiren yeni bir uluslararası durum yaratır. Ama, komşu ülkeler henüz 'hazır' olmadıkları için elverişli bir fırsat kaçırılırsa, ihtilâle 'hazır' ülkenin işçilerinin duydukları yalnızlık, moral bozukluğu kendilerini komşu ülkelerdeki duruma düşüreceğinden, aynı yasa bundan sonra sosyalizme karşı işlemeğe başlar.

Ama bu düşünceler kısır spekülasyonu önlemek için her zaman nesnel ekonomik etkenlere dayanmalıdır. Sermayenin henüz etkin bir Avrupa birliği kurmamış olması ve henüz gerçek devlet yetkisine, özellikle ihtilâli bastıracak bir yetkiye sahip olmıyan güçlü bir Avrupa yürütme organı bulunmaması kaydıyla, önceki bölümlerin tüm çözümlemesi, topluluğu, üye her devletde başarı kazanacak bir sosyalist ihtilâl için nesnel olasalıkların hâlâ var olduğu sonucuna götürür bizi.

Bir sosyalist atılım Ortak Pazar'ı parçalayacak mıdır? Bu, sonunda öteki ülkelerin hükümetlerinin, burjuvazilerinin, işçi sınıfının davranışlarına, başka bir deyimle, Topluluk'daki altı ülkedeki sosyal güçlerin ilişkilerine bağlıdır. Açıkça, bir üye devletin sosyalist ekonomisi, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun öteki kapitalist ekonomileri ile yan yana yaşıyamaz; ama bir üye devletde iktidarın proleterya tarafından ele geçirilmesinin komşu ülkelerde ihtilâl ateşini körükleyeceği de aynı derecede açıktır. Bundan sonra her şey, bir Ortak Pazar ülkesindeki başarılı bir sosyalist ihtilâlin çözeceği, Avrupa ölçeğindeki güç sınamasına dayanacaktır. Bir ülkedeki işçi haklarını *savunan* bir durumdan, abluka ya da büyük ölçüde sermaye kaçışı olmadan, kendileri için uygun bir rejimi seçmeleri için savaşmak daha kolaydır.

Bu sav şimdi son evresine götürülebilir. Altılara üyeler arasında sermayenin uluslararası iç içe girmesi gerçek ekonomik bütünleşmeye ya da daha çok üyeye sahip olan bir Avrupa Topluluğuna götürür, götürmez, uluslarüstü kuruluşlar gereğince güçlü bir devlet gücü geliştirir geliştirmez, proleteryanın ulusal düzeyde iktidarı alma olanağı her halde aşılmıyacak biçimde engellenecektir.[6] Bundan sonra, Avrupa işçi sınıfı sendikasını ve siyasal faaliyetlerini Avrupa düzeyine uyarlamak ve kuruluşlarını da gereğince geliştirmek zorunda kalacaktır. Bu, pişmanlıklar ve karşılıklı yakınmalarla dolu, belki de sosyal güçlerin dengesini başlangıçda emekçilerin daha da aleyhine kaydıracak karmaşık bir süreç olacaktır. Ama, nesnel gerçekler işçi hareketinin yeniden örgütlenmesini ve eğitimini zorunlu kılıyorsa, bunu önemsememek aldatıcı olacaktır. Ayrıca, koşulların baskısı bu değişiklikleri de sürükleyip getirecek ve en az risk payı ile yapılmasını sağlayacaktır.

Okuyucu, bütün bunlardan, işçi sınıfınca alınması gereken ulusal iktidar olasılığının yavaş yavaş yok olmasının, güçlerin ilişkisini, hiç olmazsa geçiçi olarak aleyhe dönüştüreceği temelinden giderek, Avrupa işçi sınıfının, Avrupa sermayesinin iç içe girmesine engel olmasının kendi çıkarına olacağı sonucunu çıkarmamalıdır. Bir kere, üretim güçlerinin belli bir gelişimine uyan ekonomik değişimleri önlemeye çabalamak ne olursa olsun hayalcidir; işçi sınıfı küçük ölçekte kapitalizmi desteklemek ya da sermaye temerküzünü önlemek için amaçlanmamıştır. ikincisi, günümüz kapitalizminde ve gelişmiş sanayi ülkelerinde

6 Böyle olması için, sermayenin yabancı sahipliğinde olması, hiç olmazsa genellikle anlaşıldığı gibi, kesin olmıyacaktır. Zaten, başarılı siyasal ve sosyal ihtilâller sermayenin büyük bir bölümünün yabancı ellerde (örneğin, Küba) olduğu ülkelerde gerçekleşmiştir. Kesin etken ekonomik, sosyal ve siyasal ilişkilerin iç içe girmesi; yani ulusal devlete geçici bile olsa bir dönüşün nesnel olarak olasılığı olup olmadığı ve yalnız o ülkenin ihtilâlci kitleleri tarafından varlıklı sınıfların direncinin ya da gücünün tarafsızlaştırılabileceği ya da kırılabileceğidir.

işçi hareketinin tarihsel rölü, kendini, gerek sermayenin uluslararası iç içe girmesinde, gerek ulusal devlete yapışan burjuva güçlerin kayırılmasında, burjuvazinin şa ya da bu çıkar gruplarının yardımcısı durumuna düşüremez. Onun rolü, gündeme kendi sosyalist amaçlarını koymaktır. Avrupa sermayesinin iç içe girmesinin almaşığı, burjuva ekonomik milliyetçiliğine dönüş değil, birleşik sosyalist Avrupa olmalıdır.

İşçilerin bir Avrupa bilinci geliştirmelerinin yolu ne milliyetçiliğe karşı soyut söylevler vermek, ne de, özellikle işveren birliklerinin toplantıları ile birlikte düzenlenmiş ise -ki, bunlar başından kuşku uyandırmaktadırlar- Avrupa kongreleridir. Gerçek yol pratik ve somut deney, Avrupa düzeyinde yürütülen *eylemler*dir. On yıl önce yazdığımız gibi, Avrupa çapında bir grev, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun işçilerine 'Avrupa bilinci' vermede, yüz Avrupa kongresinden daha yararlı olur. Yazık ki, deney bunu sonradan olumsuz olarak doğrulamıştır[7].

Sermayenin uluslararası iç içe girmesinin artması, sendi-

[7] 1963'de Fransız madencilerinin grevi, komşu ülkelerde ciddî hiç bir dayanışma gösterisi yapılmadan, öteki Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Batı Avrupa ülkelerinden yapılan kömür ithalâtı ile kırılmıştı. 1966 yılında, uzun süren İngiliz gemici grevi malî destek dışında, dışardan başka bir yardım almadan sürdürmek zorunda kalınmıştı. Liége'deki F.N. fabrikalarında, 1966 yılında kadın işçilerin grevinin Avrupa Ekonomik Topluluğu tarihi içinde daha büyük bir önemi vardır. İki ay kadar sürdü ve Roma Anlaşmasına yazılan bir ilkenin 'eşit iş için eşit ücret' uygulamasını açıkca hedef alan ilk grevdi. Bundan ötürü, altı üye devletteki kadın işçilerin çıkarlarını doğrudan doğruya ilgilendiriyordu, ama bu da Topluluğun öteki firmalarında hiç bir siyasal ya da sendikal faaliyet olmadan yalnız 'manevî' destekle yetinmek zorunda kaldı. Daha yeni bir örnek ise görçekten semboliktir. Mayıs 1968'de Fransa henüz bir genel grevin sancılarını çekerken, kuruluşun tarihinde ilk kez, Avrupa Ekonomik Topluluğu merkezinin dışında, Brüksel'de, uluslararası bir gösteri vardı. Ama bu işçilerin değil, çiftçilerin bir gösterisiydi! Bu katılaşmış bireyciler uluslararası toplu dayanışmayı, işçi sendikalarından daha iyi algılamışlardı.

kaların ekonomik kaldıraç gücünü hiç olmazsa tamamıyle ulusal düzeyde, zayıflatacaktır. Bu zayıflama, bu iç içe girme başlangıç aşamalarında olduğu sürece göreli olacaktır. Niceliksel değişikliklerin, niteliksel değişiklikler getirdiğinde, yani başlıca üretim araçlarının mülkiyeti Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye devletlerin hepsine dağılınca, ulusal sendikaların ekonomik gücü büyük ölçüde kırılacaktır. Liége çelik fabrikasının mülkiyeti Ortak Pazar içinde bölünmüş ve sahiplerinin sarmayelerinin sadece % 10'u Liége fabrikalarında olsaydı, Liége çelik işçilerinin bir grevi etkisinden çok şey yitirmiş olacaktı. O zaman, Liége işçilerine, Avrupa Ekonomik Tpluluğu'nun tüm çelik üretim alanlarına hızla yayılabilecek önemli bir ödün vermek yerine, altı aylık bir üretim ve kâr kaybı ile yetinmek bu kapitalistlerin çıkarınadır.

Sermayenin uluslararası iç içe girmeye başlaması ve Avrupa'da Amerikan sermayesine bağımlı şirketlerin hızla çoğalmasının sonuçları gerçekleşmişse de, böyle bir düşün henüz hayalci görünmektedir.[8] Uluslararası Sermayenin belli kesimleri değişik ülkelerde değişik ücret düzeylerini sömürebilmekte ve onları ücretleri düşük tutmak için kullanabilmektedirler. Gene başladığımız noktaya, sermaye ihracına şimdilik egemen olan gizli mantığa dönmüş bulunuyoruz. Çok uluslu büyük korporasyonlar tarafından sermayenin bu hareketi, doğal olarak, seksen yıl önce geri ülkelere sermaye ihracını yönelten farklı bir ekonomik durumun karşılığıdır. Siyasal, malî ve ticarî düşünceler hâlâ yerini korumaktadır; ama son çözüm-

[8] Ama bazı örneklerden şimdi de alıntı yapılabilir. Sendikalar 1966'da başlattıkları bir grevi devam ettirdikleri takdirde Ford-Argentina faaliyetlerini ülke dışına taşıma tehdidinde bulunmuştur. Ford/Dagenham, Mart 1968 grevi sırasında işlerini Ford/Genck(Belçika) aktarmakla tehdit etmiştir. Avrupa'daki Ford fabrikaları içinde en kötü çalışma koşullarına sahip olan bu fabrikada, çalışma koşullarına karşı greve gidince Ford/Genck de işleri başka bir yere aktarmak ve fabrikayı kapamak tehdidini ileri sürmüştür.

lemede, bir dünya korporasyonu, kârlı olmadığı takdirde kendine bağımlı bir şirketin üretime devam etmesine izin vermez. Bağımlı bir şirketin, ana şirketin kullandığı teknolojiden daha yüksek bir düzeyde bir teknoloji kullanabileceği pek düşünülemiyeceği için, daha yüksek kâr sağlamasının nedeni, daha düşük ücret ödemesidir.[9] Bu durumlarda, her yerdeki şubeleri ile büyük korporasyonları, kendilerine uygun geliyorsa, siparişleri bir ülkeden ötekine aktarmaktan, ücretleri çok yüksek olan emekçilere ya da sendikalara şantaj yapmaktan, hatta ücretleri bastırmak için bazı işyerlerini kapatmaktan ve ücretlerin çok yüksek olduğu ülkeleri düzenli olarak boykot etmekten hiç bir şey alıkoyamaz.[10]

Motor sanayii son yıllar içinde, bu eğilimin neden olduğu korkuların hayal olmadığını göstermiştir. Amerikan otomobil işçileri buna, dünya çapında bir otomobil sendikası kurulması için çağrıda bulunarak cevap vermiştir. Avrupa ve Japonya'daki otomobil sendikalarının şimdiki durumunu göz önünde tutarak, bu düşünün uygulanabilir ya da etkin olup olmayacağını düşünmeye gerek yok burada. Sorun, sermayenin artan

[9] İncelenen Amerikan girişimlerinin çoğunda, dış ülkelerde fabrika kurulmasını etkileyen etkenlerin, daha düşük ulaştırma giderleri, ham madde fiyatları ve ücretler olduğu görülmüştür. (Niels Grosse, 'Amerikanische Direktinvestionen in Europa', *Europa Archiv*, 1,1967 içinde.)

[10] 26 Mayıs 1968 tarihli *Sunday Times* bir ülkeden ötekine siparişlerin aktarılmasına ilişkin ilginç bir uygulama örneği vermektedir. İngiliz pamuk ipliği imalâtçıları J. ve P. Coats, İsveç pazarlarının daha ucuz Japon ipliği ithali ile tehdit edildiğini öğrendiler. İsveç'ten aldıkları siparişleri, İngiltere'deki fabrikalarından, Japonya'daki fabrikalarına aktararak, İsveç'teki pazarlarını korudular. *Sunday Times*'deki makale, bundan sonra Charles Bell'in bu firmanın üretim yöneticisi olduktan sonra yaptığı ilk önemli işin, tüm dünyada, hassas bir karşılaştırmalı maliyet sistemi ve sıkı bir verimlilik denetimi kurmak olduğuna değinmektedir. İşçi maliyetlerinin büyük ölçüde değiştiğini, ama sistemin, belli bir ülkede uygulanması ekonomik olan tüm ücret düzeylerine ve her tür makineye uygulanabileceğini söylemiştir.

uluslararasılması ile karşı karşıya olan işçi sınıfının, tek başarılı savunması kendi uluslararası eylem ve örgütlerine başvurmasıdır.

Bu yeni tür sendika uygulamasındaki ilk çekişmeler ve başlıca hedefler, yalnız Amerikan tröstlerine değil, çok uluslu tröstlere yöneltilmelidir. Şimdi Avrupa sendikaları, temsilcilerine, birlikte kabul edilmiş ve bütün Topluluk'ta uygulanabilir iyi belirlenmiş hedeflerin elde edilmesi için, ortak isteklerin ortaya konmasında, ortak çıkarların savunulmasında, ortak eylemlerin düzenlenmesinde kullanılabilecek bağların geliştirilmesini öğretmelidirler. Bu basamaklar Batı Avrupa işçi hareketi için nesnel bir zorunluktur. Her ikisi de *ICFTU (International Confederation of Free Trade Unions*, Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonu) bağlı olan Uluslararası Metal İşçileri Federasyonu[11] ve Uluslarası Kimya İşçileri Federasyonu, uluslararası toplusözleşmeler için uluslararası görüşmeler yapılması istendiğinde, böyle bir istekte bulunmuşlardır. Ama bu, *CGT* ve *CGIL* katılamazlarsa yapılamaz.[12] Dünya çapındaki Hollanda *Philips* korporasyonu ile ücretler için uluslararası görüşmeler konusunda zemin yoklaması yapılmıştır. Gerçekten de uluslararası ücretpazarlığı, Fransız *Saint-Gobain* cam eşya tröstünde 1968-69'da yapıldı.[13]

Günümüz kapitalizminin şimdi geçirmekte olduğu, üçüncü sanayi devrimi diyebileceğimiz, dev sosyo-ekonomik deği-

[11] Bu gemi yapımını, otomobil sanayiini ve ağır mühendisliği kapsar.
[12] *CGT:* Confédération Générale du Travail (Genel İş Konfederasyonu); *CGIL:* Confederazione Generale İtaliana del Lavoro (İtalyan Genel iş Konfederasyonu). Bunlar ülkelerindeki (Fransa ve İtalya) en büyük iki konfederasyondur ve her ikiside sol eğilimli Dünya Sendikalar Federasyonuna (*WFTU*) bağlıdırlar. Bilindiği gibi, soğuk savaşın en yoğun döneminde WFTU'dan ayrılan bir örgüt olarak başlayan *ICFTU* hâlâ katı bir komünist aleyhtarı durumunu korumakta ve üyeleri ile WFTU'ya bağlı olanlar arasında uluslararası düzeyde bir işbirliğine izin vermeyi reddetmektedir
[13] *The Economist*, April 1967 ve *Le Nouvel Observateur*, 18 Août 1969.

şim içinde, işçi sınıfının kesimleri, sanayi devrimindeki kadar acı bir yazgının ıstırabını çekebilir.[14] Neyse ki, işçi sınıfı önceki deneylerden ders almıştır; ilk iki sanayi devrimindekinden daha yüksek düzeyde bir siyasal örgütü ve bilinci vardır; bundan ötürü, 19. ve 20. yüzyılların başında olduğundan daha çok kendini koruma, kendi yazgısını çizme ve kesin kurtuluş fırsatı vardır.

[14] Paul Baran, ve Paul M. Sweezy, *Monopoly Capital*, Monthly Review, New York, 1966. s. 267 de, Amerikan İşçi Sekreteri William Wirtz'e göre. 1950'de 13 milyon olan Amerika Birleşik Devletleri'ndeki niteliksiz işçi sayısının 1962'de 4 milyona düştüğünü belirtmektedirler. Bu, siyah nüfus, özellikle siyah gençlik arasındaki yüksek işsizlik oranının ve son yıllarda bu gençlik arasında artan militanlığın bir nedenidir.

BÖLÜM ONBİR

SOSYALİST ALMAŞIK

Son zamanlarda, giderek artan sayıda teknokrat ideolog Avrupa işçi hareketini, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun uluslarüstü kuruluşları aracılığı ile burjuva devletiyle tam bir bütünleşmeye gitmesinin çıkarlarına olacağına inandırmaya çalışmaktadırlar. Bunun, Avrupa'daki Amerikan sermayesisinin artan etkisine karşı tek etkili cevap olduğunu ileri sürmektedirler. Özellikle Fransa'da, Jean-Jacques Servan-Schreiber tarafından geliştirilen bu öneriler yankı bulmuştur. Bunlar da önceden *Club Jean Moulin* (sol-liberal ve sağ kanat sosyal demokrat teknokratların baskı grubu) tarafından ileri sürülenlere benzemektedir.[1]

Bu ideologlar, günü geçmiş düşünlere bağlı kalarak Batı Avrupa'da Amerikan Sermayesinin zaferini çabuklaştırdıkları için Gaulle'cülere yönelttiğimiz yakınmaların aynını bilimsel sosyalizm taraftarlarına yöneltmektedirler.

[1] Jean-Jacques Servan-Schreiber, *The American Challenge*, Atheneum, New York, 1969; Claude Bruclain, *Le Socialisme et l'Europe*, Editions du Seuil, Paris, 1965.

Sermayenin artan uluslararası temerküzünün ve iç içe girmesinin Avrupa'da kaçınılmaz olduğunu, ancak iki değişik biçim alabileceğini, ya Atlantik ötesi korporasyonların Avrupa şirketlerini yutacağını ya da büyük ölçekli Avrupa korporasyonlarının kurulacağını ileri sürmektedirler. Birincisinde, Avrupa nüfusu üretim araçları üzerindeki kontrol olasılığını kaybetmektedir; yani Avrupa işçi sınıfı, dolaylı da olsa yönetimi grev, gösteriler ya da seçimlerle etkileyemiyecektir artık. İkincisinde, hiç olmazsa, bu dolaylı etki yollarını elinde tutacaktır. Bu nedenlerle, bir Avrupa federasyonu tarafından güvence altına alınmış, sermayenin Avrupa düzeyinde uluslararası temerküzünü Avrupa emekçileri kötülüğün elverişlisi olarak düşünmelidirler.[2]

Servan-Schreiber'in önerileri kendinin ileri sürdüğüne göre artık geçerli olmayan ya da elde edilemiyecek olan, işçi hareketinin tarihsel hedeflerini bırakmasını kapsamaktadır açıkça. Ancak bu varsayılma, işçi hareketinin, her ikisi de kendine zararlı olan kapitalist temerküzün iki biçimi arasında bir seçim yapmasını ve başlıca sanayilerin sosyalleşmesini hiç bir zaman gerçekleştirme durumunda olmayacağını doğrulayabilmektedir.

Savlarına gerçek görünüşü vermek için, Bruclain ve Servan-Schreiber, gerçeklere uymamakla birlikte, kendi kendini açıklarmışcasına sunulan savlar kullanmaktadırlar. Ekonomik gücün artık mülke bağlı olmadığı savı bir örnektir buna. Buna

[2] Servan-Schreiber, *op.cit.*, s. 153 ve sonrası; Bruclain, *op.cit.*, s. 12 ve sonrası. Fransız sosyalisti Serge Mallet bu savın başka bir varyasyonunu önermiştir. Avrupa'nın Amerikan Sermayesi tarafından işgal edilmesine karşı, işçi sınıfının Gaulle'cü 'devlet kapitalist teknokrasisi' ile bir birleşik cephe kurmasını ileri sürmüştür. Bu, iki kat gerçek dışı olan bir öneridir. Birincisi, Gaulle'cü strateji Amerikan Sermayesine karşı etkili bir engel değildi; ikincisi, De Gaulle bir 'devlet kapitalist teknokrasisi'nin -değil, *özel* Fransız büyük sermayesinin önemli çevrelerinin temsilcisiydi. Mallet'in önerisi, emekçileri, sermayenin bir kesiminin çıkarlarına -ki, Servan-Schreiber ve Bruclain gibi ideologların amacıdır- bağımlı olmaya götürecektir.

bağlı olarak sık sık yinelenin öteki söylenti, modern refah devletinin ilk örneği olarak görülen İsveç'de varlık eşitsizliğinin, kazançlardaki eşitsizliğin derece derece azaltılmasından ötürü, giderek kaybolduğudur.[3] Bu tür savlar ağırbaşlı bilimsel çözümlemelere dayanmamaktadırlar. Büyük kapitalist ülkelerdeki en önemli özel girişimler, ekonomik güçleri hissedarlığa dayanan güçlü malî çıkarlar tarafından denetlenmeye devam etmektedirler. Bu paylar, yatırılan toplam sermayenin sadece görece küçük bir oranına, (ama her zaman büyük bir varlığa) erişiyorsa, kapitalist üretim biçimi ve sermayenin merkezileşmesinin, büyük kapitilistlere şimdi sahip oldukları sermayeden daha çoğunu denetleme olanağı verdiğini göstermektedir. Ne olursa olsun, ekonomik gücün 'varlıksızlar' tarafından kullanılma durumu yoktur; sözde yöneticiler bunu çok iyi bilirler. Amaçları, öteki şeyler arasında en kısa sürede, en büyük kişisel varlığı 'iç' bilgiyi kullanarak ve hisse senedi satın alarak sağlamaktır.[4]

Bu sorunu incelemiş olan herkes, Refah Devleti'nin aşağı yukarı otuz yılının ekonomik eşitsizliği azaltmak için hiç bir şey yapmadığını çok iyi bilir. Amerikan nüfusunun % 0.1'i hâlâ tüm hisselerin % 50'sine, İngiltere'de nüfusun % 2'si ülkedeki özel varlığın % 55'ine sahiptir ve İsveç de *Wallenberg* gibi bir düzine tröst ve malî grup aynı Amerika'dakiler gibi ekonomiye egemendirler. Küçük burjuva barınağında, Danimarka'da bile, ailelerin % 5'i 1966'da kayıtlı özel varlığın % 50'sine sahipti. 1953'de ise 'Milyoner' bin aile % 7.5'ına sahipti toplam özel varlığın. 1966'da sayıları üç bine yükselmişti ama, bir milyon yoksul ailenin varlıkları toplamından daha çok varlıkları vardı; % 13'üne sahiptiler özel varlığın.[5]

[3] Servan-Schreiber, *op.cit.*, s. 245 (ve özgün Fransız baskısının s. 307 ve sonrasındaki İsveç ile ilgili eki). Bruclain, *op.cit.* s. 151 ve sonrası.

[4] C.Wright Mills, *The Power Elite*, Oxford University Press, New York, 1957, ss. 117-34 ve sonrası, büyük Amerikan korporasyonlarının hiyerarşisinde yöneticilerin genellikle merdivenin sonundan bir önceki basamağına kadar yükselebildiklerine değinmektedir.

Herkes, gider hesaplarının el altından nasıl değiştirildiğini -ki, Japonya'da şirketlerin gayrısafî kârlarının dörtte birine ulaşır- ve vergi hilesi ile vergi kaçakçılığının, müterakki gelir vergisinin sözde 'eşitleyici' etkisini silmek için nasıl kullanıldığını bilmektedir.

Bundan ötürü, Batı Avrupa işçi hareketinin tarihsel hedeflerinden vazgeçmesi için hiç bir nesnel neden yoktur. Geçmişte olduğu denli bu gün de gereklidirler. Ekonomi hâlâ kapitalisttir. İşgücü hâlâ üretim araçlarının özel mülkiyeti ile sömürülmektedir. Ekonomik kalkınma hâlâ kapitalist üretim biçiminin kendine özgü yasalarına uymaktadır. Uymasaydı, sermayeyi uluslararası temerküze yönelten uluslararası rekabet süreci tümüyle anlaşılmaz olacaktı.

Ama, Servan-Schreiber'in savını reddetmek için inançlı bir Marksist ya da ihtilâlci bir sosyalist olmaya gerek yoktur. Burjuva toplumu ile bütünleşmeyi, işçi hareketi için daha çekici kılmanın kendi siyasal çıkarlarına uygun olacağına inanan

[5] Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan sayısız çalışmanın sonuçları Prof. G. William Domhoff'un mükemmel *'Who Rules America*?'sında yeniden yayınlanmıştır. (Prentice Hall, New Jersey, 1967). İngiltere için benzer bilgiler Norman Macrae, *The London Capital Market*, Staples Press, London, 1955; Professor Richard M. Titmus, *Income Distribution and Social Change*, Allen and Unwin, London, 1962 ve Professor J.E. Meade. *Efficiency, Equality and The Ownership of Property*, Harvard University Press, Boston, 1964'de bulunabilir. 'İsveç sosyalizmi' miti için, başkaları yanında bkz. Jean Maynaud ve Dusan Sidjanski, *L'Europe des Affaires*, Editions Payot, Paris, 1967, s. 179; C. Hermansson, *Monopol och Storfinans*, ve *Konsentration och Storföretag*, Arbetarkultursförlag, Stockholm, 1962 ve 1959; Dr. Holger Heide, *Die langfristige Wirtschaftsplanung in Schweden*, J. C. B. Mohr, Tübingen, 1965. İsveç'de 1968 seçim kampanyası sırasında, 36 yıl iktidarda kalmış olan Sosyal Demokratlar ulusal ekonomiye birkaç grubun egemen olduğunu kabul etmek zorunda kaldılar. Maurice Duverger ise, denetimin yirmiden az ailenin elinde olduğunu söyler. (*Le Monde*, 1 Novembre 1968). Danimarka ile ilgili rakamlar için, DetStatistike Department tarafından her yıl Danimarka dilinde yayınlanan *Statistical Yearbook*, Copenhagen, 1964. bkz.

teknokratlar, emekçilerin yalnız tarihsel çıkarlarına değil, yakın maddî çıkarlarına da karşı koymaktadırlar.[6]

Servan-Schreiber'in kendisi de, kuramına göre, devletin -birinci derecede uluslarüstü Avrupa federasyonunun-, yapabildiği ölçüde, büyük Avrupa özel şirketlerinin kurulmasını geliştirmek zorunda olduğunun farkındadır. «Amerika Meydan Okuyor»a cevabının temeli budur. Bu dev korporasyonların bazılarının, ekonomik güçlerini kötüye kullanacakları korkusunun mantıklı olduğunu kabul etmektedir. Fakat bu itiraza, bu tehlikeye karşı devletin yetkisinin güçlendirilmesi gerektiğini söyliyerek cevap vermektedir;[7] tekelleri güclendirmek ve daha az sayıda ele, daha çok ekonomik güç vermek, bu tekellerin devlet üzerindeki yumruklarını sıktırmayacak sanki! Üretim araçlarında özel mülkiyet kaldırılmazsa, devlete daha çok yetki vermek, sonunda büyük sermayenin en güçlü kesimlerini güçlendirir.[8] Hitler, Roosevelt ya da de Gaulle yönetiminde olsun, son otuz yıllık deneylere tanık olduk.

[6] Servan-Schreiber, bu bütünleşmeye karşı gereksinmeyi çok açık olarak anlatmaktadır: «Öteki ülkelerin başarıları, bir sanayi toplumunun yetişmesi için *temel koşulun* yüksek düzeyde bir sosyal bütünleşme,... toplumun, değişim mekanikleri üzerine eğilmesine izin verecek bir tür barışçı istikrar olduğunu gösterir.» (*op.cit.*, s. 203).

[7] Servan-Schreiber, *op.cit.*, s. 175 ve sonrası. Profesör Scitovsky, benzer bir görüşü, Avrupa ekonomik bütünleşmesinin sonucu, uluslararası tekellerin güçlenmesinin 'açık uluslararası denetimi' gerekli kılacağını *Economic Theory and Western European Integration*, Stanford University Press, Stanford, California, 1958, s. 51 de belirtmiştir.

[8] Şu içten, saf ve alaycı cümle bir malî dergide, «Devlerle Birlikte Nasıl Yaşanır?» başlığı altında yayınlanmıştır: «Bu adamlar (büyük şirketlerin müdürleri)...milyonlarca işçinin kaderini ellerinde tutmakta ve kendi ülkeleri, hatta dünya ekonomisini doğrudan doğruya etkilemektedirler. Durumlarından ötürü kulakları deliktir [aynen böyle]... Nüfuzlu müdürler, genellikle, başka devlet memurları ile çok iyi geçinmektedirler [aynen böyle]. Bu anlaşma, ortak bir görgünün, eğitimin ve sorumlulukların ürünü, dinamizmi ve tutkuları birleştiren bir özelliktir. Bu karşılıklı anlayış sonucudur

İşçi sınıfı bu 'solcu' teknokratların öğüdünü dinleseydi, yalnız sınıfının en büyük düşmanlarını kesin bir biçimde güçlendirmeyecek, ayrıca geçmişte kendi çıkarlarını savunduğu en önemli silâhlardan, ücretleri serbestçe görüşme hakkı ile açık ve sınırsız grev hakkından da vazgeçmiş olacaktı.

Bruclain ve Servan-Schreiber, artık işveren ile işçi arasında doğrudan doğruya pazarlığa dayanan görüşmelerle değil, yalnız kararnamelerine aykırı olan gayrıresmî grevlere konan yasaklarla, hükümet ya da bir 'planlama mercii'nce kararlaştırılan ücretlerle işleyen 'istikrarlı genişleme'ye dayalı bir ekonomi politikası yaratmaya çalıştıklarını açıkça kabul etmektedirler. Bu aşamalar, sözde «gelirler politikası»nı güvence altına almak için düşünülmektedir. Temeli anti-sendikal olan bu politikayı, yalnız ücretlerin değil, tüm sınıfların gelirlerinin yasal denetim altına alınması sözü ile yumuşatmaya çalışmaktadırlar. Bu onları, 'sendikal hakların genişletilmesi'nden söz etmeye yöneltmektedir.

Ama, kapitalist toplumumuzda, bu sorunlar doğrudan doğruya somut bir biçim almaktadırlar. Özel mülkiyetin, ticaret ve bankacılıkta gizliliğin ve 'serbest' piyasa ekonomisinin zorladığı koşullar altında, devletin ya da parlamentonun etkenlikle fiyatları ve kârları denetlemesi olanaksızdır. Böyle bir denetimi sağlamak için yapılan tüm çabalar, büyük bürokratik harcamalar ve yasa dışı terör (örneğin, Üçüncü Reich'da) yardımıyle olanlar da çok kötü bir başarısızlığa uğramışlardır.[9] Toplam ücret miktarını saptamak kolay olduğu gibi, kapitalistlerin de kârlarını ve artan varlıklarını saklayabilecekleri sa-

siyasal birliği oluşturan görüşlerin ayrılığı.» (*L'Echo de ia Bourse* -Brussels-, 18 Juin 1968).

9 1933 ile 1943 yılları arasında, fiyatları kararlı tutmak için çıkarılan bir çok sert kararnameye karşın, Nazi Almanya'sında, gayrısafi tarımsal fiyat endeksleri 84.6 dan 118.6 ya, sınaî malların fiyat endeksleri ise 117.6 dan 149.6 ya yükselmiştir (Charles Bettelheim, *L'économie Allemande Sous Le Nazisme*, Riviére, Paris, 1946, s. 211).

yısız yol vardır. Bir kapitalistin kârının gerçek miktarını sınırlamak bir yana, kesinlikle saptamanın tek yolu, ticaret ve bankacılıkta gizliliğin temelden kaldırılması ve yalnız tüm ekonomik ve ticarî düzeyde değil, her işletme, fabrika ve işyerinde bile, üretim üzerinde işçilerin denetiminin kurulmasıdır. Defterlerle oynayıp bir vergi kontrolöründen stoğun gerçek değerini saklama ya da yeni makinelerin alımını bakım harcamaları olarak gösterme olanağı varsa da, getirmek, taşımak, gözetmek, bu stokları kullanmak, makineleri işletmek işçilerin günlük görevleri olduğundan, onların gözlerini bağlama olanağı yoktur.

Gelirler politikasını önerenler, ekonominin 'istikrarı'nı korumak için, ücretlerdeki yıllık artış oranını verimlilikteki yıllık artışa bağlamanın gerekli olduğunu düşünüyor görünmektedirler.[10] Bu gibi isteklerin, işverenlerin, arz ve talep yasasının işgücü piyasasında, sanayiin kritik sektörlerindeki bazı işçilerin ücretlerin artış oranını hızlandıracağından korktukları, görece tam istihdam dönemlerinde yapıldığı yeterince açıktır. Ama, bir resesyon olursa, işsiz sayısı artar, işveren için işgücü piyasasındaki koşullar elverişli olursa, gelirler politikasını destekleyenler 'ekonomik istikrar' için ileri sürdükleri çözümü ansızın unuturlar; ücretlerin saptanmasını 'ekonomik koşullar'a değil, 'sosyal ortaklar'ı ile yapacakları görüşmelere bırakmak isterler. Bir gelirler politikası gerçekten 'gelirin âdil

[10] Bu arada, böyle sınırlı ücret artışlarının, emekçilerin sömürülme oranında istikrara neden olacak, sadece sermaye ile emek arasında var olan gelir bölüşümünü donmaya yönelteceği belirtilmelidir. Kısa bir süre önce, ılımlı sendikalar bile, ulusal gelirin yeniden dağılımını ve işgücüne, katma değerden daha çok pay verilmesini istemişlerdir. Refah Devleti'nin tarihi, sermayeye karşı sert mali tedbirler alarak böyle bir dağılımın yapılacağını ummanın hayal olduğunu göstermiştir. Yüksek burjuvazi, büyük ölçüde vergi kaçırma ve hile yolları ile kendini her zaman yüksek gelir ve veraset vergilerine karşı korur. Bu konuya ilişkin geniş Anglo-Sakson yayınları arasında, yukarıda adı geçen Profesör Domhoff'un *Who Rules America?*'sı ilginçtir.

bir biçimde dağılımı'na eğiliyorsa, *ekonomik durum ne olursa olsun*, ücretlerde bir yıllık artış sağlayacaktır. Yalnız tam istihdam dönemlerinde değil, bir resesyonda çalışsalar da, işsiz de olsalar, işverenler tek tek ya da topluca bu yıllık artışı ödemeğe zorlanacaklardır. Bu, hepsi için güvenceye dayanan bir yıllık gelir olacak, işçilerin geliri istihdam düzeyine bağlanmayacaktır artık.

Böyle bir gelirler politikasının, ücretleri tamamiyle devrevî istihdam hareketlerine göre yöneten kapitalist toplumun yapısı ile bağdaşmayacağını görmek için Marksist olmaya gerek yok. Ama, kapitalistler 'piyasa yasaları' işgücü aleyhine işlerken, bu yasaları boşlamayı reddediyorlarsa, olağanüstü durumlarda aynı yasalar biraz da Sermaye aleyhine dengeyi yeniden kuruyorsa, neden işgücü bu yasaların ertelenmesini kabul etsin? 'Ekonomik istikrar' gelirler politikası taraftarlarının gerçek amacı değildir: istedikleri istikrarlı ve artan kârlardır. Bundan ötürü, işsizliğin değil, 'aşırı' ücret artışlarının yasa dışı sayılmasını ya da reel ücretlerde periyodik düşüş ya da resesyon dönemlerinde ücretlerin artış hızlarının düşmesini istemektedirler.

Gelirler politikası ve 'katılma' lehine sahnelenen bu zeki kampanyaya sendikaların karşı çıkmalarının özü, gerçek kârların ve gerçek verimlilik artışının denetiminden yatırıma dayanan ana ekonomik kararların denetimine değin, yalnız ulusal düzeyde değil, her sanayi kolunda, her korporasyonda, her fabrikada işçilerin üretimi denetlemeleri olmalıdır. Bu, yalnız danışma ya da 'ortak denetim' hakkı olamaz: bu alanların hepsinde her şeyi onaylamak ve veto etmek için seçimle gelen işçi temsilcilerinin hakkı olmalıdır.

Bu, Servan-Schreiber'in anlaşılır biçimde değindiği, sendikal güçlerin genişletilmesi midir? Elbette ki hayır. Anlattığımız politika, Servan-Schreiber ve ötekiler tam tersini isterlerken, etkileyici büyük sanayilerin güçlerini ve kârlarını önemli ölçüde azaltacaktır. Sendikalar ve işçi sınıfı bu hakları elde et-

medikçe, sözde bir gelirler politikası, ücretleri sınırlamak, durdurmak ve hatta düşürmek için bir yoldur. Ulusal gelirin, emekçiler aleyhine, mal sahipleri lehine yeniden dağılımından başka bir şey değildir. Bu, İngiliz işçi sınıfının, Wilson hükümetinde geçirdiği acı deneye tıpatıp uymaktadır.[11] Servan-Schreiber'in amacı, Avrupa girişimlerinin kârlılığını Amerikan benzerleri ile aynı düzeye yükseltmektir; bu, ancak işçilerin zararına gerçekleşebilir. Servan-Schreiber ve dostlarının iyi niyetlerinin arkasındaki amaç budur. Bu tartışmaya herhangi bir coğrafî sınır koymaya gerek olmamasına karşın, Atlantik ötesi rekabette büyük Avrupa korporasyonlarının kendilerini savunmada daha iyi bir durumda olmaları için Avrupa işçi sınıfından, çıkarlarının savunmasından kendi isteğiyle vazgeçmesini istemektedirler. İki büyük İngiliz elektrik mühendisliği şirketi birleştiğinde, birinin yönetim müdürü, işçi sayısının artmasından endişelenen sendikacılara, «Japonya'dan denetlenmemizi mi tercih edersiniz?» diye sormuştur. Böylece, teknokrasinin ideologları, işçilerin kendi patronları ile (ulusal ya da Avrupalı) özdeşleşmeleri düşüncesini, başka bir deyişle, işçi sınıfının yüz yıl önce reddettiği işçiler arasında rekabet düşüncesini, Sermayaye karşı işçi dayanışması düşüncesinin yerine koymaya çalışmaktadırlar.

Bir ülke yerine ötekinde yatırım yapmak isteyen çok uluslu korporasyonların istekleri için de aynı şey söylenebilir. Bu tür istekler, çeşitli ülkelerin işçileri arasında büyük gerilimler ve

[11] *The Economist* (1 July 1967)'e göre, katı ücret dondurulmasının ilk dönemi olan Haziran 1966 ile Ocak 1967 arasında, sanayiin çok önemli onyedi sektöründe, İngiliz işçilerinin nominal haftalık ücretleri, gemi yapımında yarınitelikli işgücü için %0.9, inşaat işlerinde ise %7.4 arasında düşmüştür. Ücretlerdeki ortalama düşüş %3.5 dolaylarındaydı. Buna geçim maliyetlerinde resmî tahmini %2.2 olan gerçekte %3,6 dolayındaki artışlar da eklenirse, Wilson Hükümetinin gelirler politikası, yalnız altı aylık 'ücret kısıtlaması' içinde, İngiliz işçi sınıfına %7'ye mal olmuştur. İngiliz işçileri, doğal olarak, daha sonra bu kayıpları gidermeye çalışmışlardır.

bölünmeler yaratabilir. Bu, son zamanlarda, Belçika *ACEC*, İtalyan *Marelli* ve Fransız *Jeumont* şirketlerinin Amerikan *Westinghouse* tarafından devralınmasından sonra olmuştur.

Bruclain ve Servan-Schreiber'in bir gelirler politikası isteklerinin ve güçlü bir devlete, güçlü bir yürütmeye başvurmalarının daha derin nedenleri de vardır. Bunlar, sonunda, hızlı bir teknik gelişme döneminde sermaye birikiminin koşullarından doğmaktadır. Yatırılmış sermayenin hızlı aşınması, 'planlı yatırım'ı başka bir deyişle, ücret maliyetlerinin de planlanmasını gerektiren üretim maliyetlerinin daha yoğun olarak planlanmasını gerektirir. Bunun yanı sıra, bilimsel ve teknik araştırma maliyetlerinin artan sosyalleşmesini de gerekli kılar. Bu etkenler birlikte daha ileri bir bütünleşmeye götürecektir; sendikaların evcilleştirilmeleri, grev hakkının kesinlikle yasaklanması, giderek daha konformist, dalaveracı ve aşağılanan bir burjuva toplumu ve giderek daha baskıcı olan devletin güçlenmesi için, bu gelişmelerin bedelini (periyodik işsizlik, artan enflasyon, yapay gereksinmelerin artan bunalımı, iş ve sömürünün artan yoğunluğu, artan sinirsel gerilim, artan ideolojik ve ahlâkî çöküş) ihtilâl olmadan ödetmek üzere işçileri koşullandırmak gereklidir. Fransa'da, Mayıs 1968'deki olaylar, neo-kapitalizmin çok az başarı şansı olduğunu göstermiştir. İşçilerin dirençleri artmakta, sosyalist ve anti-kapitalist yeni bir strateji için bir platform hazırlamaktadır.[12]

[12] Bundan ötürü, Michael Kidron'un sonuçları ile bağdaşılamaz. Ücret sürüklenmesi ile gösterilen kitle reformculuğunun, ücretlerin merkezden denetlenmesini yükümleten hükümet çabalarına karşın, kendi devrimci dinamizmini geliştirdiğini ileri sürmektedir (*Western Capitalism Since The War*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1968, ss. 147-8). Bu eğilimler vardır, ve değindiğimiz gibi, önemli sosyal uzlaşmazlıkların hedefidir. Ama, bir ihtilâlci durum ortaya çıkınca, olağan durumlarda ücret ödünü vermeye yanaşmayan burjuvazi, zorunlu olduğunu düşündüğü şeyleri, fabrikanın, ekonominin ve devletin denetimini korumak için, olağanüstü ücret artışlarını kabul etmeğe hazırdır. Mayıs 1968'de Fransa'da bunlar olmuştur. En etkili işçi sınıfı tepkisi, ikili iktidar organları yaratmanın kesin bir adun

Bundan ötürü, Avrupa işçi sınıfının, sermayenin iç içe girmesi ve uluslararası birleşme sürecini edilgen olarak izlemesine, işçilerin yalnız işlerini ve reel ücretleri savunmakla yetinmelerine karar vermeliyiz. Bu dar sendikalizm, işçilerin çıkarlarını korumak için, teknokratların önerdiğinden daha gerçekçi bir yol değildir.

Genişleme 'uzun dalga'sı, Batı Avrupa'da, büyüme hızı çok daha yavaş olan bir 'uzun dalga' ile izlenmek üzere sona ermektedir. Fazla üretken kapasitesi ile sayıca artan sanayi kolları, kapitalizmin, tarihsel fazla üretim sorununu yenemediğini kanıtlamaktadır. 'Örgütlü' tekelci kapitalizm koşullarında, bu fazla üretim, geçici olarak, fazla kapasitede 'tutulabilir'; ama, bu biçimde bile, ekonominin büyüme hızını etkilemekten kaçınamaz.

Batı Almanya'da, 1960'dan bu yana, imalât sanayii, üretken kapasitesini düşük tutmada güçlü bir eğilim gösterdiğinden, 1967 yılı sonuna değin kullanma oranı %80'in altına düşmüştür. 1958'den beri yiyecek ve lüks mallar sanayilerine de benzer bir eğilim egemen olmuştur.[13] Fransa'da, Mayıs olaylarının arifesinde, sanayi sadece %75 kapasite ile çalışıyordu.[14] Amerikan sanayii, patlamanın en yüksek noktasında, 1966 yılında, %91'e karşılık, 1969 ortalarında kapasitesinin %83'ünde çalışıyordu. Kömür madenciliğinden sonra, çelik sanayii de, şimdi Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da devamlı yapısal fazla

olduğu, devletin ele geçirilmesini amaçlanmaktır. Bu, bir kez daha işçilerin kontrolu sorununu ortaya çıkarmaktadır. Geleneksel istekler için sadece böyle bir uğraşı, çağımız kapitalizminde devrimci dinamiği geliştirebilir, 'kitle reformculuğu' değil.

[13] *Jahresgutachten 1967 des Sachverstaendigenrates zur Begutachtung der gesamtwirtschaftlichen Entwicklung*, s. 59. Bunun önemi, Almanya Federal Bankası'nın getirdiği kredi enflayonunun 1966/67 resesyonunun gerçek nedeni olmadığıdır; sadece kapsamını sınırlamak için saldırısını hızlandırmıştır.

[14] *The Times*, 28 May 1968.

kapasite durumuna ulaşmıştır. Birkaç yıl, Ortak Pazar'da, bu tesislerin üretken kapasitesinin %80'inden azı kullanılmıştır. Aynı olay motor ve petrokimya sanayilerine yayılmakta[15], hatta plastik sanayiinde daha da belirginleşmektedir. Başka bir deyişle, kapitalist üretimde iş bulma güvenliği gittikçe bir karabasana dönüşmektedir.

Öte yanda, yeni sanayi devrimi, işgücünün yeniden üretimi için koşulları nasıl değiştirdiyse, sadece büyük ölçüde istihdam değil, aynı zamanda tüketim ve özellikle bireysel ve sosyal tüketim arasındaki ilişkileri de değiştirmiştir.

Sosyalistler, hiç bir zaman, kapitalizmin yalnız adaletsiz değil, mantıksız olduğuna da değinmekten vazgeçmemişlerdir. Bu mantıksızlık, en açık biçimiyle, düşük istihdam, savaşlar, silâh yapımı, gelir ve mülkün adaletsiz dağılımından doğan büyük insangücü ve mekanik üretim araçları israfıyle belirlenmektedir. Bu, böyleydi ve hâlâ da böyledir. İsraf miktarı bir zerre azalmamıştır.[16]

Bu klasik kapitalist israf gibi, gelecek yıllarda felâket bir biçim alacak olan, yeni bir tür israf vardır. Kapitalizm, yalnız

[15] *The Economist*, 30 September 1967. Bu, Amerikan kimya tröstü *Du Pont*'un, orlon ve dacron maliyetini önemli ölçüde düşürerek İngiltere'de, bir fiyat savaşına başlamasının nedenidir. Birinci indirim Haziran 1967'de, ikincisi ise %18 olarak aynı yılın Ağustos ayında olmuştur (*The Economist*, 2 September 1967). Bu konuya ilişkin bir makale *Financial Times* (29 July 1968) da, 'plastiklerde fazla kapasite hayaleti' başlığı ile yayınlanmıştır. Anvers'deki yeni petrokimya kompleksi, 1970'de, tüm Avrupa'nın 1960 yılındaki plastik üretiminden çok olan üç milyon ton mamul madde üretimine hazır olacaktır.

[16] Savaş-sonrası resesyonların, 1930 bunalımının %20-35 arasındaki üretim düşüşü yerine, üretimi 'sadece' %5-15 arasında düşürdüğü doğrudur. Ama, birinci olarak, bu düşüş oranı geçmiştekinden daha büyük bir toplam için söz konusudur; ikinci olarak, 1930'lardaki ile karşılaştırılamayacak büyüklükteki silâh harcamalarının (şimdilik sadece Amerika Birleşik Devletleri'nde yılda 70 milyar dolar) neden olduğu ekonomik kaynakların ek bir israfı vardır.

insanı ve makineleri *kullanmayarak* harcamaz, onları *anlamsız* kullanarak bu israfı daha da arttırır.

Kısmen ya da tamamen otomatik büyük ölçek sanayiin üretken kapasitesi baş döndürücü bir yüksekliğe eriştikçe, ürettiği mallardaki artık değeri gerçekleştirmek güçleşmekte, gerçek üretim maliyetlerini zaten aşan dağıtım ve satış harcamaları daha da yükselmektedir.[17] Aynı zamanda, üretken araçları işletmeye devam ettirecek her şeyin, yararsız malların ya da kasten kötü kaliteli yapılmış malların üretimi artar.[18]

Piyasa ekonomisine taraftar olan burjuva yazarları, geleceğin 'gerçekten varlıklı toplumu'ndan söz ederlerken, harfi harfine, her ailenin on buzdolabına sahip olduğu bir toplumu amaçlamaktadırlar.[19] Bu koskocaman eşya yığını, insanların artan savsaklamaları, bunalımları ve sakatlıkları ile el ele gitmektedir. Bundan, her şeyin başında ve en çok, hiyerarşik ve bunaltıcı fabrikalarda hapsedilmiş, yetenekleri, onurları ve kişilikleri baskı altına alınmış, yaratıcı yatkınlıkları kaybolmuş olarak üreticiler acı çekmektedirler. Bu çelişki, teknolojik gelişme, bu üreticiler için daha yüksek düzeyde bir eğitimi zorun-

[17] Brüksel borsa gazetesi *L'Echo de la Bourse* (20 Decembre 1967), ortalama bir İtalyan buzdolabının üretim maliyetinin ve İtalyan sınırında tesliminin (başka bir deyişle, ulaşım ve yükleme giderlerinin bir bölümü dahil) 250 Fransız frankının altına düştüğünü bildiriyordu. Üretim maliyetinin 200 frank, yani 43 dolar olduğu tahmin edilebilir. Bu rakam, böyle bir buzdolabının ortalama perakende satış fiyatı ile karşılaştırılmalıdır.

[18] Vance Packard, *The Waste Makers*, David Mc Kay Co., New York, 1960; Adolf Kozlik, *Der Vergeudungskapitalismus*, Europa Verlag, Vienna, 1966. Bowden, *Les Temps Modernes*, Mai-Juin 1968'de Amerika Birleşik Devletleri'ndeki uzay yarışının israfçılığını lânetlemiştir. Sistemin mantıksızlığı sadece makro-ekonomik düzeyde değil, büyük kentlerin düzensizlikleri, suyun ve havanın kirlenmesi, zengin ülkelerde akıl hastalıklarının ve alkolizmin artması gibi 'makro-sosyal' bir düzeyde de insanlığın geleceğini tehdit etmektedir.

[19] François Hetman, *L'Europe de la abondance*, Editions Fayard, Paris, 1967.

lu kıldıkça, giderek soyut ve patlayıcı bir durum almaktadır.

Modern üretim güçlerinin yörüngesi, ulusal devletin ve özel mülkiyetin sınırlarının ötesine doğru sürüklenmektedir; bu güçler, sonunda, kapitalist üretim biçiminin zincirlerinden ve amacından kopacaklardır. Günümüzün teknolojisi, sibernetik ve nükleer enerji, üretici ve tüketicilerin, uluslararası düzeyde serbest, planlı ve bilinçli birliğini gerektirmektedir. Gerçek ekonomik demokrasi, ne üretileceğinin, nerede ve ne kadar yatırım yapılacağının, toplumdaki her kesimin tüketicinin yapacağı fedakârlığı ne dereceye kadar yükleneceğinin, ilgili kitlelerin arkalarından kör genel piyasa *zorlaması* ya da iş çevrelerinin, malî yönden nüfuzlu kişilerin diktatör şebekesi ya da iddialı politbüro yerine kitlelerin demokratik tartışmaları sonucu kurulan bir ekonomik sistem öngörür.[20]

Bu çelişki iki biçimde anlaşılabilir. Birincisinde bir *ekonomik* çelişki vardır; sanayileşmiş kapitalist ülkelerin birçok tüketim alanlarındaki göreli çokluk ve doyum piyasa ekonomisine mutlak bağlılığı soyutlaştırmaktadır.[21] Ayrıca, Üçüncü Dünya'nın artan gereksinmeleri ile de şiddetle çatışmaktadır. İkincisinde bir *sosyal* çelişki vardır. Artan otomasyon, fabrikaların, şirketlerin ve bir bütün olarak toplumun otoriter yapısını vurgulamakta, aynı zamanda üst düzeydeki eğitim ve iş

[20] İngiltere'de, sterlinin devalüasyonundan sonra, seçmenlerin çoğunluğunun açıklanan isteklerine karşılık, İngiliz ve uluslararası finansörlerden oluşan küçük bir azınlığın sosyal harcamalarda önemli kesintiler yaptırmaları ile karşılaştırılmalıdır. Bu, Batı'da demokrasi diye geçerli olan şeye iyi bir örnektir. *The Economist* (24 February 1968), Uluslararası Para Fonu'nun, ulusal bütçeyle ilgili kamu harcamalarının miktarını veto etme hakkını elde ettiğini bildirmiştir.

[21] Galbraith gibi bir burjuva liberali de bunu kabul etmektedir (bkz. *The Affluent Society* ve *The New Industrial State*). Servan-Schreiber (*op. cit.*, ss.196-8), Amerikan Düzeni'nin bir parçasının, teknolojik ilerlemeden ötürü piyasa ekonomisinin sürekli bir gerileme içinde olduğunu ileri süren Herman Kahn'ın görüşlerini tekrarlamaktadır. Ama, bu açık gerçekten siyasal ya da sosyal sonuçlar çıkarmada başarısız kalmaktadır.

beceri sı tarafından desteklenen, giderek artan bir tepkiyi kışkırtmaktadır.[22] Futurologların, bu yüzyılın sonunda oluşacağını tahmin ettikleri sanayiin tümüyle otomasyonu gerçekleşince, bu çelişkiler sınırlarının son noktasına varacaklardır. İşçiler ve aydınlar şu seçimle karşı karşıya kalacaklardır: Bilgisayarlarda toplanmış koskocaman bilgi yığınına ulaştıracak bir tekel tarafından hayal gücümüzün de ötesinde güçlendirilmiş bir otoriteyi karşı koymadan kabul etmek; başka bir deyişle, son demokratik özgürlüklerin durmadan aşınmasını kabullenmek ve despot, teknokrat kapitalizm ile anarşik piyasa ekonomisi arasındaki soyut birliğe teslim olmak ya da sermaye birikimini ve kâr sağlanmasını değil de, gereksinmelerin karşılanmasını amaçlayan sosyalist planlamaya dayanarak bu çelişkiyi çözümlemek; başka bir deyişle, demokratik olarak merkezileştirilmiş işçilerin kendi kendilerini yönetimine dayanan bir planlama sisteminin getirilmesi.[23]

Kendisi ile birlikte daha çok uluslararası rekabeti ve sermayenin iç içe girmesini de getiren üçüncü sanayi devrimi, işçiler ile işverenler arasındaki çatışmanın yoğunlaşması ile so-

[22] 1964 yılında İngiltere'de olan 2500 grevin yarısı ve 2.3 milyonluk iş günü kaybının %40'ı, sanayiin iç yapısına ilişkin tartışmalardan ileri gelmiştir (*The Incompatibles*, Robin Blackburn ve Alexander Cockburn, New Left Review and Penguin Books, Harmondsworth, 1967). Etkisini İngiliz solu içinde genişleten *The Institute for Workers' Control* (= İşçilerin Kontrolu Enstitüsü) son zamanlarda *Can the Workers run Industry?* (Sphere Books, London, 1968) başlığı altında makaleler yayınlamıştır İşçilerin kontroluna yönelik gelişme, 1968'de, İtalya'da *Fiat* ve *Pirelli* fabrikalarında ve Fransa'da Mayıs-Haziran grevlerinde işgal edilen bazı fabrikalarda açıktır. Eylül 1969'da, Liverpool'daki üç *GEC* tesisi, Batı Avrupa işçi hareketi tarihindeki, fabrika işgali dahil, işçilerin kontrolu için yapılan ilk grevin eşiğine dek gelmiştir.

[23] Böyle bir sistemin *ekonomik olarak* bir piyasa ekonomisinden daha rasyonel olmasının nedeni, maliyetlerin (ekonomik ve sosyal) insan ve maddi kaynakların önceliklerini belirlemesi ve bu önceliklerin de ilgililerin tümü tarafından, demokratik bir biçimde kararlaştırılmasıdır.

nuçlanmaya mahkûmdur. Gelirler politikalarına, ücret kısıtlamalarına, anti-sendikal yasalara, grev hakkına konan sınırlamalara karşı artan proleter muhalefetinde; yinelenen işsizliğe, 'fazla işçi sayısı'na, kitle halinde işten çıkarılmalara ve fabrikaların devamlı olarak kapanmalarına karşı direnmelerinde; varlık ve ekonomik güçteki temel eşitsizliğe olduğu denli üretici ve tüketici olarak yabancılaştırılmalarına baş kaldırmalarında, işçiler, Belçika'daki 1960-1, Fransa'daki 1968 genel grevlerini, iktidarı ele geçirmek ve sosyalizme götürecek uğraşıya dönüştürmek için gerekli bilince, militanlığa ve örgütlenmeye kavuşacaklardır.

Bu sosyalist almaşık, Avrupa ile Amerika arasındaki rekabetten doğan sorunların temel çözümüdür. Uluslararası sermaye temerküzünün her iki biçimi, Avrupa'da sermayenin iç içe girmesi ve Amerikan sermayesinin egemenliğinde Avrupa ve Amerikan sermayesinin birleşmesi, modern teknolojinin gerekleri ve daha insanca bir toplumun kurulması ile ters düşmektedir. Burjuva iktisatçılarının yaptıkları ürpertici tahmine göre, birkaç yıl içinde Batı'daki tüm ekonomilere 300 çok uluslu tröst egemen olacaktır.[24]

Bu tahmine sosyalistlerin cevabı ise, 300 Amerikan ya da 300 Avrupalı efendinin 350 milyon Avrupalıyı yönetmesini istemediğimizdir. Biz, Avrupa işgücünü, tüm efendilerden uzak,

[24] Philip J. Barber, 'Les entreprises internationales', *Analyse et prévision*, Septembre, 1966 içinde. Cenevre'deki Sanayi Araştırma Merkezi'nden Profesör Perlmutter benzer bir tahminde bulunmuştur (*The Economist*, 13 July 1968). 1968 ilkbaharında, *Comité de la Société Transnationale*, Paris'de, Amerikan *IBM* korporasyonundan Arthur Watson'un çabasıyle toplanmıştır. Başkanı Wilfried Baumgartner *Banque de France*'ın eski bir başkanı, şimdi de belli başlı bir Fransız kimya tröstü olan *Rhône-Poulenc*'ın başkanıdır. *L'Echo de la Bourse*, 28 Mayıs 1968'de, açılış oturumunda birkaç yıl içinde 'Hür Dünya'nın sanayi tesislerinin 2/3'sinin çok uluslu korporasyonların elinde olacağının tahmin edildiğini bildirmektedir. Bu iş adamları, üçyüz komutanın egemen olduğu bir dünyanın artık hür sayılamayacağı gerçeğinden habersiz görünmektedirler.

üreticilerin özgür bir kuruluşunda örgütlenmiş olarak görmeyi yeğleriz. Yalnız böyle bir işbirliği, modern teknolojinin olanaklarını tam olarak ve tüm insanlığın yararına kullanabilir.

Kapitalizmde, doğacak ağır sosyal maliyetleri çok düşünmeden, büyük ölçekli Avrupa şirketlerinin rekabet olanaklarını ve teknolojik gelişmenin ekonomik hızını gecikmiş bir heyecanla bulan John Pinder, Roy Pryce ve *Science and Technology in Europe*[25]'a katkıda bulunan yazarlar bu görüşleri boşlamışlardır. Avrupa'nın ikinci bir Amerika'ya dönüşmesinin, bundan böyle parlak bir gelecek getirmeyeceğini; teknolojik olanaklarının yanı sıra, genel miskinliğe, kitle yoksulluğuna, çok büyük israfa yol açacağını unutmuş görünmektedirler. Pinder'ın bütünleşmiş kapitalist Avrupa'da yaygın dengesiz kalkınmanın 'zahmetinin ve güvensizliğinin' İsveç ya da İtalya'da olduğu gibi devlet girişimi ile yenilebileceğine olan saf güveni deneylerle doğrulanmaktadır. İtalya'da yirmi yıllık böyle bir 'devlet girişimi'ne karşın, Kuzey ve Güney arasındaki gelir eşitsizliği azalmamış, artmıştır.

'Amerika Meydan Okuyor', Avrupa'nın sosyalizm fırsatını kaçırdığını mı ileri sürmektedir? Servan-Schreiber ve Bruclain, büyük Avrupa şirketlerinin sosyalleşmelerinin, bilim adamlarının ve teknik elemanların Amerika Birleşik Devletleri'ne göçlerini hızlandırarak Avrupa ile Amerika arasındaki teknolojik açığın artacağı savlarını hiç bir biçimde kanıtlayamamaktadırlar. Bu sav, bir adamın nerede ve nasıl çalışacağını belirleyen tek etkenin para olduğunu savunan, insancıl olmayan bir düşünceye dayanmaktadır. Bunun çok kötümser olduğu, İngiliz nükleer fizikçilerinin Amerikalı meslekdaşlarından daha az olan gelirleri ile elde ettikleri büyük başarı ve Sovyetler Birliği'nin uzay bilimcileri tarafından kısmen kanıtlanmıştır[26].

[25] John Pinder ve Roy Pryce, *Europe After De Gaulle*, Penguin Spacial, Baltimore, 1970, ss. 101-13; Eric Moonman(ed.), *Science and Technology in Europe*, Penguin Special, Harmondsworth, 1969.

[26] Güçlü 'Avrupa' sanayi şirketleri kurulması, teknolojik yeniliklerin Av-

Bu kuşağın bilim adamlarının kötümserlikleri doğru olsa bile, sosyalist Avrupa'nın, Amerikan teknolojisine yetişmesine yardımcı olacak iki temel avantajı vardır.

Şu sırada, İngiltere'de, Batı Almanya'da, Fransa'da ve İtalya'da işçi çocuklarının %90 ile %98'i üniversiteye gidememektedir. Ekonomik planlama ve israf edilen insan ve maddî kaynakların en düşük düzeye indirilmesi ile, tam bir sosyal ihtilâl, bu çocukların %30 ile %40'ının yüksek öğrenim görmelerini sağlar. Bu, bilimsel ve teknik yaratıcılıkta eşi görülmemiş bir atılım olacak, demokratik sosyalizmde, 'örgütlenmiş' kapitalizmde düşünülenden çok daha üstün bir gelişme sağlanacaktır. İkincisi, Amerika Birleşik Devletleri'nde bilimsel ve teknik araştırma, temelindeki faydacılık ve askerî hedeflerle olan bağlar ile sınırlıdır. Bugün bile Avrupa saf, temel araştırmayı yürütmektedir.[27] Bu saf araştırma, uzun dönemde, teknik patlamalar yaratacaktır. Toplum işçilerin planlı denetimine dayansaydı ve gerçek demokrasinin yayılmasını tutsaydı, Amerika Birleşik Devletleri'nin kâra dönük araştırmasından çok ileri bir temel araştırma çerçevesini yaratabilecekti.[28] Chal-

rupa'da yoğunlaşacağının bir güvencesi değildir. *The Economist* (7 December 1968), bir İngiliz buluşu olan karbon lifini haber vermektedir. Bu, çelikten dört kat güçlü, aynı zamanda dört kat daha hafif bir maddedir. Farnborough'daki *RAF*, *UKAEA* ve *Rolls-Royce* tarafından geliştirilmiş, Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılması ve Amerikan pazarında tamamen sermayeye dönüştürülmesi için, Rolls-Royce bir Amerikan şirketine satmıştır lisansını. Kapitalizm oldukça, kâr amacı öteki etkenlerin hepsinden, 'Avrupa milliyetçiliği'nden de önce gelecektir.

27 Bkz. Klaus-Heinrich Standke'nin yukarıda belirtilen, Avrupa ile Amerika arasındaki teknolojik açığa ilişkin *Europa Archiv*, no.16, 1967'de yayınlanan makalesi.

28 Büyük sermayenin en akıllı savunucularının, faydacı, özellikle kâra yönelik araştırmanın, tüm olarak bilimsel ilerleme ve gelişme üzerindeki zararlı etkilerinin farkında olmaları; 'sosyalist' diye adlandırılan, gerçekte teknokrasiyi destekleyenlerin ise, kurtuluşu kâr dürtüsünün yayılmasında aramaları ilginçtir. Bu, David S.Smith'in, *Philco* korporasyonunun başkan

font'un Ortak Pazar'a şantaj için ileri sürdüğü, Sovyetler Birliği ve öteki Doğu Bloku ülkelerinin bir 'teknolojik topluluk'-ta birleşmeleri önerisi, gelecek kuşak sosyalist aydınları tamamen gelişinceye değin, önemli bir geçici çözüm olarak görülebilir. Bundan başka, sosyalist bir Avrupa, Üçüncü Dünya'ya kapitalist dünyadaki hiç bir emperyalist ülkenin veremiyeceği işbirliğini ve içten dostluğu verebilecektir.[29] Böylece, insanlığın 2/3'sinden çoğunu kapsayan sağlam bir müttefik kazanır.

Sosyalist işçi hareketi, Avrupa ve Amerikan sermayesi arasındaki rekabete karşı taktiklerini saptarken, *kapitalizmin* Amerika'nın Avrupa'daki Truva Atı olduğunu unutmamalıdır.[30] Son kararımızı verirken, Amerikan kapitalizmine doğrudan doğruya bağlılık ile dolaylı 'Amerikanlaştırma', yani Amerikan sermayesine karşı daha etkili bir rekabet yaratmak bahanesiyle ortaya atılan kitle değişim ve işçileri giderek yabancılaştırma yöntemlerine bağımlılık arasında seçim yapmak zorunda bırakılırız. Amerika'ya bağımlılık belâsı ve 'Amerikanlaştırma'-nın derin mavi suları arasında, sosyalizm bize tek açık yolu gösterir. Amerikan ve Avrupa tekellerine karşı, Birleşik Avrupa Sosyalist Devletleri'ne doğru ileri!

yardımcısıyken söylediklerinin önemli olmasının nedenidir. «Birçok şirket günlük sorunlardan tamamen uzak, yeniliklerin yol açacağı büyümeye bir temel oluşturacak teknik atılımlara yönelteceği umuduyla spekülatif araştırmaları yürütme amacını üstlenmiş ayrı araştırma grupları kurmayı yeğlemektedirler. Böyle bir grubu, fiili ödemelerden uzak olduklarından, bir kâr merkezi saymak doğru değildir. Gerçekten de böyle bir grubu, günlük sorunlar ya da yenilik amaçları ile başa çıkmada başarılı olurlarsa, çabalarının yakın getirisiyle ilgilenmekten uzaklaştırmak zorunludur» (*Technological Planning on the Corporate Level*, (ed.) James R. Bright, Harvard University Graduate School of Business Administration, Boston, 1962, ss. 35-6).

29 Burada radikal, fakat serbest bir sosyalist Avrupa'nın, Amerikan işçileri ve aydınları için ne denli çekici olduğu düşünülmemiştir.

30 Bu deyimi ilk olarak Fransız siyaset bilimcisi Maurice Duverger kullanmıştır (*Le Monde*, 29/30 Ekim 1967).

KAYNAKÇA

KİTAPLAR VE MAKALELER

Archibugi, F., 'La Definizione degli obiettivi della programmazione europea'in *Tempi Moderni*, no. 26, Autumn 1966.

Bain, Joe S., *International Differences in Industrial Structure*, Yale University Press, New Haven and London, 1966.

Baran, Paul A. and Sweezy, Paul M., *Monopoly Capital*, Monthly Review Press, New York and London, 1966.

Barber, Philip J.. 'Les entreprises internationales' in *Analyses et Prévisions*, September 1966.

Barratt Brown, Michael, *After Imperialism*, Hillary House, New York, 1963.

Barratt Brown, Michael, *Labour and Sterling*, The Institute of Workers' Control, Nottingham, 1968.

Basso, Lelio; Gorz, Andrê; Mandel, Ernest; Naville, Pierre; Vincent, Jean-Marie, 'L'intêgration européene et le mouvement ouvrier' in *Cahiers du Centre d'Etudes Socialistes*, Paris, 1965.

Batti, L., 'Il programma di politica economica a medio termine' in *Tempi Moderni*, no. 26, Autumn 1966.

Bénard, Jean and Vitello, Vincenzo, in *Tendenze del Capitalismo Europeo*, Istituto Gramsci, Rome, 1966.

Bettelheim, Charles, *L'économie allemande sous le nazisme*, Rivière, Paris, 1946.

Blackburn, Robin and Cockburn, Alexander, eds, *The Incompatibles*, Penguin Books and New Left Review, Harmondsworth, 1967.

Bloch-Lainé, F. and Perroux, François, *L'entreprise et l'économie au XXe siècle*, vol. 1, Presse Universitaire de France, Paris, 1966.

Bowden, Lord, 'Inflation scientifique et fuite des cervaux' in *Les Temps Modernes*, May-June 1968.

Bright, James R., ed., *Technological Planning on the Corporate Level*, Harvard University Graduate School of Business Administration, Boston, 1962.

Brown, A. J., *Introduction to the World Economy*, Allen and Unwin, London, 1966.

Bruclain, Claude, *Le Socialisme et l'Europe*, Editions du Seuil, Paris, 1965.

Coates, Ken, ed., *Can the Workers' Run Industry?*, Sphere Books, London, 1968.

Cook, Fred J., 'Juggernaut, the Warfare State' in *The Nation*, 20 October 1961.

Domhoff, G. William, *Who Rules America?*, Prentice Hall, New Jersey, 1967.

Dunning, J. H., *American Investment in British Manufacturing Industry* Allen and Unwin, London, 1958.

Freeman, C. and Young, A., 'The Research and Development Effort in Western Europe, North America and the Soviet Union', OECD, Paris, 1965.

Galbraith, J. K., *The Affluent Society*, 2nd ed., Houghton Mifflin, Boston, 1969.

Galbraith, J. K., *The New Industrial State*, Houghton Mifflin, Boston, 1967.

Granick, David, *The European Executive*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1962.

Grosse, Niels, 'Amerikanische Direktinvestionen' in *Europa Archiv*, 1, 1967.

Heide, Holge, *Die langfristige Wirtschaftsplanung in Schweden*, J.C.B. Mohr, Tübingen, 1965.

Hermansson, C. H., *Konsentration och Storföretag*, Arbetakulturs Förlag, Stockholm, 1959.

Hermansson, C. H., *Monopol och Storfinans*, Arbetakulturs Förlag, Stockholm, 1962.

Hetman, François, *L'Europe de l'abondance*, Editions Fayard, Paris, 1967.

Hofmann, Werner, *Die säkuläre Inflation*, Duncker und Humblot, Berlin, 1962.

Hymer, Stephen, 'Direct Foreign Investment and International Oligopoly' (unpublished typescript), 1965.

Janossy, Franz, *Das Ende der Wirtschaftswunder*, Verlag Neue Kritik, Frankfurt/M., 1969.

Kahn, Herman, *Report on the Year 2000*, Macmillan, New York, 1967.
Kidron, Michael, *Western Capitalism since the War*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1968.
Kirsanow, A. W., *Die USA und Westeuropa*, Akademie Verlag, East Berlin, 1969.
Kitzinger, Uwe W., *The Politics and Economics of European Integration*, Praeger, New York, 1964.
Kohler, B. and Schlaeger, G., *Ein Markt und eine Währung*, Europa-Union Verlag, Cologne, 1968.
Kondratieff, N., 'Die langen Wellen der Konjunktur' in *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, Tübingen, 1926.
Kozlik, Adolf, *Der Vergeudungskapitalismus*, Europa Verlag, Vienna, 1969.
Layton, Christopher, *European Advanced Technology*, PEP, London, 1969.
Lopez, Munoz, Arturo, and Delgado, José Garcia, *Crecimiento y Crisis del Capitalismo espanol*, Cuadernos para el Dialogo, Madrid, 1968.
Macrae, Norman, *The London Capital Market*, Staples Press, London, 1955.
Magdoff, Harry, 'Problems of United States Capitalism' in *The Socialis. Register*, Monthly Review Press, New York, 1965.
Magdoff, Harry, *The Age of Imperialism*, Monthly Review Press, New York. 1969.
Magistrelli, F. and Ragozzini, G., 'Gli Investimenti americani in Europa' in *Problemi del Socialismo*, November/December 1965 and July/August 1966.
Mallet, Serge, *La nouvelle classe ouvriére*, 'Editions du Seuil, Paris, 1963.
Mandel, Ernest, *Marxist Economic Theory*, Monthly Review Press, New York, 1969.
Mandel, Ernest, 'The Economics of Neo-Capitalism' in *The Socialist Register*, Monthly Review Press, New York, 1964.
Mandel, Ernest, 'La réforme de la planification soviétique et ses implications' in *Les Temps Modernes*, June 1965.
Marx, Karl, *Wages, Price and Profit*,Foreign Language Publishing House, Moscow, n.d.
Marx, Karl, *Capital*, Lawrence an Wishart, London, 1965.
Marx, Karl and Engels, Friedrich, *Werke*, vol. 36, Adler, New York.
Marx, Karl and Engels, Friedrich, *Selected Correspondence*, 1846-1895. International Publishers, New York, 1942.
Meade, J. E., *Efficiency, Equality and Ownership of Property*, Allen and Unwin, London, 1964.
Melman, S., *Our Depleted Society*, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1965.

Meynaud, Jean and Sidjanski, Dusan, *L'Europe des affaires*, Editions Payot, Paris, 1967.

Mills, C. Wright, *The Power Elite*, Oxford University Press, New York, 1956.

Moonman, Eric, *Science and Tecnology in Europe*, Penguin Books, Harmondsworth, 1969.

Moore, Geoffrey, 'Measuring Recession' in *The Journal of the American Statistics Society*, June 1958.

Mossé, Robert, *Les problèmes monétaires internationaux*, Editions Payot, Paris, 1967.

Naville, Pierre, *La classe ouvrière et le régime gaulliste*, Etudes et Documentations Internationales, Paris, 1964.

Nogaro, Bertrand, *La monnaie et les systèmes monétaires*, Librarie de Droit et de Jurisprudence, Paris, 1948.

Packard, Vance, *The Waste Makers*, David McKay, New York, 1960.

Pen, J., *Harmonie en conflict*, Kritische Biblioteek, Amsterdam, 1968.

Pinder, John and Price, Roy, *Europe After De Gaulle*, Penguin Books,Baltimore, 1970.

Prager, Theodor, *Wirtschaftswunder oder keines?* Europa Verlag, Vienna, 1963.

Rappard, William E., *The Secret of American Prosperity*, Greenberg, New York, 1955.

Robinson, Joan, *Economic Philosophy*, Doubleday/Anchor, New York.

Rothschild, Kurt W., *Marktform, Löhne, Aussenhandel*, Europa Verlag, Vienna, 1966.

Rueff, Jacques, *L'age de l'inflation*, Editions Payot, Paris, 1963.

Safarian, A. E., *Foreign Ownership of Canadian Industry*, McGraw-Hill, Toronto, 1966.

Schumpeter, Josef, *Business Cycles*, McGraw-Hill, New York, 1939.

Schumpeter, Josef, *Imperialism and Social Classes*, Augustus Kelly, New York, 1951.

Scitovsky, Tibor, *Economic Theory and Western European Integration*, Stanford University Press, Stanford, California, 1958.

Servan-Schreiber, Jean-Jacques, *The American Challenge*, Atheneum, New York, 1967.

Simon, Herbert A., *The Shape of Automation for Men and Management*, Harper Row, New York, 1966.

Southard, F. E., *American Industry in Europe*, Houghton Mifflin, Boston, 1931.

Standke, K-H., 'Die Technologie-kluft' in *Europa Archiv*, 16, 1967,

Sweezy, Paul M. and Huberman, Leo, 'Gold, Dollars and Empire' in *Monthly Review*, February 1968.

Titmuss, Richard, *Income Distribution and Social Change*, Allen and Unwin, London, 1962.

Triffin, Robert, *The World Money Maze*, Yale University Press, New Haven, 1966.

Trotsky, Leon, *Europe and America*, Fourth International Puplications, Colombo, 1943.

Truman, Harry S., *Year of Decision*, Doubleday, New York, 1955.

Uri, Pierre, ed., *From Commonwealth to Common Market*, Penguin Books, Harmondsworth, 1968.

Uri, Pierre, and others, ed., *Les investissements étrangers en Europe*, Editions Dunod, Paris, 1967.

Vilmar, Fritz, *Rüstung und Abrüstung im Spätkapitalismus*, Europäische Verlagsanstalt, Frankfurt/M., 1965.

Wall, Edward, *Europe: Unification and Law*, Penguin Books, Harmondsworth, 1969.

Wells, Sidney, *Trade Policies for Britain*, Chatham House Essays, London, 1966.

ÇEŞİTLİ BELGELER

Bank of International Settlements, *Thirty-Eighth Annual Report*, Basle, 1968.

Hearings by the Senate Subcommittee on Antitrust and Monopoly of the Committee of the Judiciary, *Concentration in American Industry*, U.S. Government Printing Office, Washington, 1957 and 1964.

Hearings before the Joint Economic Committee Congress of the USA, *Economic Report of the President: January 1962*, U.S. Government Printing Office, Washington, 1962.

Institut d'Administration des Entreprises de l'Université de Paris, *Les ententes a l'échelle européene*, Editions Dunod, Paris, 1967.

Les investissements étrangers en Europe, Editions Dunod, Paris, 1968,

OECD, *The Overall Level and Structure of Research and Development Efforts in OECD Countries, 1963-64*, OECD, Paris, 1965.

Statistisches Amt der Europäischen Gemeinschaften, *Volkswirtschaftliche Gesamtrechnung*, Brussels/Luxemburg, 1966.

UN World Economic Survey, New York, 1963.

AMERİKA'NIN MEYDAN OKUMASINA AVRUPA NASIL KARŞI KOYABİLİR?

Son on yılın ekonomik bakımdan dünya çapında en önemli olayı, ikinci dünya savaşından sonra kapitalist kampın tek ve en büyük gücü olarak belirmiş olan Birleşik Amerika Devletleri'nin karşısında, aynı kampın içinden Japonya ve Avrupa'nın etkin ekonomik güçler olarak belirmesidir.

Ünlü Fransız solcu liberallerinden *Jean-Jacques Servan-Schreiber*'in, kapitalizm içi bu çatışmayı ele alarak Amerika'nın üstünlüğünü belirten «*Amerika Meydan Okuyor*» adında bir kitap yazdığı ve bu kitabın büyük yankılar uyandırdığı bilinmektedir. Ekonomi alanında çağdaş sosyalist kuramcıların en önemlilerinden birisi sayılan *Ernest Mandel*, sonraki gelişmeleri de gözönüne alarak, *J.-J. Servan-Schreiber*'in bu eserine «*Avrupa Meydan Okuyor*» ile sosyalist bir cevap vermiş, soruna diyalektik bir yaklaşımın nasıl olabileceğini araştırmıştır.

Çıkar çıkmaz bellibaşlı dünya dillerine çevrilen bu eserin, Avrupa ile Amerika'nın çatışmasının gittikçe hızlandığı bir dönemde, Türk okurları için ilginç ve yararlı bir başvurma kitabı görevini yapacağı kuşkusuzdur.

BİLGİ BASIMEVİ - ANKARA

kapak baskısı: pan MAZBAACILIK 17 23 14, ANKARA